

magazin istoric

ANUL XXI NR. 9 (246) SEPTEMBRIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 9 (246)
septembrie 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Istorie și cultură	2
Ștefan cel Mare în conștiința europeană	4
Nave românești în vremea lui Ștefan cel Mare	10
Mărăști, Mărășești, Oltuz — noi mărturii străine: G. Maitland-Edwards, L. Helzer	12
Limba română — autohtonie și continuitate istorică: Al. Rosetti	22
1896. Trandafir G. Djuvara — în misiune diplomatică la Constantinopol: Valeriu Buduru, Ioana Ursu	26
Transilvania — „o parte a unui tot național“: Klaus Heitmann, Dumitru Hincu	33
Constantin Dobrescu-Argeș — „M-am dat cu totul țărănilor“: Romus Dima	36
În București, acum 50 ani	44
Istorie în Oaș: Vasile Smăărăndescu	48
Lul Dante Alighieri — omagiul românilor din antica Dacie: George Lăzărescu	60
● Partida cu cea mai frumoasă miză: Radu Ion Popescu... 32 ● 1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă — Downing Street 10: Corneliu Bogdan... 39 ● Berlin 1931. Un ambasador francez își amintește: Armand Béray... 50 ● Nizam ul-Mulk și stîrșitul luptei pentru viziriat (II): Satish Chandra... 54	

● Cărți sosite la redacție... 38 ● Câștigătorii concursului Ma-
gazin istoric, ediția 1987: 20 ani—20 întrebări — 20 răspunsuri...
58 ● Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Indelungată și bogată în înfăptuiri, domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) s-a ilustrat pe multiple planuri — apărarea libertății și autono-
miei, o chibzuită gospodărie a țării, înflorirea artei și culturii — ecorile
ei păstrîndu-se nestîrse în conștiința urmașilor. Coperta 1: fragment din
fresca Ateneului Român, de Costin Petrescu, reprezentînd-l pe domn,
înconjurat de curteni și popor; stema Moldovei de la cea mai importantă
citorile a voievodului, Putna; motivul ornamental este reproduș după
manuscrise copiate în vremea marelui Ștefan; Coperta 4: panou din lemn
sculptat și policromat de la Voroneț (Ștefan cel Mare în conștiința euro-
peană, p. 4)

② Din doi în doi ani, în prima duminică a lunii septembrie, piața centrală
a orașului Marostica, din nordul Italiei, se transformă într-o inedită tablă de
șah (Partida cu cea mai frumoasă miză, p. 32)

③ Un vestit monument istoric din Constantinopol, Moscheea Albastră,
construită între 1609-1617 (Trandafir G. Djuvara — în misiune diplomatică la
Constantinopol, p. 26)

Întregul popor, tineretul trebuie să cunoască și să cîntească pe înaintași, pe aceia care au asigurat dezvoltarea și formarea poporului și națiunii române, a limbii și literaturii române! Să cîntăm pe toți aceia care — de-a lungul celor două milenii — au pus întotdeauna mai presus interesele poporului, ale patriei, ale progresului economico-social și cultural al țării, au asigurat, cu prețul vieții, existența poporului, a națiunii noastre independente!

NICOLAE CEAUȘESCU

ISTORIE ȘI CULTURĂ

Cronica de istorie a înscris — în zilele lui august 1987, în preajma marii noastre sărbători naționale și în atmosfera intensă de activitate creatoare cu care întregul popor, împingând Conferința Națională a partidului și aniversarea a 40 ani de la proclamarea Republicii — un moment de amplă semnificație în viața spirituală a țării și în evoluția întregii societăți românești: cel de-al III-lea Congres al educației politice și culturii socialiste, larg și reprezentativ forum, expresie a democrației noastre muncitorești revoluționare, instituit din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Impresionantele realizări cu care știința și cultura, activitatea ideologică și cultural-educativă s-au prezentat la acest mare forum se constituie într-o grăitoare mărturie a transformărilor revoluționare petrecute în societatea românească în anii socialismului și îndeosebi în perioada de la Congresul IX al partidului, care a deschis în istoria României epoca unei autentice renașteri naționale. Impetuoasa dezvoltare a țării își are reflexul specific și în faptele de cultură, pe temelia marilor realizări economico-sociale afirmîndu-se tot mai puternic activitatea de construcție spirituală. Beneficiind de un larg acces la învățămînt, știință, cultură, avînd posibilitatea participării directe, nemijlocite la creația culturală autentică, oamenii muncii din țara noastră se bucură din plin de dreptul istoric de a fi făuritori de cultură, participanți și beneficiari ai activității culturale. Acest triplu statut — de creatori, participanți și beneficiari ai culturii — s-a instituit ca o mutație fundamentală în dinamica culturală contemporană, transformînd cultura într-un factor puternic al dezvoltării generale a societății românești.

Arhitectul acestei mărețe construcții materiale și spirituale a societății noastre este partidul, în frunte cu secretarul său general, genialul conducător care și-a adus o contribuție decisivă la configurarea și realizarea grandioaselor programe de continuă înflorire a României. Relevînd acest fapt, participanții la Congresul educației politice și culturii socialiste, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, de înaltă prețuire și profund respect, au

adresat tovarășului Nicolae Ceaușescu cel mai fierbinte omagiu pentru inestimabila și decisiva contribuție teoretică și practică pe care, cu clarviziune și cutezanță revoluționară, a adus-o și o aduce neobosit la edificarea istoricei opere de dezvoltare socialistă, multilaterală a țării, îmbogățind necontenit cu noi teze și concepte glîndirea social-politică, socialismul științific.

Gînduri și sentimente de respectuoasă stimă și considerație, de aleasă prețuire și caldă recunoștință au fost exprimate, totodată, tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om politic și de stat, ilustru savant de amplă recunoaștere internațională, pentru prodigioasa activitate pe care o desfășoară, cu pasiune și înaltă competență, pentru contribuția deosebită la dezvoltarea impetuoasă a științei și învățămîntului, la continua înflorire a culturii în țara noastră.

Eveniment trăit cu intensitate de întregul nostru popor, Congresul educației politice și culturii socialiste a adus în atenție, prin magistrala cuvîntare a tovarășului Nicolae Ceaușescu — care a fost adoptată de participanții la Congres, în deplină unanimitate, ca document programatic al întregii activități politico-educative, de dezvoltare a conștiinței revoluționare și formare a omului nou, de înflorire a culturii socialiste. — aprecieri, teze și orientări de amplă cuprindere și bogată semnificație pentru viața materială și spirituală a națiunii, pentru viitorul ei.

Analizînd într-o viziune unitară activitatea politico-ideologică și cultural-educativă, cuvîntarea definește cu deosebită limpezime rolul și funcțiile educației politice, ale culturii socialiste, în strînsa lor unitate dialectică și intercondiționare cu practica socială. Ea stabilește, în același timp, în deplină concordanță cu obiectivele actualei etape de dezvoltare a țării, căile și modalitățile de ridicare pe o treaptă calitativ superioară a muncii în acest domeniu, corespunzător cerințelor actuale și de perspectivă stabilite de Congresul al XIII-lea și de Programul ideologic al partidului.

Avem astfel în față un program de mare cuprindere, un document de excepțională valoare teoretică și practică pentru perfecționarea continuă a muncii politico-ideologice și cultural educative, astfel încât aceasta să determine, pe fondul ampler transformări produse în dezvoltarea societății noastre, o adevărată revoluție în gândirea celor ce muncesc, să-și sporească eficiența în procesul de modelare spirituală a omului.

În anii socialismului, în ansamblul profundelor transformări sociale, revoluționare, care au avut loc în țara noastră, știința, învățământul, cultura — factori primordiali pentru făurirea cu succes a noii ordini sociale — au cunoscut, odată cu creșterea forțelor de producție și în strînsă legătură cu acestea, o puternică dezvoltare. „Se poate afirma cu deplin temei — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — că activitatea ideologică, politico-educativă, culturală a constituit o adevărată forță motrice a dezvoltării societății noastre în toate domeniile”. Dar, în același timp, secretarul general al partidului atrage atenția că în domeniul ideologic, al educației și culturii, s-a ajuns la o anumită rămânere în urmă față de dezvoltarea rapidă și puternică a bazei tehnico-materiale.

Înlăturarea acestei neconcordanțe se înscrie — așa cum se subliniază în cuvîntare — ca unul dintre obiectivele importante în munca politico-educativă și culturală. Proces social amplu și complex, ea implică o preocupare intensă, neîntreruptă, pentru puternica dezvoltare a dragostei față de patrie, de partid și popor, a cultului muncii, a spiritului de abnegație, a hotărîrii de a munci acolo unde societatea o cere, de a învinge orice greutate, de a afirma și rămîne, în toate împrejurările, un fiu credincios al poporului, profund atașat cauzei socialismului. Educația și cultura înaintată, revoluționară presupun cunoștințe vaste, multilaterale, în toate domeniile, bazate pe concepția revoluționară despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric, pe idealurile nobile ale socialismului științific. „În asemenea condiții — subliniază secretarul general al partidului — educația politică, culturală constituie, asemenea soarelui, un adevărat astru care emană cultură și luminează omenirii calea spre noi orizonturi, spre înțelegerea originii vieții, a lumii înconjurătoare, a dialecticii naturii și societății, a legilor obiective ale dezvoltării economico-sociale”.

In făurirea chipului spiritual al țării, conturat atât de luminos în cuvîntarea rostită la tribuna Congresului educației politice și culturii socialiste, secretarul general al partidului acordă un loc important istoriei. Regăsim astfel în ampla sa expunere aceeași nestînsă dragoste și aceeași permanentă preajură pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le acordă istoriei, rolului acesteia în amplul proces de educație patriotică, revoluționară. „Din tot ce este mai bun din trecutul patriei — ne îndeamnă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, din cultura universală să luăm tot ceea ce asigură ridicarea continuă a nivelului de cunoaștere și cultură, realizînd o cultură nouă, corespunzătoare epocii socialiste, care să înobileze spiritual întreaga națiune, să lumineze calea spre cele mai înalte culmi de progres

și civilizație, spre societatea comunistă!” Subliniind astfel necesitatea ca în întreaga activitate politico-educativă să se țină permanent seama de tot ce s-a realizat de-a lungul mileniilor, așezînd la baza ei tot ceea ce constituie un bun al culturii și civilizației, înălțurînd, în același timp, cu hotărîre și fermitate, concepțiile vechi, retrograde, ceea ce este vechi și perimat și promovînd cu îndrăzneală noul, concepțiile revoluționare despre lume și viață, o cultură nouă înaintată, în care omul, masele populare, popoarele constituie factorul determinant al întregii activități, conducătorul partidului și statului nostru relevă: „Este necesar să avem în vedere că popoarele s-au dezvoltat în anumite condiții istorice și sociale care și-au pus amprenta pe însușirile și felul de a gîndi și trăi al fiecărui popor. Istoria poporului nostru, de mai bine de 2 000 de ani, de la daci pînă în prezent — care demonstrează cu putere aceasta — este istoria luptelor împotriva asupririi străine, a luptelor pentru libertate și independență, pentru progres economic și social. Iată de ce, în munca politico-educativă, de formare a omului nou, cunoașterea istoriei patriei constituie una din laturile de importanță excepțională ale întregii activități”.

Felul de a fi al poporului nostru, trăsăturile sale morale — arată secretarul general al partidului — dragostea sa de glie, de țară, de libertate și independență, statornicia, spiritul de omie caracteristic românilor s-au format în muncă și luptă, în efortul neîntrerupt pentru apărarea drepturilor sacre de libertate și existență de sine-stătătoare, de exemple fapte pentru marea patriei. Poporul român a fost dintotdeauna și este cu atât mai mult în prezent solidar cu cauza progresului, păcii și libertății tuturor popoarelor, istoria sa înscrind-se ca o componentă de autentică originalitate în istoria civilizației mondiale.

De o excepțională însemnătate este teza președintelui Nicolae Ceaușescu despre subliniază. „Cultura și limba poporului nostru s-au dezvoltat în strînsă legătură cu luptele pentru independență și progres economico-social, sînt o creație a întregului nostru popor, în rîndurile căruia au acționat oamenii înaintați”.

Sub semnul acestor idei generoase, deschizătoare de largi orizonturi, slujitorii științei istorice — disciplină prin excelență cu vocație activă, formativă — sînt angajați ferm în marele efort pe care-l implică activitatea educativă și culturală la nivelul exigențelor puse de partid. Reflectînd în lucrările de istorie, în cărțile și revistele de istorie, inclusiv în paginile revistei Magazin istoric, trecutul eroic și glorios, înfăptuirile istorice și marile transformări revoluționare care au schimbat din temelii viața întregii țări în anii construcției socialiste, virtuțile și eroismul înaintașilor care au luptat și au înfruntat primejdiile pentru a apăra și păstra ființa națională a poporului român, dreptul său la o viață liberă, independentă, slujitorii acestei discipline înscriu o valoroasă contribuție la educarea tineretului, a întregului popor, în spiritul patriotismului socialist revoluționar, al dragostei față de patrie și popor, față de națiunea noastră socialistă. ■

Valeriu BUDURU

În istoria medievală a românilor, domnia lui Ștefan cel Mare se înfățișează ca o epocă deosebit de bogată în înfăptuirii de rezonanță istorică; ea a fost, totodată, și cea mai îndelungată: 47 ani, două luni și trei săptămîni — ani de lupte pline de vitejie pentru apărarea țării și poporului, de chibzuită gospodărie a țării, de înflorire a artei și culturii, ani de susținută activitate diplomatică în vederea asigurării autonomiei țării și păstrării bunei vecinătăți. Prodigioasă activitate diplomatică, militară și

Ștefan cel Mare

în conștiința europeană

„FIECARE

ESTE ȚINUT

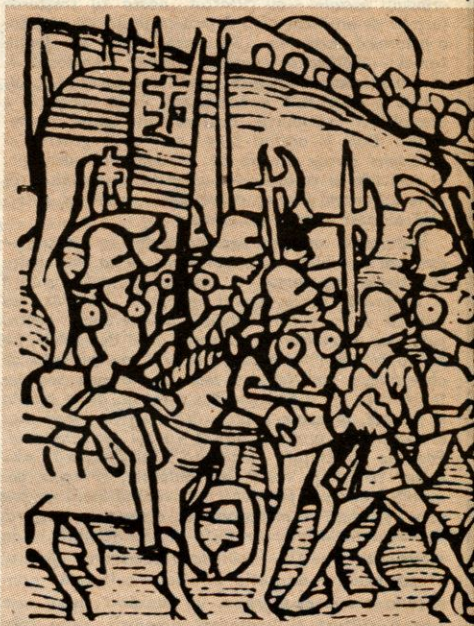
SĂ-ȘI APERE

ȚARA”

politică a lui Ștefan a avut, în chip firesc, și un larg ecou extern, evidențiat încă din timpul vieții domnitorului, cînd cronicarul polon Jan Dlugosz îl considera „cel dintîi dintre principii lumii”, arătînd că el este „vrednic a i se încredința conducerea generală a lumii creștine” în lupta acesteia împotriva otomanilor.

Adunarea într-un Corpus a izvoarelor diplomatice și narative, a documentelor referitoare la domnia marelui voievod, reflectînd dimensiunile europene ale faptelor acestuia — operație întreprinsă de un colectiv de cercetători de la Direcția Generală a Arhivelor Statului și Institutul de istorie „A.D. Xenopol” din Iași — constituie un autentic act de cultură istorică și se dovedește un omagiu adus domnitorului și epocii sale atît de adînc întipărite în conștiința contemporanilor și urmașilor „pentru lucrurile cele vitejești, carele nimența din domni,

nici mai 'nainte, nici după acia l-au ajunsu” — cum consemna Grigore Ureche în Letopiseșul Țării Moldovei. Primul volum va reuni documente dintre anii 1450 și 1468, înfățișînd, într-o succesiune cronologică, realitățile complexe din istoria principatului Moldovei și din cea general-europeană a acelei vremi. O epocă deosebit de complicată marcată de evenimente internaționale cruciale: căderea Constantinopolului (1453), înverșunata rezistență a Belgradului (1456) condusă de Iancu de Hunedoara,

doara, luptă ce a evidențiat neputința țărilor europene de a alcătui un front comun împotriva expansiunii otomane. În aceste împrejurări internaționale tot mai dificile, țările române erau primele unde se simțea nevoia unei politici externe concertate, care să urmărească a pune stavilă tendințelor otomane. Evenimentele interne au adus la domnie doi tineri temerari, amîndoi formați la curtea lui Iancu de Hunedoara, în spiritul și idealurile acestuia, de apărare a independenței cu orice sacrificiu. Cel dintîi, din punct de vedere cronologic, Vlad Tepeș, a ocupat tronul Țării Românești în 1456, fiind continuator al politicii bunicului său, Mircea Voevod¹, în acțiunea de apărare a Țării Românești față de planurile Porții de transformare a ei în pașalic. Cel de-al doilea, Ștefan cel Mare, a venit pe tronul Moldovei

¹ Magazin istoric, nr. 1/1968, 1/1970, 9/1978, 6/1979, 9/1981, 8, 9, 10/1986.

în anul 1457 și a continuat acest efort pe un plan superior. Sulta de documente cuprinse în primul volum al corpusului intitulat Ștefan cel Mare în conștiința europeană creezează anii de început ai domniei, de consolidare a autorității interne și de configurare a unui sistem de relații internaționale în vederea realizării obiectivului de a apăra țara de dominația străină.

Menționat pentru prima oară în anii 1450-1451, cind purta deja titlul de „voievod“, cel

oferit adăpost. Odată cu el a trecut munții și vârul său, Vlad Tepeș, care, după moartea tatălui său, Vlad Dracul, fusese nevoit să se refugieze temporar la curtea de la Suceava.

În 1456, tânărul Ștefan a trecut în Țara Românească, unde Vlad reușise să ocupe tronul. Plănuită, probabil, încă din Transilvania, acțiunea pentru înscăunarea fiului lui Bogdan II s-a produs în primăvara anului 1457. Pătrunzind fulgerător pe valea Siretului și realizând, în marș, o concentrare rapidă de

Teatrul
de desfășurare
a luptei
din 1467
împotriva
tentativelor
cortopiloare
ale regalității
ungare
(gravură
după cronică
lui Thuroczi)

ce avea să rămână în posteritate cu atributele de „Mare și Sfint“ își dezvăluie — pe măsură ce documentele îl amintesc tot mai frecvent — covârșitoarea personalitate. Născut, conform tradiției populare, la Borzești, pe Trotuș, probabil în jurul anului 1438 și beneficiind în vremea scurtei domnii a tatălui său, Bogdan II (1449-1451), de pregătirea acordată celor ce erau mențiți conducerii treburilor de stat, nepotul lui Alexandru cel Bun avea să suporte, foarte curînd, cea dintîi lecție pe care mentalitatea feudală a epocii i-a rezervat-o: asasinatul de la Reuseni, căruia i-a căzut victimă Bogdan II. Rămas orfan și urmărit de Petru III Aron, ucigașul tatălui său, tânărul fiu de domn a trebuit să ia calea pribegiei, petrecînd cîțiva ani în Transilvania, unde, potrivit înțelegerii din 1450 cu Bogdan II, de a-și acorda ajutor lor sau familiilor lor, Iancu de Hunedoara i-a

forțe din Țara de Jos, Ștefan cel Mare a ajuns, cu circa 6 000 oșteni, lingă satul Dolhești, de la vărsarea Șomuzului Mociros. Aici, în împrejurimile actualului sat Dolhasca, marși, 12 aprilie 1457, el l-a învins pe Petru III Aron. Pe cîmpul de la „Direptate“, din apropierea luptei abia încheiate, în fața mulțimii de oșteni și țărani din partea locului, Ștefan a fost proclamat domn, înscăunarea fiind consfințită de o adunare largă a poporului, în spiritul vechilor tradiții.

Pentru început, principală atenție a lui Ștefan cel Mare a fost concentrată asupra măsurilor de consolidare internă a domniei, care, așa cum o ilustrează documentele, s-au desfășurat în trei direcții: atragerea păturilor largi de țărani, tîrgovești și mică boierime, determinarea boierilor fugiți peste hotare să revină în țară și neutralizarea opozanților.

De aceeași însemnătate erau și implicațiile externe ale începutului de domnie, a căror dificultate fuseseră sporite mult de cele două acte externe ale predecesorului său: acceptarea plății unui tribut anual către Poarta otomană și omagiul de vasalitate către regele Poloniei, cu clauze ce afectaseră integritatea teritorială a statului. Obligat de împrejurări să mențină legătura față de Poartă și să revină la suzeranitatea polonă, noul domn a știut totuși să grupeze în jurul tronului printr-o politică abilă pe reprezentanții tuturor fostelor grupări boierești, cu excepția marelui logofăt Mihail, și să refacă integritatea teritorială a țării prin redobândirea cetăților Hotin (1463) și Chilia (1465), înstrăinate anterior.

Pretențiile de suzeranitate pe care coroana ungară (deținută din 1458 de Matei Corvin) le emitea asupra Moldovei și mai ales sprâjnilor permanente pe care suveranul ungar îl acordă diferiților pretendenți la tron (ultimul dintre aceștia fiind Petru III Aron, izgonit de la curtea polonă), au stat la baza campaniei întreprinse de Matei Corvin în toamna și iarna anului 1467 împotriva Moldovei. Războiul de la sfârșitul anului 1467, la un deceniu de la urcarea sa pe tron, a constituit, fără îndoială, pentru Ștefan cel Mare, cea dintâi confruntare internațională majoră, care l-a verificat atât trăinicia operii de guvernământ întreprinsă până atunci, cât și capacitatea sa personală de organizator, om politic și conducător militar. Rigoarea examenului s-a dovedit cu atât mai probantă, cu cât ajutorul din partea Poloniei, pe care conta domnitorul, nu a venit. Pe de altă parte, răscoala antiregală din Transilvania, izbucnită în 1467 sub conducerea volevozielor Ioan și Sigismund de Szentgyorgy — deși înăbușită de regalitate — a ilustrat colaborarea moldo-transilvană ce se va dezvolta în anii următori. În fața acestei situații, Ștefan vodă a acționat cu toată energia, vădindu-și din plin calitățile, care, ulterior, l-au atras prețuirea întregii Europe. Timp de 40 zile — după propria mărturisire — el s-a aflat în mijlocul ostii sale, alcătuită de această dată, după aprecierea lui Diugosz, nu numai din „oșteni“, și „boieri“, ci și din țărani și numărând aproximativ 12 000 oameni.

Mai întâi, cum reiese din documentele vremii, el a încercat să oprească intrarea agresorilor în țară, în care scop a fortificat pasul Oituzului. Dispunind de o evidentă superioritate în armament și efective, Matei a reușit însă să forțeze trecătoarea, dar, în continuare, Ștefan l-a încetinit înaintarea și l-a redus potențialul militar prin necontenite hărțuiri. La 29 noiembrie, oastea lui Matei a ajuns la Roman, unde rezistența opusă de garnizoana cetății a obligat-o să rămână câteva zile. Domnitorul român a căutat să prelungească această oprire

prin înfișierea unor tratative de pace, scopul real fiind acela de a obliga oastea inamică să-și întirzie șederea în pragul یرnrl.

Lupta de la Bala (14-15 decembrie 1467) a confirmat în chip strălucit calitățile de strateg ale lui Ștefan. Tirgul Bala, dominat de înălimile din preajmă și mărginit, pe atunci, de întinse porțiuni mlăștinoase, oferea slabe posibilități de apărare, îngăduind în schimb un atac, chiar în condiții de inferioritate numerică. Intuind aceste avantaje ale terenului și adăugându-i elementul de surpriză al atacului de noapte — împrumutat, desigur, din experiența militară a lui Vlad Țepeș — domnul Moldovei a atacat fulgerător tabăra regală, incendiind tirgul, provocând panică și înaintind în forță din cîteva direcții spre plața centrală. În luptele care s-au prelungit pînă spre revărsatul zorilor, Matei Corvin a fost grav rănit și, cum glăsuiește un document, „ca să nu cadă în puterea moldovenilor, singerind din trei rîni... a fost scos din focul luptei pe targă“. Pierderile oștirii invadatoare au atins 7 000 morți, restul oastei s-a retras precipitat lăsînd pe locul luptei, după aprecierea cronicarului polon Jan Diugosz, 500 tunuri; pierderile puteau fi și mai mari, fără trădarea marelui vornic Crasnaș, care a îngăduit retragerea inamicului spre munți. „De l-ar fi fost cu credință lui Ștefan volevod, marelă său vornic — consemnează Cronica moldo-germană¹ — și ar fi călărit într-acolo unde i se poruncește, atunci n-ar fi scăpat nici un picior [de ungar] de acolo... Iar carele și corturile și felurile bombarde, mașini mari și mici — pe toate li le-am fi luat“.

Prin rezultatele ei, bătălia de la Bala constituie cea dintâi afirmare internațională de prestigiu a lui Ștefan cel Mare, victoria bucurîndu-se de un deosebit răsunet peste hotare, în pofida încercărilor regelui Matei Corvin de a o prezenta ca un succes al său.

Biruința de la Bala a însemnat, în primul rînd, lichidarea pretențiilor nejustificate de suzeranitate pe care Coroana ungară le manifesta asupra Moldovei. În anii următori, relațiile dintre cele două state s-au îmbunătățit constant, îmbunătățire concretizată în colaborarea dintre Matei Corvin și Ștefan cel Mare în diferitele confruntări cu Poarta sau în alte împrejurări.

Documentele pe care le prezentăm în continuare (înteruperile din text le-am marcat prin trei puncte; intervențiile explicative sînt date în paranteze drepte) reflectă ecoul internațional al luptei de la Bala, dramatismul înclștării, iscusința și demnitatea cu care volevodul român a știut să-și apere țara.

Mircea VOICULESCU.
Leon ȘIMANSCHI

¹ Magazin istoric, nr. 10/1985.

„Luptându-se trei bărbai pentru voievodatul Moldovei, și anume Ștefan, Petru [Aron] și Berindei [alt pretendent adăpostit de regele Matei]... în cele din urmă, Ștefan... a dobândit cu ușurință domnia la moldoveni. Prin asprimea și dreptatea sa, nerăbdând nici o fărâdelege nepedepsită, îi făcuse pe aceștia plecați și ascultători la orice poruncă a lui. Și nu numai pe oșteni și pe boieri îi strinsese sub arme, ci chiar și pe toți țărani, susținând că fiecare este ținut să-și apere țara... Matei, regele Ungariei, care îl primise pe Berindei la el după ce acesta plecase din Polonia și făgăduise să-l reazeze în domnia Moldovei..., după ce și-a strins o oaste puternică și lăundu-l și pe Berindei cu sine... ieșind din Ungaria cu o oaste proprie și nămiță... intră în Moldova și, trecind munții și pădurile, numele de popor «Plonini», ajuns în [ținutul] Trotuș...

Și cu toate că Ștefan, voievodul Moldovei, îi ieșise în cale cu oștile și puterile sale în apropierea Trotușului... nu cuteza să înfrunte primejdia unei lupte deschise, ci-l hărțui amarnic din locuri ascunse și pline de capcane vreme de 40 de zile și-i împiedică strînsul nutrețului... Iar după ce regele ungar ajunsese la tirgul Baia și întărise tirgul cu valuri de pământ, cu șanțuri și cu care (când se temea de o năvală a dușmanilor), voievodul Ștefan... socotind că a sosit vremea prielnică în care să poată ieși la luptă cu puținii împotriva multora, lăsându-și casei și poverile în tabără, sosi la Baia pe jos și ușor înarmat. Și, trimițând mai înainte oameni care să dea foc orașului din câteva părți, după ce se întesăriră flăcările, se aruncă asupra unguirilor în faptul serii, la 15 ale lui decembrie¹, și a lungii luptă, cu sorși schimbători, pînă la revărsatul zorilor. Mulți dintre unguri cazănd, mulți fiind înghișiți de flăcări, însuși regele Matei, ca să nu cadă viu în puterea mol-

dovenilor, singerind din trei răni... a fost scos din focul luptei pe targă.

Cînd cea mai mare parte a oastei a ajuns în munți și a găsit drumul închis cu arbori prăvăliți, după ce își arsearele și celelalte poveri și după ce scufundă în nisip vreo 500 de bombarde ca să nu pună vrăjmașii mina pe ele, și-a găsit scăparea prin fugă. Și dacă regele Ungariei nu a fost prins... aceasta s-a datorat unui moldovean pe care Ștefan voievod, după aflarea hicleiței, l-a scurtat de cap. Se spune că au fost uciși în acea bătălie 10 000 de unguri, iar cîteva steaguri de luptă luate au fost trimise în semn de biruință prin soli ai voievodului Ștefan la regele Cazimir al Poloniei, care ședea la Vilno. Ștefan însuși și oastea sa dobîndi prădă mare, corturi, care și bombarde... Întors în Ungaria, Matei... și-l face din nou apropiat pe guvernatorul Eremia Deak, [iar] pe oștenii și pe cetățenii transilvăneni, pentru că l-ar fi părăsit și s-ar fi alăturat comitelui Ioan, îi împovărează cu o dare de 400 000 de florini“.

Antonio Bonfini:

RERUM

HUNGARICARUM

DECADES

„Ieșind din Transilvania... [regele] își pune tabăra la drum către acea parte a Valahiei, căreia îi zic acum Moldova. Aici stăpînea în lung și în lat Ștefan voievod și cu toate că se afla sub oblăduirea regelui Ungariei [afirmație nefondată, pentru a motiva campania]... [acum], cu suflet mindru și avar din fire, apoi și om harnic și aspru la război, încălcase ascultarea datorată; ba îi sprijinise și pe răsculații din Transilvania, ca, în mijlocul tulburărilor, să se bucure de libertate. Regele este silit să-și urmeze calea prin codri și prin cheile munților, ca să-l recheme sub ascultare pe răzvrătitul valah. Și unde află strimtoriile înfundate cu copaci și multă lemnărie, își crotește drum în parte

prin foc, în parte cu fierul, [iar] deschizîndu-și calea, după ce a ieșit la loc mai deschis, și-a așezat tabăra lângă tirgul Romanului... aceștia erau ziduri de lemn, întărite cu val și cu șanț, [iar] riul Siret îl scaldă; lângă mal [se află] o cetățuie, întărită mai mult prin straja [ei], decît prin meșteșug [războinici]...

Regele, la prima năvală, ocupă tirgul Romanului, ceea ce, după ce au văzut dușmanii, a doua zi s-au început vorbe de pace prin soli între ei. S-au tratat multe încoalo și încoace asupra înțelegerii, [dar] pînă la urmă nu s-a putut săvîrși nimica. Apoi, îndată ce Matei simțise că dușmanul îl purta cu vorba, pacea nefiind încheiată, își mișcă tabăra de aici încolo, iar, înainte de a pleca, dă poruncă să fie prîjolit și prădat tirgul. După arderea tirgului Romanului, peste tot pe unde își poartă calea, pustiește totul; pretutindeni cu foc și fier, saatele și tirgușoarele, [iar] oastea mîndă oameni și turme cu o prădă uriașă. La urmă ajunge, a treia zi, la o cetate... numită de moldoveni Bania [Baia]. Acolo, la prima veghe a nopții, regele este silit să se înfrunte cu un dușman viclean și îndemnatic... În timpul mesei este adus la rege, prins, un anume secui: întrebă... a răspuns... că a dat pe drum, nu departe de acolo, de douăsprezece mii de moldoveni, care [urmas] să se năpustească la prima veghe [a nopții] asupra unguirilor nebdănuitori...

[Regele] pe dată îi strînge pe toți nobilii, sulașii și căpeteniile călărimii, le înfățișează primejdia care îi amenința dinspre dușmani și le statornicește să ia cu toții armele pe ascuns; orînduiește în cetate posturi de strajă pe toate căile și [la toate] porțile; la intrările pieșei așază gărzile casei regale. Două sute de veterani — și anume greu înarmați — îi așază în fața gazdei sale, ca să primească năvala dușmanilor dinspre cele două uliți care se unesc acolo... Abia le orînduiește astfel pe aceștia cînd dușmanul sosește către prima veghe a nopții; se năpustește pe dată din trei părți asupra orașului... Moldovenii, semănînd foc prin oraș, intră înăuntru: focul pus

¹ În realitate, atacul a început în ziua de 14 decembrie după apusul soarelui.

le face amindurora [ambelor tabere], în noaptea oarbă, atîta lumină, încît să se lupte foarte lămurit. Mai întîi, la porți, apoi pe căi și pe la răspîntii se face mare măcel. Dinadins două coloane întărite se îndreaptă pe două căi către locul de găzduire al regelui; ei dau peste veteranii orînduiți acolo; aici se încinge o luptă foarte aprigă și crîncenă... Palatinul Mihail... și ceilalți magnafi păzeau intrările pieșii cu îndărătnicie, fiecare pentru sine

nat de rînd, s-a hotărît să se îndărăpteze în Transilvania, apoi în Ungaria¹.

Scrisoarea trimisă de

Ștefan cel Mare și ceilalți

boieri moldoveni regelui

Poloniei Cazimir IV (1 ianuarie 1468)

Ștefan cel Mare și Matei Corrin ...

și respingeau năvălirile celor care se năpusteau. Căci nu era o iaină pentru ei că piața, o dată luată, celelalte se vor duce [și ele] ușor pierzării...

Regele, în acea noapte, ba întrecîndu-se cu veteranii în fața gazdei sale, ba trecînd pe la străzile din piață și-a îndeplinit îndatorirea de minnat oșlas și general... Ba chiar... în acea noapte a fost străpuns de o săgeată getică, nu departe de șira spinării¹, apoi cum, tras fiind lemnul, fierul ei rămăsese mai în adînc, l-a purtat vreme de patru ani, nu fără mare neajuns... În acea noapte s-a dat lupta mai degrabă pentru a scăpa cu viață, decît pentru cînstă... Regele, îngreu-

...Ștefan voievod... domn al Țării Moldovei... dăm de știre Milostivirii Voastre despre aceste pări ale noastre și despre aflarea lor, care s-a petrecut și se întîmplă. În zilele trecute, ceva mai înainte, a venit asupra noastră, regele Ungariei, Matei, cu mare putere și felurile ostiri înarmate, laolaltă cu mulți domni și a năvălit pînă și peste munți... în finutul Trotuș. Și cînd am auzit acestea..., am adunat oștile noastre și am trecut în calea lor, și le-am ieșit înainte înspre «Plonini» și ne-am luptat cu ei în cîmpie și la riuri și unde a fost de trebuință... Și ei, de îndată ce au năvălit Trotușul, atunci au pătruns pe lîngă munți, pustiind țara, lovind și pîrjolind cu nespuse cruzime orașele, prefăcînd în cenușă satele și ucigînd pruncii... și săvîrșind multe [lucruri] de ne-grăit... Iar noi am avut înclătare cu ei, zi și noapte, în orice clipă vreme de 40 de zile întregi. Și iarăși au înaintat către Neamț și Baia, și au ars Neamțul, și, deopotrivă, și pămîntul cel de folosință de unde și noi ne-am avut hrana... și apoi au venit de-a dreptul sub «Plonini» într-un tîrg care se numește Baia și au început să dureze o palancă. Iar noi am venit și am năvălit împotriva lor și ne-am așezat cu o milă mai jos, între două riuri, între Moldova și Șomuz. Și la același asfințit, într-a cincisprezecea zi a lui decembrie... am pus toți căldăreșii noștri și întreaga oștire să coboare de pe caii lor, de la cel mai mic la cel mai mare, și am trecut mai

departe pedestri și am dat năvală asupra lor... Iar atunci au căzut de sabie multe capete de dregători, de căpetenii ale oștirii, de oșteni strașnici... și chiar pe regele Ungariei l-am rănit cu trei răni mortale... Și atunci, pe rege l-au tras înapoi pe o țargă, precum și pe alți domni și au fugit cu ei peste «Plonini»...

Într-aceea, scumpe rege, să-și amintească... și Milostivirea Voastră de cîte ori i-am dat de știre... atît prin scrisori cît și prin soli, cu privire la aceste lucruri... În toamna care tocmai a trecut, am trimis solul nostru la Milostivirea Voastră cerînd și dîndu-vă de știre despre starea turcilor... iar Milostivirea Voastră ne-a răspuns că de data aceasta nu a avut răgaz din pricina cîmei... Ba chiar și acum cerem Milostivirii Voastre să nu ne lase în părăsire pentru că stringeam tributul și-l plăteam turcilor ca să-i îmblînzim în acest chip — și ungurii au pîrjolit toate acestea, precum am scris mai sus — și putea-vom să le umplem din nou gurile [turcilor]?... Într-aceea, scumpe rege rugăm pe... Milostivirea Voastră să... poruncească palatinilor și căpi-

...Mahomed II...

¹ Rana la spate, era considerată rusinoasă, căci semnifică fuga în fața dușmanului. De aici, efortul lui Bonfini de a denatura semnificația reală a luptei.

tanilor și dregătorilor... ca, atunci cînd va da peste noi nevoia, să pornească împotriva vrăjmașilor creștinilor cu să se

ridice într-ajutor laolaltă cu noi, într-acea clipă, pentru a ne împotrivi dușmanilor — pentru că polonii sînt oameni greci, dacă nu se pregătesc din vreme să se miște”.

...regele Cehiei, George de Poдеbrad...

**Scrisoarea lui George de
Poдеbrad, regele Cehiei, către
Matei Corvin (9 februarie
1468)¹**

„Prealuminate principe,
frate prea iubit,

Mai plăcute sînt bucuriile care urmează mîhnirilor decît cele care se înfăîșează de la început sufletelor oamenilor, de unde se trage și acest proverb deja obișnuit în gura mulțimii: „Nu a meritat dulceața cel care nu a gustat amarul” și în altă parte, „mai dulce este [mierea] din truda albinelor, de gura și-a ros-o mai întîi un

gust rău, mai plăcut lueșc stelele, cînd vinul de miazăzi încetează să-și scoată zăieratul cel aducător de ploaie”. De multă vreme ne-a sunat la ureche, preaiubite frate, că persoana voastră, atinsă de o armă dușmădă, a suferit o rană mortală. Iar noi, îngroziți și zguduți, am stat bînuțiți cîntă timp de o tremurîndă așteptare, cu sufletul strîns de gînduri îndoite. În sfîrșit am aflat că Luminăția Voastră a dobîndit în Moldova, luptînd norocit împotriva dușmanilor, sau vrăjmașilor voștri, victoria cea dorită, iar rana pricinuită și primită în piept oferă o atît de glorioasă mărturie a curajului vostru ostășesc... De aceea, cu atît mai mult am fost cuprinși de o bucurie și mai mare, cu cît înainte am fost doborîți de jale și pe dată am luat hotărîrea... să trimitem Luminăției Voastre un ambasador și sol, anume pe nobilul Procopiu de Rabenstein, cancelarul nostru, ca să vă feri-cească în numele nostru...; asupra lui a dat [însă] o boală neașteptată; dacă el nu se va fi însănătoșit — cum sperăm noi — în curînd, ori dacă boala va fi fost mai tare [adică regele va muri de pe urma rănii] nu vom pregeta să rînduim pe lîngă Frăția Voastră, pentru cele de mai sus, un alt om potrivit”.

**Scrisoarea nobililor poloni
către nobilii și
prelații unguri —
(16 martie 1468)²**

„Ne-a mîhnit sufletul și ne-a umplut de o neasemuită mirare zvonul pretutîndeni răsîndit printr-o neîncetată purtare de

¹ Scrisoarea relevă în chip deosebit duplicitatea regelui polon și a nobililor săi, care, deși instigați de Ștefan cel Mare încă din timpul campaniei din 1467, se prefac a afla pentru prima oară de incursiunea lui Matei Corvin.

vorbe — care a fost adus pînă la noi în vremea pe cînd prea ilustrul principe, domnul Cazimir... se dusesse de aici către Lituania [pentru a evita întîlnirea soliilor trimise de Ștefan și a-și declina astfel orice responsabilitate în legătură cu evenimentele — n.r.] — așa cum mai cu teame am aflat într-adevăr mai tîrziu ca fapt vădit, anume că prealuminatul principe, domnul Matei... năvălînd dușmănos cu ostire puternică asupra Țării Moldovei, ... a pustiit-o în persoană, cu pîrjol și măcel... Nu ne putem deci da seama ce anume s-a petrecut — de ce am fost altădată hărțuiți cu atîta nedreptate din partea regelui vostru, iar acum de către regele, domnul vostru și [de ce], încălcîndu-se vechea datină a regalelor, se caută cu armele ceea ce s-ar cuveni să se caute după drept și împăciuire. De aceea, le rugăm pe frățiile voastre, și cerem

...și regele Poloniei, Cazimir IV

în virtutea tratatului comun, să binevoiți a-l îndepărta pe pomînitul domn rege Matei de la intrarea cu arme și război asupra Moldovei și a voievodului ei Ștefan”. ■

² Adversarii politicii notorii (de altfel, peste o lună, în martie 1468, între cei doi monarhi avea să izbucnească un război), cei doi suverani se urau unul pe celălalt; a se vedea în acest sens și Magazin istoric, nr. 7/1967. George de Poдеbrad îi adresează o scrisoare aparent îngrijorată, dar în realitate plină de ironii în legătură cu așa-zisa „victorie” dobîndită la Baia și cu rana, primită, pasă-mite, în față, deși era cunoscut pentru toată lumea că regele fusese rănit la spate.

NAVE ROMÂNEȘTI ÎN VREMEA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Marea Neagră (sau Marea cea Mare, cum adesea o denumeau strămoșii noștri), apare aproape concomitent în mai multe documente medievale românești. Încă în ultimul deceniu al secolului XIV, o regăsim menționată atât în titlul voleyodal al marelui Mircea voleyod, cât și în cel al lui Roman voleyod. Nu numai ca o expresie firească a cuprinderii țărmului vestic în hotarele statelor feudale constituite la Carpați și Dunăre, dar și în perspectivele comerciale pe care deschiderea la mare le putea oferi Moldovei și Țării Românești. Pentru înlesnirea activității negustorești, nu departe de vărsarea Dunării în mare și la limanul Nistrului, negușătorii genevezi — în concurență cu venețienii pentru înfietate comercială — întemeleră două centre de schimb (emporii comerciale) care, cu timpul, deveniseră cetăți: Lycostomion sau Licostomo (pe brațul Chilia) și Maurokastron sau Moncastru (la limanul Nistrului).

Cunoscute sub numele tradiționale românești de Chilia și Cetatea Albă, cele două cetăți aveau să devină principalele porți comerciale ale Moldovei și Țării Românești în veacul XV.

După domnia lui Mircea cel Mare, pentru a preîntîmpina căderea Chiliei în stăpînire otomană, Alexandru cel Bun — colaborator și aliat al voleyodului Țării Românești, avînd aceiași orientare de apărare și independență — a luat cetatea sub stăpînirea sa, ambele porți ajungînd astfel numai sub autoritatea Moldovei. Alexandru cel Bun

le-a și apărut în 1420 și 1429-1430 împotriva unor încercări otomane sau sprijinite de otomani de a le cucerii. Beneficiind de cele două adevărate „chei” ale traficului comercial tot mai intens ce unea Marea Neagră cu Marea Baltică, Moldova și-a sporit mult legăturile economice în anii domniei lui Alexandru cel Bun, vămile și taxele ce se percepeau la Suceava, în tirgurile de margine, precum și în cetățile maritime, aducînd țărilor venituri importante.

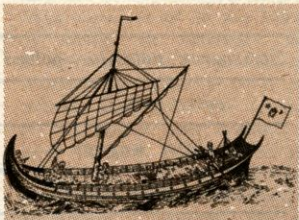
După cucerirea Constantinopolului de către otomani, în anul 1453, situația corăbierilor genevezi, care erau principalii navigatori în Marea Neagră, s-a înrăutățit. Sultanul Mahomed II s-a arătat conșciv față de Veneția, dar a tratat cu duritate Genova, slăbită politic de certuri lăuntrice. Lipsite de protecție militară, colonile din Crimeea întemelerate de genevezi au cedat. Kaffa s-a închinat lui Mahomed, plăcînd 3 000 ducași anual; Samistra a fost părăsită.

Comerțul italian în Marea Neagră a primit astfel o lovitură puternică. Dar otomanii nu erau un popor maritim; pentru ei stăpînirea teritorială avea mai multă însemnătate decît avantajele comerțului pe mare. Noua situație a oferit însă un prilej de afirmare corăbierilor din Moldova. Și, într-adevăr, printr-un firman din 9 iunie 1456, Poarta a autorizat negustorii din Akkerman (numele otoman al Cetății Albe) și din Moldova să vină cu corăbiiile lor, pentru a face comerț, la Istanbul, Adrianopol și Brusa.

„Porturile sînt slobode”

În vremea domniei lui Ștefan cel Mare, comerțul — prin mijlocirea navigației — a luat un nou avînt. Chilia avea să revină, de altfel, la 25 ianuarie 1465, sub autoritatea Moldovei.

Stăpînă pe cele două importante porturi, Cetatea Albă și Chilia, aliată statoric cu Polonia, (prin al cărui teritoriu trecea drumul comercial al Liovului), ajungînd în bune relații și cu Ungaria și folosindu-se de reglementările Capitulațiilor cu Poarta, Moldova lui Ștefan cel Mare a beneficiat astfel în următorii zece ani de

Veche corabie românească (reconstituire de Cristian Crăciunoiu după desenul lui Gh. Asachi)

roadele păcii și ale negoțului de export și de tranzit pe teritoriul său, negoț asigurat în bună măsură prin traficul maritim. Se importau pe drumurile dinspre Transilvania (pe la Brașov și Bistrița — orașe

de care Moldova era legată prin vechi privilegii comerciale) stofe, țesături, produse meșteșugărești; se exportau cerealele, animale de povară, cai, piei, blănuri, vin și sare. De la Chilia și Cetatea Albă pe „drumul Liovului”, prin Siret, Iași, Valea Prutului, se aduceau mirodenii, mătăsuri, obiecte manufacturate, purpură, vin gresc și untdelemn. Mărfurile erau transportate în deosebi pe mare și din cauza confruntărilor dintre otomani și selgiucizi (în răsăritul Asiei Mici) îngreunau transportul lor pe uscat, pe străvechiul „drum al mătăsii”¹. În aceste condiții, navele românești se avîntau tot mai departe spre țărmuri

¹ Magazin istoric, nr. 10/1982.

încă neatînse; în 1462 corăbierii moldoveni erau menționați în portul venețian Kandia (Creta). Preocuparea lui Ștefan cel Mare pentru dezvoltarea navigației este ilustrată și de construirea, din inițiativa domnului, a unui „turn pentru corăbii”, la debarcaderul mânăstirii Zografu, de la Muntele Athos, ctitorie înzestrată cu multe danii și ajutoare acordate de voievod¹. Inscripția păstrată la baza lui consemnează „Io Ștefan voievod... domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, am zidit acest turn pentru corăbii în anul 6982 [1475]”.

În acel an, Poarta s-a hotărât pentru desființarea ultimei colonii italiene din Marea Neagră. 200 corăbii au atacat puternica cetate Kaffa, care, după trei zile de bombardament, a capitulat. Au urmat jefuirea orașului și vânzarea ca sclavi a tuturor străinilor din Kaffa. Între ei erau și 160 moldoveni.

Ștefan — care întreținea strînse legături comerciale cu Kaffa — nu a putut veni în ajutorul asediaților. Dar voievodul a refuzat extrădarea cerută de Poartă a uneia din corăbiile ce transportau sclavii spre Constantinopol și care izbutise să fugă și să se adăpostească la Chilia. Domnul Moldovei a răspuns cu multă demnitate emisarilor sultanului că „porturile sînt sloboade și oricine poate să coboare și să poposească sau să pornească [din ele] unde-i place”.

Adăugîndu-se înfrîngerii pe care otomanii o suferiseră la Vaslui (10 ianuarie 1475), această nouă înfruntare a supărat și mai mult pe sultan care, în 1476, a atacat Moldova cu o puternică armată. Dar Ștefan cel Mare, rămînînd stăpîn pe întreaga țară, a continuat să păstreze și cele două cetăți-porturi pe care flota sultanului, lovită în drum de o furtună puternică, nu a mai ajuns să le asedieze. „Cît timp românii păstresc Chilia și Cetatea Albă — remarcă Mahomed II, referindu-se la valoarea militară și economică pe care cele două cetăți maritime o reprezentau — iar ungurii Belgradul sîrbesc, pînă

atunci nu vom putea birui pe creștini”.

La rîndul său, Ștefan cel Mare își dădea seama de importanța deținerii celor două porturi, luînd măsuri pentru întărirea fortificațiilor. În 1476 a refăcut Cetatea Albă, adăugîndu-i o mare poartă, iar în 1479 și un șanț de apărare. În același an a construit, pe malul stîng al brațului Dunării, cetatea Chilia Nouă peste apă de cea veche, construcție sfîrșită în mai puțin de o lună (22 iunie-16 iulie), pentru care a folosit 800 zidari și 17 000 lucrători auxiliari.

Vreme de cîtiva ani, activitatea negustorească s-a desfășurat nestingherită. Dar în vara anului 1484, noul sultan Bajazid II a trecut Dunărea pe la Isaccea cu 150 000 oameni, înainte ca Ștefan să aibă răgazul să adune oastea. Asediul — sprijinit și de o flotă de 350 corăbii — a ținut opt zile. La 14 iulie, pîrcălabii Ivașcu și Maxim au fost nevoiți să cedeze. Expediția otomană s-a îndreptat de la Chilia spre Cetatea Albă, unde a ajuns la 25 iulie. La 5 august 1484, copleșii de mulțimea atacatorilor pîrcălabii Gherman și Ion au capitulat. Pentru cîteva secole, Marea Neagră devenea „lac turcesc”.

Corăbiile zugrăvite pe frescă

Cum arătau oare corăbiile moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare? O stampă procurată prin 1840 de principele Grigore M. Sturdza (beizadea „Vițel”) și reprodușă de Gheorghe Asachi înfățișează o astfel de corabie cu pînze „pînzare” cum erau denumite în epocă) din prima jumătate a sec. XV. E o corabie cu o singură punte, cu catarg și velă pătrată, cu virful provei mult ridicat, în tors ca la gondole și cu pupa dreaptă. Dimensiunile — avînd în vedere configurația corăbiei — erau, foarte probabil: 17,4 m lungime, 4 m lățime, pescaj 1,8 m, tonajul 60 tone. În imaginea respectivă se văd cîtiva oameni în straie populare — căciulă, cămașă, ițari —, care manevrează vela, ceea

ce presupune că e vorba de oameni instruiți, de „marinari” deci. Desenul este foarte corect, imaginea corăbiei fiind foarte asemănătoare cu cele două corăbii zugrăvite pe pereții Suveiței. „Pavilionul” corăbiei, steagul din pupa are culorile Moldovei, roșu și albastru și însemnele domnești: capul de bour cu stea și lună nouă. Formatul însă, dreptunghiular, nu corespunde realității, deoarece în secolul XV „pavilioanele” navelor păstrau forma despicată a flămarilor, fiind atîrnate vertical la virful rele catargelor.

Există însă și alte imagini contemporane, din care ne putem face o imagine mai exactă a felului cum arătau corăbiile moldovenești ale lui Ștefan cel Mare. O navă mai mare dintre ele apare zugrăvită pe ctitoria de la Băleștești (1504). Este o corabie cu teugă și dunetă, cu două catarge și două vele. Amănuntele construcției și greementului sînt redată cu atîtă precizie, încît se poate presupune fie că zugravul — Gavril ieromonahul — a redat cu grijă un model, fie că a fost, el însuși, în tinerete, marinar...

Corabia de la Băleștești nu este totuși o corabie moldovenească, ci o *caracă* genoveză foarte asemănătoare cu o reprezentare a lui Gentile Fabiano, aflată la Muzeul Vaticanului. Corăbiile moldovenești se găsesc însă zugrăvite și la Voroneț — unde apare și flamura cu culorile roșu și albastru ale steagului Moldovei — și la Humor, și la Moldovița, și la Neamț, și la Rîșca. În total au fost identificate 30 reprezentări de corăbii — cele mai multe din epoca lui Ștefan cel Mare. Este posibil ca moldovenii să fi preluat unele corăbii de la genovezi interesați să-și ferească mărfurile de restricțiile otomane. Dar cele mai multe imagini sugerează construcția autohtonă. Experiența navală genoveză exista, iar lemnul necesar putea fi adus pe apă sau pe uscat cu ajutorul plutelor sau carelor din uriașii codrii aflați nu cu mult spre miazănoapte de cele două porturi. ■

Nicolae KOSLINSKI,
Cristian CRĂCIUNOIU

¹ „Magazin istoric”, nr. 7/1975; 7-8/1968.

„PREGĂTIȚI SĂ REZISTE PÎNĂ LA ULTIMA PICĂTURĂ DE SÎNGE”

G. MAITLAND-EDWARDS

În primăvara anului 1917, ambele tabere beligerante — Antanta și Puterile Centrale — făceau intense pregătiri pentru a-și impune superioritatea militară și printr-o acțiune hotărâtoare să încline definitiv balanța victoriei finale. Comandamentul suprem al armatelor ruse — care după revoluția burghezodemocratică din februarie avea de făcut față febrei revoluționare a maselor — se angajase să declanșeze o puternică ofensivă pe frontul din Galiția, ceea ce ar fi favorizat și acțiunile trupelor româno-ruse ce acționau pe frontul din Moldova. Pentru a se informa despre pregătirile așa-numitei „ofensive Kerenski”, o delegație militară aliată, compusă din ofițeri britanici, italieni și români, a făcut, în cursul lunilor iunie și iulie, o vizită pe frontul rus și respectiv, pe cel din Moldova. Micul grup era

compus din generalul englez Charles St. Leger Barter, generalul italian Romel și generalul român Coandă, trimiși de comandamentele din țările respective ca observatori pe frontul rus. Din acest grup mai făceau parte locotenentul italian Venturi, locotenent-colonelul englez de stat major G. Maitland-Edwards, Robert Vilton, corpondent al ziarului Times și prințul Galișin, căpitan în armata rusă, atașat pe lângă delegația de ofițeri străini pe toată durata vizitelor lor.

În cursul unei călătorii de studii în Anglia, am depistat la Imperial War Museum, sub cota 21/8P, un manuscris intitulat Jurnal de călătorie pe frontul rusesc 1917, purtând semnătura lui G. Maitland-Edwards, document pe care îl prezentăm acum pentru prima oară cititorilor revistei Magazin istoric, neamînd mulțumirile noastre către British Academy și

Marti, 10 iulie. Am ajuns la Iași dimineața devreme... Vine să ne ia căpitanul Barrat, care îl anunță pe general¹ că s-a stabilit programul nostru de vizite, urmînd să fim gata la ora 10 a.m. Mai întîi facem o vizită domnului Brătianu, primul ministru, la care petrecem aproximativ 20 minute... Acesta acordă întreaga sa atenție generalului Barter, vorbindu-i aproape în exclusivitate despre lipsa de material de război, arme, echipament și mijloace de transport.

Următoarea vizită o facem fratelui său, domnul [Vinilă] Brătianu, ministrul de război, care repetă cele spuse de primul ministru... Apoi mergem la generalul Scerbaciou [comandantul trupelor ruse din Moldova]... Apoi am mers la gene-

ralul Prezan, comandantul armatei române [șeful Marelui Cartier General Român]. Este un om plin de viață și dă impresia unei inteligențe ascuțite. Și el acordă multă atenție generalului, repetînd cele spuse de primul ministru. Apoi semnăm în cartea de onoare regală. Pe urmă facem o scurtă vizită ministrului nostru [în România], Sir G. Buxton, un bărbat înalt, cu păr și mustață albe și cu maniere foarte simple și controlate... Mergem să prînzim la cartierul general român — de altminteri, un prînz excelent. Stau lângă un colonel francez [din Misiunea militară franceză în România], care îmi spune că armata română este pregătită pentru orice, dar are o foarte mare nevoie de tunuri grele și de Howitzers². Se gîndește că am putea fi de ajutor în această privință. De ase-

menea, îmi spune că generalul Prezan este un „chef de guerre” înscut. Sper că e așa. Francezii au sute de ofițeri în armata română, iar generalul Berthelot este șeful de stat major al lui Prezan. Știu că au adus artileria română într-o formă foarte bună... După aprecierile mele, românii au 15 divizii, posedînd în jur de 200 000 baionete.

Ofițerii francezi și români afirmă că atunci cînd vor porni ofensiva, românii pot face o bregă în linia de front germană. Informațiile despre armata rusă par să indice că aceasta este într-o situație lamentabilă, cu excepția Corpului 17, care se află la flancul drept al Armatei 2 române. În cursul după-amiezii l-am vizitat pe căpitanul Yates, atașatul militar american... Seara luăm masa cu ministrul de război [Vinilă Brătianu] și cu Prezan la Clubul militar.

¹ Cu această formulă, autorul jurnalului îl desemnează pe generalul englez Sir Charles St. Leger Barter.

² Tunuri englezești de 6 Țoli (152,4 mm).

Regimentul 4 infanterie „Argeș” defilează prin fața generalului Al. Averescu, după atacul și ocuparea pozițiilor inamice de pe platoul din fața Mărăștilor

conducerea acestui important muzeu din capitala britanică. Ne-a reținut, firește, atenția faptul că jurnalul cuprinde și multe referiri ale autorului la șederea sa și a grupului din care făcea parte în România. Prezența ofițerilor aliați în Moldova a coincis cu perioada de pregătire și declanșare victorioasă a ofensivei de la Mărăști și apoi cu sistarea acesteia, ca urmare a contraofensivei germano-austro-ungare pe frontul din Galiția, soldată cu înfrângerea trupelor ruse și retragerea panicată a acestora din urmă. Am extras din acest jurnal câteva fragmente privitoare la situația de pe frontul românesc, așternute pe hîrtie de către autorul lor sub evidentă impresie pe care i-au lăsat-o soldații și ofițerii armatei române, renăscute, în cursul iernii și primăverii anului 1917, prin eforturile eroice, făcute cu abnegație și totală dăruire de întregul popor

român. Am selectat pasaje semnificative din jurnalul unui autor, care deși n-a reușit întotdeauna să perceapă în cele câteva zile esența realităților românești, n-a putut să nu remarce vitejia și spiritul de sacrificiu, patriotismul și iubirea de libertate a românilor în acele momente de grea încercare pentru patria lor, considerindu-le și el, asemenea multor altor martori străini, elemente definitorii pentru profilul ostașului român angajat în marele război pentru libertatea și unitatea națională a poporului său.

Precizăm că întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte; cuvintele din paranteze drepte, ca și notele din subsol aparțin redacției Magazin istoric; datele sînt pe stil nou.

Conf. univ. dr. Ion PĂTROIU

Miercuri, 11 iulie... După-amiază, mergem la Palat, unde sînt prezenți șefii misiunilor diplomatice. La cină, alături de familia regală, sînt prezenți generalii britanici și italieni și statul major [româno-rus], cu generalii Prezan și Scerbaciuc... Masa este excelentă și sînt sigur că toți membrii misiunii au fost extrem de incințați. După cină, ne retragem în salon, unde facem o conversație insufletită. După o vreme, regele se apropie de mine și în timpul convoorbirii îmi exprim opinia că are dreptate să speră că ofensiva rusă va continua, deși eu însumi nu sînt deloc sigur de aceasta. În timp ce vorbește cu mine, clipește tot timpul din ochiul drept. La început am crezut că intenționa să-mi spună un lucru confidențial, dar ulterior mi-am dat seama că e un tic cronic. Bănuiesc că e foarte, foarte pesimist în ceea ce îi privește pe

ruși. Nu mă mir. Înainte de plecare aflăm vești bune de pe frontul rusesc... Să așteptăm trecerea în revistă de mîine a trupelor române...

Joi, 12 iulie. În picioare la ora 5 a.m. și la gară cu generalul. Toarnă cu găleata. Generalul Prezan sosește curînd după noi și ne spune că o trecere în revistă a trupelor române nu va avea loc mai devreme de mîine, și atunci cu condiția ca vremea să fie favorabilă... La ora 9 seara supăm cu toții la comandamentul rusesc... Cînd părăsim popota rusească, continuăm să plouă așa că mîine nu va avea loc nici un fel de trecere în revistă...

Vineri, 13 iulie. Merg la Misiunea militară britanică, la ora 11. Sediul acesteia este unul dintre cele mai murdare și neîngrijite locuri pe care le-am văzut de mult timp...

Munca pare că se află în aceeași situație nesatisfăcătoare. Nu sînt dosare, nici ordinea corespunzătoare și documente de tot felul zac peste tot. Cîțiva ofițeri care nu fac parte din misiune au aceeași părere ca și mine despre acest subiect...

Sîmbătă, 14 iulie. O zi rece și închisă. Astăzi fiind aniversarea zilei libertății franceze [ziua națională a Franței], mergem cu toții la Legația franceză. Foarte mare aglomerație și aerul plin de zgomot și fum de țigară. Bem un pahar de șampanie și plecăm, nu înainte de a ne fotografia... Luăm prînzul la Cartierul general român, unde are loc o masă în cinstea francezilor. În încăperea se află un scripcar și un bărbat care îl acompaniază la chitară. Urmează un amestec extraordinar de cîntece ale tuturor naționalităților, iar

Tipperary¹ este reluat de mai multe ori...

Duminică, 15 iulie. Dimineața sosim la Roman și mergem să-l vedem pe generalul Stupin, comandantul Armatei 9 ruse...

Luni, 16 iulie. Astăzi ne găsim la Bacău; am călătorit cu trenul noaptea, așa că nu am nici o amintire. Dimineața, foarte devreme, aud sunetele foarte familiare ale tunurilor antiaeriene. Scot capul pe ferăstră și văd un bos [avion german] zburând foarte sus și foarte lent deasupra gării...

Mărti, 17 iulie. Astăzi vremea este închisă și rece, slavă Domnului... La Bacău se află cartierul general al comandantului Armatei 2 române, generalul Averescu. Locuiește într-o casă foarte frumoasă... Prințul pe care ni l-a servit a fost demn de finut minte... Averescu, ca om, ne place, dar nu știm nimic despre el ca soldat, în afară de faptul că se poartă popular cu oamenii de pe front și este foarte neagreat, chiar urât, la Curte. La sfârșitul mesei sosește și generalul Coandă... Colonelul sîrb² de la Iași a venit să ne vadă pentru un scurt timp. Îmi place și îl admir, așa cum admir pe toți soldații sîrbi pe care i-am văzut... Colonelul a comandat Divizia sîrbă în Dobrogea, în timpul mizerabilei retrageri, unde rușii au făcut atât de multe greșeli. Seara sîntem toți la generalul Averescu... Am schimbat câteva cuvinte... Pare a fi pesimist și intructivă nehotărât. Îmi lasă impresia omului care rezolvă o problemă majoră prin forța detașului și aranjamentul lucrurilor mărunte...

Miercuri, 18 iulie... Inspectăm un batalion român de pușcași. Oferă o priveliște splendidă privirii: eu unul nu sînt surprins că arată atât de bine. Defilează într-un stil impecabil...

¹ Celebrul cîntec *It is a long way to Tipperary*, simbolizînd voința de a învinge a armatei britanice.

² Este vorba despre colonelul, mai apoi general, Hagiel (1868-1931), comandantul Diviziei 1 de voluntari sîrbi, care în 1916, a luptat alături de români și ruși în Dobrogea; după război a fost un timp atașat militar al Iugoslaviei la București.

Joi, 19 iulie. O zi luminoasă, splendidă; am început activitatea zilnică... Ajungem la postul de observație și luăm masa de prînz, după ce petrecem cîteva timp privind liniile germane, pe care le vedem foarte clar. Tunarii [români] execută cîteva runde asupra inamicului și constatăm că loviturile sînt foarte precise. Aici e frontul Corpului 2 român³, cea mai nobilele grupare ce va lua parte la actuala ofensivă. Și mai spre nord, Corpul 4 român va face doar o demonstrație, trecînd la atac numai dacă Corpul 2 [1] va reuși să străpungă linia inamică. Aici adversarul are dispus în apărare numai Divizia 218 germană⁴. Frontul prezintă o particularitate, fiind lipsit de o linie de tranșee continuă. În schimb, nemții au construit un sistem de redute nelegate între ele, dar apărate de rețele continue de sîrmă ghimpată. Împotriva inamicului, românii au concentrat patru divizii, care ar trebui să fie suficiente pentru asigurarea unui succes complet. Comandantul Corpului [1] român, generalul Văitoianu, este cel mai bun ofițer comandant pe care l-am cunoscut în timpul călătoriei noastre. Explicațiile sale despre dispunerea trupelor sale, ca și despre poziția germanilor arată un soldat pasionat și o inteligență foarte activă. Generalul Barter îmi spune că îl consideră un comandant excepțional de bine informat. În general vorbind, ceea ce am văzut pe frontul românesc arată că s-a depus un mare volum de muncă și se muncește încă mult. Oamenii înșiși arată remarcabil, sînt foarte disciplinați, bine instruiți. Peste tot unde ne ducem îi găsim lucrînd. Nimeni nu e leneș...

Vineri, 20 iulie... Mergem să vizităm cartierul general al Armatei 4 [ruse]. Trecem prin Panciu, care este complet pus-tiu. E primul oraș situat pe linia frontului pe care l-am

³ Autorul jurnalului comite o eroare: în realitate, este vorba despre Corpul 1 armată român. comandat de generalul Arthur Văitoianu.

⁴ La începutul ofensivei de la Mărăști, inamicul avea în fața forțelor noastre 21 batalioane infanterie, 6 regimente de cavalerie descălecată și 30 baterii de artilerie.

văzut atât de părăsit. Casele din centrul său au fost distruse... Plecăm la Iași în jur de miezul nopții.

Sîmbătă, 21 iulie. Ajungem la Iași la timp pentru a lua prînzul la cartierul general român. Generalul Prezan este extrem de interesat de ceea ce o să-i spună generalul [Barter]. Prezan îi cere să facă tot ce poate pentru a-i aduce cîteva din tunurile noastre Howitzers de 6 foli, iar generalul promite că ia legătura telefonică cu Londra și va vedea ce poate fi făcut. Am trimis acasă o cablogramă lungă asupra situației din această zonă a frontului românesc, ca și o descriere detaliată a planurilor de ofensivă pe care le vor pune în practică peste o zi sau două. Generalul Ballard, atașatul nostru militar din România, s-a întors și el dintr-o vizită pe front... Primim în sfîrșit corespondența, cîteva scrisori fiind pentru mine. Una e de la fratele meu Billie, care se află pe frontul francez. Plecăm de la Iași la Birlad, la ora 9.30...

Duminică, 22 iulie. Sosim la Bugești, o gară la aproximativ 10 mile nord de Tecuci. Plecăm dimineața devreme la cartierul general al Armatei 1 române [comandată de generalul C. Cristescu], unde, urmînd un drum ocrotit, plănuit de Coandă, ajungem cu aproape o ordă mai tîrziu decît ar fi trebuit. Ne înfîlîm acolo cu comandantul Armatei 6 ruse. Prințim și plecăm la cartierul general al Corpului român de armată⁵, care trebuie să ducă la bun sfîrșit un mare atac în decurs de două zile. Bombardamentul tranșeeleor inamice a început în această dimineață. În imediata vecinătate a frontului sînt numeroase baloane de observație. Putem vedea doar foarte puțin din linia de foc, cu excepția largilor clopote de fum și praf risipit din cînd în cînd în aer. Comandantul corpului este un ofițer care are renumele de a fi unul din cei mai buni din România. Ne dă

⁵ Consemnarea este relativ confuză. Fiind în sectorul de front al Armatei 1 române, nu putea fi vorba decît despre Corpul 6 (general Eremia Grigorescu) sau Corpul 5 (general Istrati).

explicații foarte clare despre tactica pe care o va întreprinde în cursul atacului...

Marti, 24 iulie. Ieri, generalul Barter a hotărât să urmărească ofensiva de pe frontul generalului Văitoianu. Ziua este luminoasă și nu e prea cald, lucru de care sînt extrem de mulțumit. În drum ne oprim să schimbăm cîteva cuvinte cu generalul Ragoza, comandantul Armatei 4 ruse, și spre surprinderea noastră ne cere să-l felicităm pentru succesul pe care l-a reușit în această dimineață. Se pare că atacul a fost lansat cu o zi mai devreme decît a fost programat la început. Continuăm drumul în viteză și sosim la Văitoianu, la o oră după atac. Ne deranjează mult faptul că nu am fost sînuși la curent. Dar avem timp să mai vedem ceva, așa că ne îndreptăm spre pozițiile capturate de la inamic. Toată lumea este plină de voie bună. Generalul [Barter] îi felicită pentru succes și ei mulțumesc din toată inima. La întoarcere, un tânăr soldat aleargă spre noi și îi oferă generalului un iepure viu pe care îl prinsese. Am găsit că e un gest destul de frumos din partea lui... În drumul nostru am întâlnit mai multe convoaie de prizonieri. Toți erau răbdați de vîrstă mijlocie, dar înalți și cu înfățișare sănătoasă. Am ajuns în satul Mărăști care nu e foarte rău avariat... În centrul frontului apărât de germani reștele erau complet distruse de obuze. Aici au executat foc două baterii grele ale Armatei 6 ruse. Loviturile au fost extreme de precise. Pămîntul e sărmat în bucăți, numai în cîteva locuri mai puțină se observa urme de tranșee. O parte a rețelei de sîrmă ghimpată rămăsese încă neatinsă. Focul de artilerie o rupsesse numai din loc în loc, restul a trebuit să fie tăiat cu mîna de soldații români... În curînd, nemții încep să bombardeze, așa că ne întoarcem. La masa de seară auzim diverse istorisiri despre luptele din cursul zilei. Românii au mers înainte cu o cetezanță care i-a surprins pe toți, chiar și pe proprii lor șefi. Ofițerii francezi prezenți aici sînt entuziasmați... Soldații germani au fugit ca ie-

purii. Cei capturați, mai ales ofițeri, sînt foarte afectați... Pînă acum numărul prizonierilor este în jur de 1 200... Generalul Văitoianu pare extrem de obosit și ne spune cu sinceritate că n-a dormit toată noaptea, așteptînd contraatacul german. Odată ce oamenii săi au trecut prima noapțe fără să cedeze teren, e sigur că ofensiva va continua cu succes...

Miercuri, 25 iulie... M-am trezit foarte devreme. Așară suflă un vînt foarte rece. Gădesc „drumul către popotă și acolo aflu că germanii au dat două contraatacuri în cursul nopții, ambele fiind respinse. În plus, românii au efectuat în mod strălucit un nou atac asupra pozițiilor germane din stînga lor, capturînd mai mulți prizonieri și arme... Aceiași știri ne parvin de la corpul rusec aflat la sud de noi. Toate cuceririle de ieri au fost menținute, iar pozițiile fortificate ale inamicului de la cota 612 au fost cucerite. Numărul prizonierilor capturați de ruși este mai mic decît cel făcut de români... După ce ne-am luat rămas-bun de la generalul Văitoianu, despre care nu mai e nevoie să spun că arată foarte bine și e plin de bună-dispoziție în această dimineață, ne urcăm pe cai pentru drumul de întoarcere. Discutăm cu generalul Averescu, înțîlnit în calea noastră. Tocmai interoga niște ofițeri germani. Sînt în număr de șase. Ne salută destul de politicos. Nu arată deloc rău. Doi dintre ei, tineri în jur de 24 ani, sînt aproape bolnavi de ciudă că au fost capturați...

La vremea primului ajungem la cartierul general al generalului Ragoza, unde aflăm atît vești bune cît și rele... Sîntem întrucîtva uimiți auzind că Armatele 11, 7 și 8 ruse din Galizia sînt în plină retragere dezordonată... Îmi imaginez că în rîndul românilor trebuie să fie oarecare panică. Cu armata lor puțină la număr, sub 250 000, nu își pot menține singuri pozițiile dacă rușii se retrag. Conform impresiei pe care mi-am făcut-o după cele ce am văzut pînă acum, mi se pare că rușii de aici vor rezista mai bine decît trupele lor de la nord. Vom vedea totuși în cîteva zile cum

se vor desfășura lucrurile... Sosim la vagonul de campanie și ne schimbăm... Mai tirziu sosește și regele... Se îndreaptă direct spre generalul Barter, îl ia de o parte și poartă împreună o discuție foarte serioasă. Fără evidență, s-a întîmplat ceva, evident, de mare gravitate pentru România. După aceea generalul îmi spune ce s-a mai aflat. Se pare că retragerea armatelor rusești de pe frontul de sud-vest a devenit generală... Sînt și zvonuri exagerate, ca și alte lucruri dure-roase, dar pînă acum nimic nu e clar, cu excepția faptului că Brusilov¹ a ordonat încetarea totală a ofensivei române pînă la noi ordine. Primul gînd al regelui a fost că rușii au ajuns la concluzia de a încheia pace separată. Și-a exprimat această opinie cu toată seriozitatea față de general, care l-a asigurat că acest fapt nu-i posibil. I-a spus regelui că în asemenea împrejurări era destul de firesc ca Brusilov să contramandez ordinele pentru atacul de miîne și că, probabil, trupe de pe frontul românesc vor fi trimise pentru a încerca să oprească debandada în creștere de pe frontul de sud-vest. În timpul conversației, generalul s-a străduit să-l încurajeze pe rege...

A sosit o telegramă anunțîndu-l pe general că trebuie să se întoarcă cît mai repede posibil la Iași. Hotărîște să plece imediat...

Joi, 26 iulie. Ajungem la Iași la 8 dimineața. Poșta nu a venit, dar eu încep să pregătesc telegramele pentru Londra... E greu să obții vești de pe frontul rusec. E aproape sigur totuși că norocul este iar de partea germanilor... Armatele 11, 7 și 8 ruse sînt în plină și rapidă retragere. Tarnopol și Stanislav au fost cedate, la fel Nadvorna și Kolomeea, toate aceste orașe pe care noi le-am văzut...

(Continuare în p. 37)

¹ Aleksei Alekseevici Brusilov (1853-1926), general, din 5 iunie 1917, comandant suprem al armatei ruse, funcție din care a fost înlocuit la 1 august prin generalul Lavr Gheorghiievici Kornilov (1870-1918), care, urmîrind cucerirea puterii, a organizat o lovitură contrarevoluționară (august-septembrie), înfrîntă cu ajutorul maselor muncitoare din Petrograd.

„ACEȘTI ROMÂNI S-AU BĂTUT CA NIȘTE LEI”

L. HETZER

„În afară de bătălia de la Marna, nici un alt eveniment din marele război n-a provocat atâtea comentarii din partea strategilor care au fost implicați în conflict ca bătălia dată în luna august (Iulie stil vechi) pe cimpurile întinse dintre Putna și Siret, pe frontul românesc. Voi descrie, deci, Mărășeștii așa cum i-am trăit eu în cel mai aprig punct al bătăliei”.

Sînt cuvinte desprinse din însemnările unui ofițer german care a participat la luptele de la Mărășești. Le-a scris și publicat¹ la două decenii după desfășurarea memorabilelor evenimente, impresionînd prin acuratețea datelor și faptelor citate despre armata română. Locotenentul Leon Hetzer, autorul acestor însemnări, a fost ofițer de linia întâi, cum se spune, comandînd mai întîi Compania 1 din Batalionul 1 al Regimentului 333, iar după ce comandantul batalionului a căzut în luptă a preluat și comanda acestuia. L. Hetzer povestește evenimentele la care a participat cu sen-

timentul că s-ar dezonora și ar „necinși memoria celor căzuți la Mărășești, dacă nu am recunoaște că acești români s-au bătut ca niște lei”.

Dar să-l lăsăm să povestească faptele, reamintind cititorului că este vorba despre opinile unui adversar, dar care, dincolo de toate subiectivismele, a recunoscut loial meritele reale ale ostașilor români. Pentru ușurarea lecturii nu am mai marcat întreruperile din textul condensat al locotenentului Leon Hetzer din armata imperială germană. Deoarece autorul a folosit datele stilului nou, în paranteze drepte am completat și datele pe stil vechi, pentru ca cititorii să poată corela mai bine evenimentele cu acelea menționate în alte articole ale grupajului nostru; atunci cînd s-a simțit nevoia, am introdus în text și alte explicații, marcate prin același gen de paranteze.

Valeriu AVRAM

Pe atunci, comandam Compania 1 din Regimentul 333

¹ Amintirile lui L. Hetzer au apărut sub forma unui jurnal de front pe zile în revista germană *Frontsoldat*, nr. 2/1938, sub titlul *Din campania contra României 1916-1918*. La scurtă vreme după apariția lor, a fost publicat și un mic fragment în limba română.

infanterie și eram cel mai vechi ofițer al Batalionului 1, altă ca vechime în grad, cît și ca etate, așa că, după ce comandantul batalionului a fost scos din luptă, am preluat comanda acestuia, într-o situație din cele mai grele.

După insuccesul armatei germane, căutarea unui „șap ispașilor”, atacurile împotriva

celor crezuți vinovați și pledoariile acestora au provocat o dispută aprigă în chestiunea Mărășești. Pentru noi era lîngușilor cînd îi auzeam pe ofițerii austrieci spunînd: „Prusienii vor cîștiga ce-am pierdut noi”, dar eram de părere că „frații” noștri ar fi făcut mai bine să-și fină singuri pozițiile și să n-o mai ia la sîndătoasă după fiecare atac inamic. Tru-

pele [austro-ungare] de lângă noi făceau o impresie lamentabilă. Din această cauză nu ne simțeam în siguranță în vecinătatea lor.

Dacă comandamentul inamic [român] ne cunoștea foarte bine pe noi și pe șefii noștri, chiar până la nivel de comandant de companie, acest fapt se datora unui excelent sistem de informații organizat cu foarte mare rafinament. Buna dispoziție a oamenilor noștri a ușurat, de multe ori, activitatea acestuia.

Asupra scopului ofensivei pe frontul Siret, acțiune atât de catastrofală pentru noi, acele Armatei 9 [germane] arată următoarele: „Scopul ofensivei a fost ușurarea Grupului Geroch și nimicirea armatei române reorganizate“. Dacă atacul reușea, împingeam pe români din ultima lor rezistență, din Moldova; dacă nu reușea, bătălia decisivă trebuia dată tot pe Siret.

Comandamentul Armatei 9 a stabilit ca efortul principal să fie dat la aripa dreaptă a poziției germane. Divizia 12 bavareză a primit ordin să ocupe pozițiile inamice din Pădurea Neagră, ce se întinde între Putna și șoseaua Ciuslea-Suraia, iar apoi să cucerească podurile de peste Siret, de la Ciuslea și Băltărețul, pentru a forma un cap de pod pe malul de est al Siretului; Divizia 216 infanterie, aflată în rezervă în regiunea Risipiși-Râstocea-Mindrești, avea misiunea să lărgească puntea pe panta abruptă a Siretului, acționând de la sud spre nord. Între Divizia 12 bavareză și Divizia 89 in-

fanterie a fost intercalată Divizia 76; pe șoseaua Focșani-Ivăncesti mărșăluia Corpul 18 armată de rezervă. Legătura cu Grupul Geroch o făcea Divizia 115 infanterie, iar la Plătănești se mai afla o divizie în rezervă armatei. Pentru reușita acțiunii ofensive fusese concentrată o numeroasă artilerie grea, bateriile fiind dotate cu o imensă cantitate de obuze cu încărcături chimice [gaze de luptă].

Deși în ordinele Corpului de armată și ale diviziei ni se spunea că în fața noastră s-ar găsi oameni lipsiți de sentimentul disciplinei, obosiți de lupte, care nu mai vor să reziste, experiențele noastre, dobândite prin patrulări, ne-au convins, chiar din prima zi sau în noaptea următoare, de contrariul celor spuse în acele ordine. În ziua de 6 august [24 iulie], în fața noastră a apărut armata română refăcută din temelii. Această armată, după părerea Comandamentului nostru suprem, era demoralizată și incapabilă de luptă. Ar însemna a ne dezonoara pe noi înșine și a necinsti memoria celor căzuți la Mărășești, dacă nu am recunoaște că acești români s-au bătut ca niște lei. Dacă, de exemplu, din Regimentul 34 Constanța nu s-au mai întors din luptă decât 4 ofițeri și 200 soldați aceasta este cea mai bună dovadă a eroismului românilor, a dragostei nefărmurite față de patrie și a voinței lor de a apăra fiecare brazdă de pământ până la moarte.

Ziua întâia, 6 august [24 iulie]. Inamicul avea trei sis-

teme de apărare pe o adâncime de 1 500-2 000 m, fiecare cu câte două-trei linii de tranșee și puternice rețele de sîrmă ghimpată. Prima poziție era chiar pe malul Putnei, a doua tăia satul Bisighești, iar a treia de-a lungul malului nordic al Susiței. În fața bavarezilor se afla Pădurea Neagră, cu multe întărituri, și care era cea mai greu de cucerit. După ce Divizia 12 bavareză cucerea Pădurea Neagră și puneia stăpînire pe podurile de la Ciuslea, Divizia 216, desfășurată în dreapta și în spatele bavarezilor, trebuia să treacă pe malul stîng al Siretului și să formeze puternice capete de pod acolo. Apoi comandantul Armatei 9 voia să lichideze artileria inamicului, lucru important în lupta de șes, pentru a face imposibilă o acțiune de flanc a acestuia.

Datorită puternicei gazări a Pădurii Negre și neutralizării complete a poziției inamice din acest hăliș, Divizia bavareză a putut s-o ocupe fără prea multe pierderi, luînd și podurile de la Ciuslea. Cu toate acestea, n-a putut pune stăpînire solidă pe malul advers și nici să mențină podurile. Așadar, ocuparea malului abrupt al Siretului n-a adus nici un avantaj, oăci românii nu s-au urnit din loc, ci printr-un contraatac puternic au recucerit podurile.

Ceasul arăta ora 6. În acel moment, am dat semnalul de atac, iar băieții mei inimoși s-au călărat pe pantă. Ajuns sus am observat că artileria noastră n-a distrus rețelele de sîrmă și-atunci am ordonat:

Montaj publicat de revista Rumänien in Wort und Bild, editată de autoritățile de ocupație, înfățișînd pe reprezentanții comandamentului german studiînd linia frontului din zona Panciu; pe fotografie sînt marcate principalele localități unde în vara anului 1917 s-au desfășurat aprige bătălii

Cracea Clujcești
de sus

Panciu

Schmuls-purbat
Părbă

Vitanesti

Str. Satul Mei Ancuș, Salu

Dumbrava
Sălcia

Vănești
Căpâșu

„Foarfeca afară, grenadele în mână și în tranșee!” Românii însă rezistă mai mult decât aliații lor ruși. La dreapta noastră, în marele sat Răchitosu, luptele erau încă în toi. După o scurtă analiză, am aruncat în atac plutonul meu din flancul drept. De la batalion nu șosea nici un ordin, așa că am anunțat Companiile 2 și 4, precum și rezerva ce se afla în urmă, că voi încerca să ocup girla Scovarga, înainte de căderea nopții. N-am putut pătrunde în poziția inamică decât printr-o luptă singeroasă, disperată și în multe cazuri numai cu arma și baioneta. Tranșeele nu puteau fi cucerite decât cu mari pierderi. Din cauza căldurii insuportabile, a setei care nu putea fi potolită și a hranei deestabile, oamenii erau istoviți.

Ziua a doua, 7 august [25 iulie]. „La început, ziua a doua de luptă, purtată în plină zi, a adus un succes Regimentului 333 infanterie”. Așa începea raportul generalului Siegener despre operațiile din ziua de 7 august [25 iulie]...

Pornisem în zorii zilei să atacăm Bisighești și, de la început, batalionul nostru se găsea în mare nevoie. Compania mea a fost scoasă și trecută în rezerva batalionului, înapoia flancului său drept. Chiar de la începutul atacului, comandantul Companiei 4, locotenentul Schmidt, a fost rănit și evacuat. La Compania 2, locotenentul Jendrow a fost rănit la picior și, în timp ce era dus pe targă, a fost rănit a doua oară, de astă dată mortal, încât și Compania 2 a rămas fără comandant.

Primul meu pluton, cu sublocotenentul Endrowsky, intrase într-un foc teribil de flanc tras de pe șosea și suferise pierderi grele. Am ordonat lui Endrowsky să-și concentreze toată atenția asupra legăturii batalionului nostru cu Divizia 76 și să ne urmeze la 200 m înapoia batalionului. M-am săturat să aștept — legătura cu punctul de comandă al batalionului era întreruptă — și am dat ordin de atac. Bătăliei se strecurau ca niște șerpi prin țarbă și totul mergea bine. Dar observații inamici de pe Siret au

văzut înaintarea noastră și ne-am trezit deodată copleșiți de focul de flanc distrugător al bateriilor de pe Siret.

La flancul drept al diviziei, înaintarea a progresat câteva sute de metri pînă la movila Cneazului. Aici trupele trebuiau să se oprească și să se întărească în teren. Un puternic contraatac inamic s-a dezlănțuit, târziu după masă, dar a fost respins de Batalionul 2 din Regimentul 375 printr-un atac de flanc. Batalionul nostru 3, după o bună pregătire de artilerie, ocupase prin lupte crâncene puternicele poziții de la Bisighești. Căpitanul Wolff și oamenii săi se îngropaseră pe liziera de nord a satului.

Cu câteva mitraliere, românii se instalaseră pe rambleul căii ferate și comandantul Regimentului 375 n-a încercat să neutralizeze aceste cuiburi de foc cu ajutorul bateriei pe care o avea la dispoziție. Mai departe pe linia Bisighești, regimentul n-a mai putut înainta.

Ziua a treia, 8 august [26 iulie]. În seara zilei precedente, Divizia 89 infanterie a fost întărită cu o baterie de obuziere grele și cu un batalion de aruncătoare de mine, luate de la Divizia 76 de rezervă. Sectorul Regimentului 333 a devenit astfel centrul de efort al bătăliei.

După ce puternicele contraatacuri ale rușilor au fost respinse pe toată linia cu pierderi colosale, după ce linia atinsă de noi a fost corectată, trupele noastre au început să consolideze terenul cucerit în viile de la nord de Bisighești. Golul produs între Divizia 76 de rezervă și Regimentul 333 trebuia umplut și apărat de Batalionul 2 din Regimentul 8.L. comandat de maiorul von Woldéck. Fostul meu comandant de batalion [căpitanul Lamprecht] a venit la mine în seara zilei de 7/8 august [25/26 iulie], însoțit de aghiotantul său. Am stat de vorbă într-o mică viraagă. Un avion inamic, zburînd la mică înălțime, ne stîngherea și ne periclită viața, așa că numai după ce s-a întunecat am putut sta liniștiți de vorbă. Noaptea târziu a venit și plutonierul meu cu bucdăria; am fost nevoiți să dăm de mîncare și Companiei

4, întrucît plutonierul ei n-o găsește.

Se lumina de ziuă. Ca și ieri și alaltăieri, focul furios al artileriei inamice s-a îndreptat din nou asupra noastră. Deși inamicul pierduse ceva din terenul său totuși opunînd o dîră rezistență, a reușit să zdrobească, chiar în primele zile de luptă, întregul plan de acțiune al comandamentului suprem al Armatei 9, Armata 1 de rezervă neputînd ocupa malul Siretului; noi nu mai avem superioritatea conducerii bătăliei, din contră, inamicul a constrîns comandamentul nostru să ia măsuri opuse voinței sale. Lupta ofensivă de pe malul stîng al Siretului se transformase într-o defensivă, pe terenul cucerit cu atîtea greutăți purtîndu-se o luptă pe viață și pe moarte. În această luptă ucigătoare, flancul drept al Diviziei 89 era cel mai vizat, Regimentul 333 trebuînd să suporte greul bătăliei.

Chiar în dimineața zilei de 8 august [26 iulie] am raportat diviziei că informația potrivit căreia șanșurile de legătură inamice între poziția de la Susița și poziția anterioară de pe înălțimea de la Bisighești ar fi părăsite, era falsă, căci ele erau ocupate de români și ruși. Totodată, în unele zone primeam foc puternic din dreapta și dinapoia dreptei, așa că șoseaua care se găsea la circa 6 km mai spre nord de poziția noastră nu mai putea fi atinsă de Divizia 76, iar terenul aflat între cele două șosele paralele nu putea fi curățat de inamic.

Pentru ziua de 8 august [26 iulie] era planuită continuarea atacului. De la primele scîlpiri ale soarelui, poziția de la Bisighești, satul și locașurile noastre de tragere se găseau sub un puternic bombardament de artilerie. La ora 10.30 s-a primit ordin de la divizie să continuăm atacul. Acțiunea, în timp și spațiu, a fost greșit apreciată de divizie. În sectorul batalionului meu nu am văzut nici un observator al artileriei; generalul Siegener spune că nici la brigadă nu a fost nici un ofițer de legătură de la artilerie.

Regimentul 333 și flancul drept al Diviziei 76 formau

sectorul în care se concentra efortul ofensivei noastre, aici se dădea bătălia decisivă a zilei. Poziția regimentului, cu flancul întors spre vest, era desul de dezavantajoasă. O schiță de obuz a scos din luptă pe căpitanul Lamprecht de la Batalionul 1 al regimentului nostru, așa că am fost nevoiți, acum absolut oficial, să preiau comanda batalionului, păstrând și comanda companiei mele.

Ordinele au început să curgă unul după altul: Batalionul 1 trebuia să ocolească spre vest-nord-vest, pînă cînd flancul său drept atingea Șușița; sprijinit cu acest flanc pe liziera Șușița, avînd fașa la șoseaua Bisighești-Mărășești, să atace capul de pod. Acest ordin a ajuns la mine către ora 1 p.m., iar pătrunderea în liniile inamice era fixată pentru ora 11.15. Am raportat totuși încă o dată că batalionul se găsea sub un foc puternic la flancul drept, că în urma luptelor crîncene din ultimele două zile nu mai avea puterea combativă normală, iar foarte mulți ofițeri căzuseră în luptă, că acțiunea artileriei noastre nu dăduse roadele scontate, iar ultima recunoaștere asupra pozițiilor inamice stabilise pre-

cis că acestea erau puternic apărute și că șoseaua Cosmești-Tișița era, ca și mai înainte, în mîinile inamicului.

În ciuda celor raportate, divizia a ordonat ca atacul să-nceapă imediat! Locotenent-colonelul Bagenski, personal, a instalat dispozitivul Batalionului 3 pe baza de plecare la atac, după care s-a îndreptat spre flancul drept al Batalionului 1.

Chiar de la prima încercare de înaintare, am constatat că inamicul ne putea urmări toate mișcările. Din flancul drept am primit foc puternic de artilerie și mitraliere, iar din fașă curgea ploaia de gloanțe a infanteriei. Nu puteam vedea deloc inamicul; legăturile telefonice ne-au fost imediat distruse, iar agenții de legătură trimiși nu se mai întorceau; practic, nu mai exista nici o legătură între posturile noastre de comandă.

Batalionul 2 din Regimentul 8.L. rămăsese pe loc; s-a lăsat moleșit de căldura de 46 grade. Din acest motiv, golul produs între flancul meu drept și acest batalion s-a mărit mereu. La jumătatea drumului spre Șușița a început marea și dezastruoasă manevră;

în acel moment s-a dezmembrat tot frontul.

În mod cert, în acele zile, comandantul trupelor române a avut, în prima linie, la Divizia 9 din fașa noastră, unul sau chiar mai mulți ofițeri observatori și, după cit se pare, acești domni au văzut situația foarte limpede. Cu flancul nostru drept ajunsesem aproape de Șușița. Din Regimentul 8.L. nu se mai vedea nimic; acolo unde ar fi trebuit să fie companiile sale 5 și 6, lîngă noi și în spatele nostru, se afla deja o masă compactă de români.

Din poziția de pe Șușița s-a dezlănțuit un puternic contra-atac inamic și pentru a nu fi izolați, a trebuit să ne retragem. Am instalat două mitraliere într-un adăpost și am încercat să opresc inamicul. Momentul culminant sosise și pentru noi: muniția ni se terminase pînă la ultimul cartuș, iar din oamenii noștri rămăsesem eu, ordonanța mea și locotenentul Kochen, care era rănit. Adăpostii de o perdea de salcîmi, am alergat într-o tranșee, pentru a mai răsufila puțin. Aici am dat peste comandantul regimentului nostru și locotenentul Bunge. Am raportat situa-

6 august 1917: contraatac român din pldura Răzoare

Unul din cei 180 eroi

Multă vreme s-a crezut că în crîncena înclăstare de la Mărășești (Cota 100-Răzoare), făcînd suprema jertfă, a căzut întreaga companie de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat. A existat însă și un supraviețuitor: locotenentul Teodor C. Grigoriu. Grav rănit la cap în urma exploziei unui obuz și cu hainele smulse de pe el, a fost găsit și transportat de brancardierii germani la un spital din Focșani, unde, fiind luat drept ofițer bavarez, a fost operat și apoi evacuat într-un spital specializat din Stettin (Germania). După ce și-a revenit și a început să vorbească, constatîndu-se că este român, a fost trimis ca prizonier de război în lagărul din insula Strahlsund Danholm. În urma păcii de la București, a fost repatriat. După terminarea războiului, a urcat treptele ierarhiei militare pînă la gradul de general-maior. Ultima parte a vieții și-a petrecut-o la Craiova, unde a și decedat în urmă cu cîțiva ani.

Inginerul Ion Botești ne-a pus la dispoziție conferința pe care bravul ofițer a rostit-o în 1971 în fața uteciștilor din mai multe localități ale județului Dolj. Este o expunere mai amplă din care am reținut doar acele pasaje care se referă la epopeea companiei de mitraliere ai cărei componenți au căzut eroici la Cota 100-Răzoare, în ziua de 6 august 1917, momentul culminant al bătăliei de la Mărășești. Așadar, relatarea singurului supraviețuitor.

Nistor ȚUCU

...Duminică, 6 august. Dis-de-dimineată, soarele își face apariția pe cer. Razele sale coboară fierbînt peste boarea leșetică ce plutește peste tot, răspîndind un miros greu de gaze toxice și cadavre intrate în putrefacție. Ostași, cu fețele arse de soare și brăzdate de sudoare, își revizuiesc cu grijă mitralierele și camuflajul; mai înfig — pe ici pe colo — cîteva spice de grîu și smocuri de iarbă, ca să nu se observe amplasamentele...

Cître ora 6.30, asupra pozițiilor infanteriei dușmane, aflată la cîteva sute de metri în fața companiei de mitraliere, se dezlănțuie un bombardament infernal, executat de aproape 1000 tunuri dușmane de toate calibrele. Artileria noastră răspunde și ea cu îndrîjire. Colonele de atac ale inamicului izbesc cu furie sectorul apărut de Batalionul 1 din Regimentul 51 infanterie. Ne dăm bine seama că mitralierele companiei noastre se află dispuse exact pe axul principal al atacului dușman. Căpitanul Ignat, cu calmul său caracteristic, prin ploaia de gloanțe și obuze care răzbată pînă la noi, se deplasează la fiecare din cele opt mitraliere ale companiei, verifică armele și-i încurajează pe oameni: „...Tara întreagă privește în aceste clipe supreme, cu toată încrederea, spre braviile ei apărătoare și ordinul pe care l-am primit este categoric: fiecare să reziste neclintit pe poziție...”

Infanteriștii noștri sînt copleșiți și se aruncă în luptă ultimele rezerve. Înclăstarea este dramatică: inamicul presează puternic, aruncînd în luptă noi valuri. Peste pozițiile românești — un adevărat infern de fum și foc. Tranșeele se prăbușesc în mare parte, îngropînd în ele pe bravi pînă la cap. Germanii lansează gaze, obligîndu-ne să luptăm cu măștile pe figuri. Din linia întâia a infanteriei

noastre n-a mai rămas nimic: rețelele de sîrmă ghimpată au fost distruse și inamicul atacă în coloane succesive pe 2-3 km adîncime. Se apropie tot mai mult de noi.

Cele opt mitraliere ale noastre, bine camuflate vederii inamicului, culcă la pămînt sute de inamici...

Să fi fost ceasul 11. Bavarezii își reiau atacul. Au descoperit poziția noastră și vor cu orice preț să pună mîna pe Cota 100. Sîntem singura insulă de rezistență în acest sector de front. La un moment dat, artileria inamică își deplasează loviturile asupra poziției noastre. Un obuz cade la flancul nostru stîng și scoate din luptă una din mitraliere. Peste cîteva clipe, o a doua are aceeași soartă. Servanții pieselor sînt uciși unul după altul și nu are cine să-i înlocuiască. Mitralierele tac una după alta. Căpitanul Ignat sare la mitraliera nr. 1, iar eu la cea de a doua. Se aud din nou razele și țevile armelor se înroșesc. Inamicul este însă foarte aproape de noi și din spate vin mereu noi valuri dușmane. Căpitanul Ignat cade ucis, cu capul plecat pe mitralieră și degetul înclăstă pe trăgaci. N-apus să mă dezmetecese și un obuz a căzut în fața mitralierii mele. Sergentul Zacheru este sfîrșit de schije, iar eu, dezbrăcat de suflul exploziei și grav rănit la cap, zac în nesimțire într-o baltă de sînge.

...Așa mă găsește brancardierii germani, care, văzîndu-mă blond, cred că-s ofițer de-al lor din trupele bavareze care asaltaseră pozițiile noastre. Sînt dus la un spital din Focșani, operat în seara zilei de 6 august și apoi transportat într-un spital special pentru răniții la cap, la Stettin.

...Tîrziu, am aflat că din cei 180 ostași ai companiei de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat sînt singurul supraviețuitor...

...ia din fața noastră. Locotenent-colonelul o cunoștea și mi-a ordonat să mă opresc cu orice preț cu batalionul în Valea Scovarga și să reconstitui frontul. L-am rugat să părăsească imediat tranșeele, deoarece eram înclădărați de două unități mari inamice. Eu și ordonanța mea am alergat pe dreapta, pentru a opri resturile batalionului. Protejați de perdeaua de salcîmi, ne-am sustras vederii românilor și-am ajuns la Batalionul 1 din Regimentul 8.L. pe înălțimea Cneazul. Am oprit pe toți fugarii din Regimentele 333, 8.L. și 254, adunînd în curînd vreo 200 oameni.

Locotenent-colonelul von Bagenski și căpitanul Wolff au ordonat pregătirea companiilor pentru contraatac. Chiar de la început, flancul drept al Batalionului 3 s-a angajat în acea manevră de înnoațere; frontul a fost rupt însă și s-a produs un gol prin care inamicul a pătruns de îndată. După o dirză rezistență, Batalionul 3 a trebuit să se retragă, iar căpitanul Wolff a căzut împreună cu adjutantul său. Rămăsese fără comandant, Batalionul 3 a fost preluat imediat de sublocotenentul Novacinsky și, împreună cu sublocotenentii Bühring și Schmolke, de la compania de mitraliere a Batalionului 3, s-au aruncat asupra inamicului. Batalionul 2 din Regimentul 8.L. a fost surprins în tranșee de către români, compania care se găsea la stînga noastră fiind complet distrusă, cu grenade de mîină; compania 6 a aceleiași regiment a fost luată în întregime prizonieră.

Pierderile infanteriei înregistrate în ziua de 8 august [26 iulie] au fost foarte mari și s-au dovedit și fără nici un rost.

Noaptea de 8 spre 9 august [26 spre 27 iulie] a fost groznică. Soarele asfințise de mult, arșița zilei se transformase în zăpușeală insuportabilă. Trei zile și trei nopți a stat trupa, fără să se poată odihni, sub o căldură de peste 40 grade, fără hrană ca lumea, fără apă și sub focul celei mai groznice lupte. Sleși de puteri, oamenii cădeau îndată ce se opreau pe loc. Efectivul batalionului adunat cu greu de mine și sub ofițerul Fuhrmann, se ridica

acum doar la un ofițer, 16 sub-ofițeri și 165 soldați.

Ziua a patra, 9 august [27 iulie]. Regimentul 375 a primit ordin ca în după-amiaza acestei zile să cucerească definitiv capul de pod. Atacul n-a reușit nici de astă dată. Căburile de mitraliere inamice au îngreunat operațiunea și un contraatac al românilor a aruncat înapoi flancul drept al Regimentului 375. Numai intervenția energetică a sublocotenentului Bühring, care a atacat cu companiile Batalionului 3 din Regimentul 333, a putut opri înaintarea românilor. Puternicele contraatacuri date de trupele române au durat însă până seara tirziu.

Ziua a cincea, 10 august [28 iulie]. În munți atacau diviziile Corpului 18 rezervă și ale Corpului Alpin, dar ciștigau foarte greu teren. Divizia 12 bavareză se găsea în mișcare spre Pătrășcani-Igești-Băținești. Căsuțele de lemn și lut ale acestor localități nu puteau fi folosite ca adăpost împotriva obuzelor și gloanțelor dar dădeau posibilitate inamicului să se sustragă vederii noastre și din această cauză toate contraatacurile sale erau minuoșos pregătite și se dezlănțuiau prin surprindere. Bavarzii au avut pierderi grele și au trebuit să dărâme complet aceste sate cu ajutorul artileriei.

La ordinul brigăzii, Regimentul Landwehr și Batalionul Büttner (compus din fosele batalioane 1 și 3 ale Regimentului 333) s-au extins spre nord, cu misiunea de a ocupa o poziție părăsită de ruși.

De cum ne-am apropiat de poziția inamică, întreaga noastră linie, de la Panciu la Siret, a fost luată sub tirul puternic al artileriei. Cât vedeai cu ochii, întregul câmp devenise un furnicar; 20 valuri, unul după altul, înaintau sub conducerea ofițerilor lor. Atacul lor a ciștigat repede teren în sectorul Diviziei 115 și chiar la flancul nostru stîng situația devenise foarte critică. Divizia 115 a lăsat păduricea Dumbrava în mâinile inamicului, de unde nu a mai putut fi scos decât printr-un contraatac al Diviziei 12 bavareze și al Regimentului 333.

Ziua a paisprezecea, 19 [6] august. Ziua de 19 [6] august a fost o zi de bătălii crîncene. După o puternică pregătire de artilerie, Divizia 76 atacă Fabrica de parchete de la sud de Mărășești. Pe linia Mărășești — Cotul C.F.R., Divizia 12 bavareză se mai lupta pentru recucerirea terenului pierdut, dar românii, printr-un contraatac, au reușit să producă o situație foarte critică. În acel moment, Regimentul 333 a împins Batalionul Büttner între Regimentele 27 și 28 și cu ajutorul primit, astfel, Divizia bavareză a respins contraatacul inamic.

Puternic încercat în cursul luptelor din ziua de 8 august [26 iulie], Regimentul 8.L. nu mai putea rămîne organizat pe trei batalioane, fiind transformat în regiment cu două batalioane.

Ziua a cincisprezecea, 20 [7] august. În această zi a început atacul românilor pe tot frontul, atac dus cu un eroism de nedescris. Prin acest atac, inamicul a silit trupele noastre să renunțe la o parte din terenul cucerit cu atîta vărsare de sînge în ultimele zile.

Ziua a șaptesprezecea pînă în a treizecea, 22 [9] august — 4 septembrie [22 august]. La aripa stîngă a armatei noastre luptele au continuat. Aici a atacat Corpul 18 rezervă, de la Panciu, peste Mun-

celul, spre Varnița. Pentru a sprijini această acțiune, Corpul 1 de rezervă a executat, în ziua de 20 [7] august, un atac demonstrativ pentru a reține forțele inamice în sectorul său. Dar frontul inamic n-a putut fi rupt și după exact patru săptămîni, bătălia de la Mărășești a luat sfîrșit. Prusacii, bavarzii, saxonii, würtemburgezii au demonstrat încă o dată că în cîmpie liberă sînt invincibili, dar trecerea Siretului n-au putut-o realiza. Frontul inamic n-a putut fi străpuns nici în munți, nici în cîmpie. Nu-i de mirare că-n aceste lupte înverșunate pierderile au fost atît de mari de ambele părți (unele batalioane — 2 din Regimentul 8. L. și 1 din Regimentul 333, precum și Regimentul 34 Constantină — au fost complet distruse). Nu s-a precupețit viața nicierei. Românii au depășit dreptate cînd, cu toate pierderile lor grozave în oameni și materiale, se consideră învingătorii Mărășeștilor. Dacă astăzi ei serbează „Mărășeștii” ca pe o sărbătoare națională, așa cum serbăm noi Sedanul, o fac pentru mîndria unui popor viteaz. Pe noi nu ne încîntă nici laudele superiorilor noștri, nici conștiința că ne-am făcut datoria cu vîrf și îndesat, căci Mărășeștii au fost pentru noi o înfrîngere, deoarece scopul propus n-a fost atins. ■

Ferdinand la Marele Cartier General Români

LIMBA ROMÂNĂ —

AUTOHTONIE ȘI CONTINUITATE ISTORICĂ

Acad. AL. ROSETTI

În decursul a peste șase decenii dedicate studiului limbii române, această mi-a apărut, cu elemente mereu sporite, ca expresie a limbii *latine*, vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman din momentul pătrunderii acesteia în spațiul nord-dunărean și pînă în vremea noastră.

Acest adevăr peremptoriu a fost remarcat și demonstrat științific de cînd comparatismul a lărgit sfera cercetării în domeniul filologiei. Un fapt esențial cum este latinitatea limbii române, ca factor istorico-genetic, era firesc să preocupe în mod precumpănitor lingvistica noastră, dar el s-a impus și atenției unor filologi străini, cunoscuți pe plan mondial: Gaston Paris, W. Meyer-Lübke, Matteo Bartoli, Carlo Tagliavini. Un romanist ilustru ca suedezul Alf Lombard, după o îndelungă investigație a limbii române, ținea să sublinieze: „Orice cercetare comparativă, care nu ține seama de latinitatea răsăriteană, este mai mult sau mai puțin zadarnică sau, cel puțin, incompletă. Într-adevăr, o astfel de cercetare ne face să ne gîndim, într-un fel, la o masă, căreia tîmplarul s-ar mulțumi să-i pună trei picioare în loc de patru — dacă ne gîndim la cele trei principale limbi surori: franceza, spanjola și italiana, lăsînd-o fără cel de-al patrulea picior al mobilei, într-un echilibru nesigur”¹. Acest adevăr e astăzi recunoscut în specificitatea sa și examinat ca atare de numeroși cercetători romaniști din importante centre filologice, cu veche tradiție, care își desfășoară activitatea pe diverse meridiane ale lumii.

Iată de ce ne apar nu numai de neconceput, profund eronate, dar și reprobabile, punctele de vedere asupra limbii române expuse în lucrarea *Istoria Transilvaniei*, apărută la Budapesta, în 1986. Aici se consideră, între altele: „Înlocuirea limbii, care reprezintă cel mai înalt grad al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică nu le-a

făcut posibil”². Sau: „Cercetarea arheologică, veche de două sute de ani, din Transilvania, nu a putut oferi pînă acum dovezi certe, ale continuității populației romane în Dacia, care să poată fi luate în considerare”³. Golite de orice fundament științific, asemenea teze se situează de la sine pe terenul subred al aserțiunilor tendențioase și denotă o deliberată și revoltătoare dublă orbire: istorică și lingvistică. E regretabil, după opinia noastră, că prin astfel de considerații, însăși competența din domeniul filologiei ungare riscă să fie transferată sub semnul întrebării.

În ordinea fenomenelor, pentru orientarea oricărei discuții, delimitările sînt indispensabile. De aici și necesitatea citorva precizări preliminare de ordin istoric.

Originea limbii române reclamă principalele izvoare care atestă prezența geto-dacilor, strămoșii poporului nostru, în spațiul carpato-danubiano-pontic, îndeletnicirile lor, modul de organizare și trăsăturile tipologice. Constituți sub Burebista într-un stat puternic și pe o suprafață ce întrecea întinderea României de azi⁴, geto-dacii au fost considerați în primul secol înaintea erei noastre ca o permanentă primădie la frontierele nord-estice ale Imperiului roman. Tocmai de aceea, începînd cu anul 15 al e.n., împăratul Tiberiu creează și fortifică provincia Moesia. Și fiindcă dominația romană de-a lungul Dunării se dovedea din ce în ce mai greu de menținut fără cucerirea Dobrogei, aceasta intră și ea sub directă administrație a imperiului. Astfel, întreg teritoriul situat între Balcani și Dunăre, pînă la Pontul Euxin, devine provincie romană. Cetățile clădite pentru a străjui ambele maluri ale fluviului, cu garnizoane și terenuri închiriate cetățenilor romani, au fost tot atîtea centre de romanizare. Așa se explică de ce, la scurtă vreme după luarea în stăpînire a

¹ Erdély története, Akadémiai kiadó Budapest, 1986, p. 93.

² Ibidem, p. 113.

³ Magazin istoric, nr. 9/1976, 7/1980.

⁴ Le verbe roumain. Étude morphologique, I-II, Lund, 1954, p. VII.

celor două Moesii, și odată desăvârșită stăpînirea pe Dunăre, cucerirea Daciei devine un imperativ pentru Imperiul roman. Conflictul din anii domniei lui Domițian se soldează însă, pînă la urmă, în favoarea dacilor. Regele acestora, Duras, istorisește Dio Cassius, „văzînd greutățile situației, dă de bună voie domnia lui Decebal, pentru că era ager în planurile de război, ca și în împlinirea lor, știa să aleagă timpul cînd să năvălească asupra dușmanului, tot așa de potrivit ca și momentul cînd să bată în retragere, era dibaci în a întinde curse, vitează la luptă, știînd să se folosească înțelept de biruință și să iasă bine dintr-o înfrîngere”. După eșecul suferit de armata romană condusă de generalul Cornelius Fuscus, în anul 87, apoi de victoria dificilă, obținută la Tapae, de Tettius Iulianus, urmează o perioadă de expectativă. Oricum, proiectul cuceririi acestei vaste provincii nu putea fi abandonat atîta vreme cît avea un scop dublu: militar și economic. Militar, deoarece Dacia asigura stăpînirea asupra regiunilor limitrofe, economic, fiindcă provincia dispunea de enorme bogății, pe cît de rîvnite, pe atît de necesare Imperiului roman.

Masiva prezență romană în Dacia, începînd din vremea lui Traian (în urma războaielor din anii 101-106 e.n.) a fost anticipată încă din jurul anului 50 prin inițiativele pătrunderii, în spațiul nord-dunărean, a numeroși comercianți.

Dacia ocupată cuprindea în mod efectiv doar Oltenia, Banatul și o bună parte din Transilvania, însă romanii au ridicat noi așezări și în Muntenia și Moldova, descoperirile arheologice atestînd prezența lor pînă în părțile Prutului.

Coloniștii aduși în Dacia, fie că proveneau din provincii romane apropiate, fie din Asia Mică, vorbeau latina. Fără cunoașterea limbii latine nici între oamenii veniți din regiuni atît de diferite ale Imperiului și nici între autohtoni, pe de o parte, și acești străini și administrația romană, pe de alta, nu se puteau stabili relații reciproce. Folosirea limbii latine apare, așadar, ca o necesitate pentru daci, și răspîndirea ei își află explicația în nevoia imperioasă de a stabili contacte cu noii veniți pe teritoriul țării lor. Procesul de romanizare a fost energic impulsionat de autoritatea „Constitutio Antoniniana”, decretată de împăratul Caracalla în 212, cînd locuitorii Daciei, alături de toți ceilalți locuitori ai Imperiului, au devenit cetățeni romani. Această schimbare de statut civic nu înseamnă, firește, că limbile locale dispăruseră în favoarea limbii romanilor. Populația cucerită, în decurs de peste un veac, își însușise limba latină și o întrebuința în raporturile cu administrația și coloniștii, limba locală continuînd să se conserve în cadrul familiei, ca un grai specializat.

Dacia a fost părăsită în mod oficial de administrația romană în timpul domniei lui Aurelian (270-275 e.n.),¹ și anume începînd din anul 271, data creării provinciilor romanizate sud-dunărene. Civilizația romană s-a

menținut însă în provincia romanizată de la nordul Dunării, populația statornică aici lăsînd urme ale vieții, cu îndeletnicirile sale, care ne-au fost revelate de mărturiile arheologice, ca acelea de la Alba Iulia², deplin grăitoare în sensul că acest centru a fost locuit de populația autohtonă în veacurile al IV-lea și al V-lea. Elocvent pentru a dovedi continuitatea populației daco-romane este cimitirul de la Bratei, situat pe Tirnava Mare, în chiar centrul Transilvaniei, care datează din anii 380-454 și probează practicarea unui ritual provincial-roman³. O importanță deosebită prezintă inscripția descoperită la Bier-tan, tot în Transilvania. Inscripția „Ego Zenovius votum posui” însoțește un ex-voto din secolul al IV-lea, mărturisind atît existența creștinismului la nordul Dunării (și încă la nord și de Munții Carpați), cît și exprimarea lui în limba latină, poporul român născîndu-se astfel creștin și latin în vatra vechii Dacie⁴.

Persistența elementelor de sorginte romană la nordul Dunării, în regiunile care aparținuseră odinioară imperiului, o aflăm dovedită și de alte numeroase descoperiri arheologice: la Dridu (Urziceni), Bucov (Ploiești), Basarabi, Morești, Dăbica⁵. Ele nu fac decît să întărească punctul de vedere al istoricilor din veacul trecut, care au susținut, pe baza materialelor existente pînă atunci, că deși de pe teritoriul Daciei se retrăseseră parțial armata romană, administrația și bogățiile, populația locală romanizată a rămas însă neclintită pe străvechile sale așezări. Ea a continuat să aibă ca ocupații principale agricultura, creșterea vitelor, păstoritul, viticultura, extragerea sării și aurului.

Conservarea diversilor termeni de origine latină în vocabularul băștinașilor, mai ales în partea occidentală a Transilvaniei, pe cînd în restul teritoriului aceași noțiune e denumită cu un cuvînt de origine slavă, probează cît se poate de concludent o romanizare mai intensă a regiunii amintite. În perioada marilor migrații din a doua jumătate a veacului al IV-lea, vizigoții, ostrogoții, taifalii, gepizi au străbătut succesiv teritoriile de la Dunărea mijlocie, regiunea Tisei, a Mureșului și teritoriul sud-carpatic. Din secolul al VI-lea, slavii încep să se așeze mai întîi în Moldova și Muntenia, ca în secolul următor să pătrundă și în Transilvania. După 602, marea masă a lor se va scurge însă în sudul Dunării, dislocînd și grupuri de romanizați spre coasta adriatică sau nordul Balcanilor. Ungurii năvălesc la sfîrșitul secolului al IX-lea și despre ei, poate exagerînd, abatele Regino nota la scurtă vreme după așezarea acestora în Pan-nonia: „Ungurii rătăcesc în pustietățile panonilor și avarilor și își caută hrană zilnică în vînat și pescuit. Ei luptă mai ales cu săgeți, pe care știu să le arunce cu mare dibăcie din arcurile lor de lemn. Nu se pricep a lupta într-o ordine de bătaie sau a asedia cetăți; adeseori se prefac a fugi pentru a înșela pe dușman. Nu țin mult timp la luptă; altfel,

¹⁻⁵ Magazin istoric, nr. 4/1975; 5/1975, 9/1981; 4, 5/1969; 1/1976; 9/1978.

dacă stăruința lor în bătaie ar egala furia primelor ciocniri, ar fi de neînvins... Nu știu ce este mila și cu atât mai puțin cunosc simțăminte dictate de frica de Dumnezeu sau de datoria către rubedenii¹. Violenta incursiunilor noilor sosiți în Pannonia a determinat clerul german să introducă în slujbă cuvintele imploratoare: „ferească-ne, Doamne, de năvălirile ungarilor”². Cu invazia pecenegilor și a cumanilor se poate considera oarecum încheiată lunga perioadă în care poporul român a înfruntat vicisitudinile istoriei, în primul mileniu de existență, dovadă că ale sale cnezate și voievodate au anticipat cu secole în urmă condițiile creării celor două principate: Moldova și Țara Românească.

În acest lung interval de timp limba română a continuat să se desăvârșească în sfera romanității, ca fenomen de expresie neolatină. Ea ne apare, fiind seama de toate categoriile gramaticale, alcătuită dintr-o serie de elemente: autohton (dac, trac și iliric), latin și slav.

Contactul dintre slavi și populația romanizată în provinciile dunărene s-a exercitat atât la nordul cât și la sudul Dunării. Cei care contestă posibilitatea existenței acestui raport la nordul fluviului, invocând faptul că Dacia nord-dunăreană a fost doar un teritoriu de tranziț pentru populațiile migratoare, sînt contrași de realitate. Pentru cine admite că limba română s-a format într-un spațiu larg de colonizare romană, contactul dintre autohtoni și slavi, de o parte și de alta a Dunării, apare ca neîndoișor.

Factorul hotărîtor în procesul de asimilare a slavilor a fost desigur limba. Aceștia au învățat românește, fiindcă limba latină conlucra efectiv la prestigiul civilizației romane, iar populația romanică era precumpănitoare. Elementele neromane din limba noastră, respectiv slave, provin din coexistența și întrepatrunderea a două sisteme lingvistice în același vorbitor: romanic și slav, iar acestea își găsesc explicația prin traiul în simbioză al românilor cu slavii, pînă la asimilarea celor din urmă de către cei dintîi.

Unii cercetători, fără să insiste îndeajuns asupra împrejurărilor în care s-a produs fenomenul, au interpretat elementele slave din română ca probă a influenței acesteia, ignorînd problema amestecului etnic dintre cele două popoare. Ipoteza a fost, de altfel, de multă vreme infirmată. E adevărat că în Galia romană, de pildă, pentru înțelegerea influenței germanice, nu e nevoie să presupunem colonizări masive de franci, de îndată ce pe teritoriul gallo-roman a existat o grupare puternică de oameni cu situație dominantă, care vorbeau o limbă germanică, pe care au impus-o restului țării. Este de altfel singurul mod de a vedea felul cum s-a produs romanizarea provinciilor dunărene, unde ne-

existind mulți vorbitori ai limbii latine, ea a fost impusă de cuceritori. După 602, cînd o parte din slavi încep să se scurgă la sudul Dunării, acești slavi impun pe noile teritorii, pe care se așază, limba pe care o vorbesc. Așa s-au născut limbile sud-slave: bulgara și sirbo-croata. La nord, romanicii continuînd să fie mai numeroși decît vorbitorii de limbă slavă, i-au asimilat etnic și lingvistic, păsîrînd doar în lexic o serie de termeni din vocabularul slav. Ignorînd izvoare arheologice, adevărurile științifice atestate de istoriografia universală, autorii lucrării *Istoria Transilvaniei*, la care ne-am referit, pe lîngă alte aprecieri în flagrantă contradicție cu realitatea istorică, susțin însă că între secolele IX-X, pînă la „descălecarea ungarilor în Transilvania”³, acest teritoriu a fost „pustiu”, românii nefiind altceva decît păstori hoinari, călăreți migratori, fără gospodării stabile. Constatăm, spre regretul nostru, ca și al oricărui cercetător obiectiv, indiferent de naționalitate, revenirea la teza lui Robert Roesler din *Romänische Studien* (1871), potrivit căreia populația românească, în circumstanțe nebuloase, ar fi venit de la sudul Dunării spre nord. Se pune în discuție însă alt fapt, și anume acela al transhumantei, păstoritul fiind una din ocupațiile populației nord-dunărene. Dar numai la atât se reduceau îndeletnicirile populației care ocupa întreg spațiul nord-dunărean, cînd hunii s-au stabilit în Pannonia? Dacă daco-romanii din România actuală ar fi urmașii unor păstori migratori veniți, cum pretind cercetătorii unguri, din Peninsula Balcanică, în evul de mijloc, din regiuni locuite de alte popoare, destinul lor ar fi fost desigur similar cu al cetelor de vlahi care s-au pierdut în vechea Pannonie și în Carpații nordici⁴. Cum s-ar justifica menținerea unui lexic bogat, referitor la preocupările localnicilor (cultivarea pămîntului, comunități stabile cu caracter social), pentru o populație exclusiv transhumantă, iar natura acestui lexic să fi rămas unică, în afara oricărei influențe, pe care contactul cu alte populații „dominante” nu și-a pus amprenta? Or terminologia de bază a limbii române este de origine latină: *sat* (= lat. *fossatum*); *ara* (= lat. *arare*); *cerne* (= lat. *cernere*); *culege* (= lat. *colligare*); *pîsa* (= lat. *pisare*), *semăna* (= lat. *seminare*); *vințura* (= lat. *ventulare*). Potrivit logicii cercetărilor unguri, gallo-romanii ar fi trebuit să fugă în fața francilor, sau italienii din fața longobarzilor. Strămoșii noștri, chiar dacă unii au fost păstori și ajungeau în sudul Dunării, cei mai mulți erau însă plugari, mici meșteșugari, luptători. Cum puteau părăsi un pămînt mînos, pentru altul mai puțin fertil, și în același timp pîndit de primejdii? Joannes Lydos, scriind despre epoca tirzie a lui Justinian, făcea următoarea remarcă în legătură cu locuitorii provinciilor amenințate de invadatori: „o năvălire

¹ Cf. Akos von Timon, *Ungarische Verfassung- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtserwicklung der westlichen Staaten*, Berlin, 1909, apud C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1938, pp. 280-281.

² *Ibidem*.

³ Erdely története, p. 200.

⁴ Sextil Pușcariu, *Limba română*, București, 1976, p. 296.

a barbarilor" era preferată „unei staționări a armatei imperiale". Nu este locul să adăugăm și alte motive care au determinat pe dacii romanizați și urmașii cuceritorilor (trecuseră aproape două sute de ani de la anexarea provinciei la Imperiul roman) să rămână pe locurile lor, păstrându-și și numele de romani. De altfel, ce poate fi mai elocvent decât faptul că sintem singurii dintre popoarele romanice, care ne-am menținut numele stăpînitorilor?

În ceea ce privește limba poporului nostru care s-a format din amestecul românilor cu autohtonii, ea este, așa cum afirmăm dintru-început, o *limbă romanică* prin structură. Morfologia, sintaxa și în măsură covârșitoare, lexicul, sînt de origine latină.

Sistemul vocalic al latinei vulgare, avînd în vedere sistemul fonologic, a fost simplificat prin abandonarea cantității. După secolele IV-V, el începe să sufere modificări. În ceea ce privește accentul, acesta se realizează în latină prin lungimea sau scurtimea vocalelor, care servea la diferențierea cuvintelor. Accentul muzical coexistă cu cel de intensitate și locul acestuia era fix. În limbile romanice, accentul de intensitate a fost deplasat în condiții specifice.

În morfologie putem semnală numeroase asemănări, între care conservarea genului neutru numai în română și italiană. În ceea ce privește numele, dispariția finalelor în latina vulgară și apoi a flexiunii a avut ca urmare imposibilitatea distingerii cazurilor. Tendința de reducere a acestora, semnalată de timpuriu în latină, s-a realizat în latina vulgară. Tot în legătură cu numele, o trăsătură caracteristică a românei și italienei este marca — *i*, la pluralului, pe cînd în Romania occidentală a fost menținut — *s*, daco-român *oameni*, italian *uomini*, dar în franceză *hommes* și spaniolă *hombres* etc.

Articolul II continuă în diverse feluri pe latinescul *ille*, iar murdile verbale au rămas aceleași ca în latină.

În sintaxă ne vom limita numai la enunțarea următoarelor situații: în latină fiecare cuvînt era independent, rolul său în propoziție fiind indicat în mod satisfăcător prin desinența sa. Locul fiecărui cuvînt în frază nu avea însemnătate, întrucît își indica prin el însuși rolul în frază. Slăbirea flexiunii și întrebunțarea frecventă a perifrazelor, în limba vorbită, au contribuit la dispariția desinențelor cauzale și la sporirea prepozițiilor în scopul de a face fraza mai clară. Cicero, de exemplu, scrie apelînd la limbajul popular *litteras ad te mitto*, în loc de *tibi* (dativ) *mitto*.

Latina și-a creat în cursul dezvoltării sale istorice un articol provenit din pronumele demonstrativ. Trecerea de la valoarea demonstrativă la aceea de articol s-a făcut în mod progresiv. *Ille* e mai întîi o întărire morfologică și sintactică a numelui sau adjectivului. Procesul a fost lung. De-abia începînd cu secolul al VII-lea se poate vorbi de crearea unui articol propriu-zis. Întrebunțarea lui cores-

punde necesității de expresivitate și apariția coincide cu dispariția flexiunii. Postpunerea articolului, în română, e datorată așezării adjectivului după nume; în *homo ille bonus*, *ille* determina inițial adjectivul, ulterior a fost așezat la nume. Verbul, atît în conjugarea personală cît și în cea impersonală, prezintă numeroase înfrîduri cu latina, pe care spațiul nu ne îngăduie să-l ilustrăm în integralitatea sa.

În latină, flexiunea exprimă raportul obiectiv între diverse elemente ale frazei, pe cînd raportul subiectiv este redat prin ordinea cuvintelor. În limbile moderne, succesiunea cuvintelor are și o valoare subiectivă, dar, spre deosebire de cele clasice, aici se evidențiază și raporturile sintactice. De aceea, ordinea cuvintelor, în limbile moderne, tinde să devină fixă, pe cînd în latină era liberă. Prin întrebunțarea prepoziției pe s-a facilitat inversiunea față de ordinea normală (*tatăl iubeste pe copil*) ca de exemplu: *pe copil îl iubeste tatăl*, *iubeste tatăl pe copil*; româna a inovat, în raport cu celelalte limbi romanice.

Statistica aproximativă a cuvintelor latine păstrate în limbile romanice (circa 6 700) nu este desigur determinantă pentru caracterul latin al unei limbi. Ceea ce interesează deosebi este frecvența, distribuția acestora și faptul că mijloacele gramaticale necesare pentru construcția unei propoziții, sînt de origine latină.

Din cele 1 000-1 500 cuvinte care formează elementele de bază ale vocabularului limbii române, alese după criteriul întrebunțării cuvintului de către întreaga populație și după importanța cuvintului, 60% dintre acestea sînt de origine latină și 20% slavă. Din 3 607 cuvinte care formează vocabularul poezilor poetului nostru național, Mihai Eminescu, 46,60% sînt de origine latină și au o frecvență de 83%, pe cînd cuvintele de origine slavă, reprezentînd 18,81% au o frecvență de 6,93%. După cum a arătat, încă de mult, lingvistul italian M.G. Bartoli¹, ariile laterale ale Romaniei, (Sardinia, Portugalia, Dacia) au păstrat numeroase trăsături arhaice. Așa se explică de ce regăsim în limba noastră termeni latini care lipsesc din alte limbi romanice.

Independent de celelalte limbi romanice, româna posedă o serie de elemente specifice ale vocabularului latin, ca: *femeie*, *leagăn*, *lingură*, *adăpost*, *merge*, *picior*, *miine*, *ager*, *ajuta*, *farmec*, *ferice*, *despica*, *ierla*, *nici* și multe altele.

Limba română ar fi putut evolua altfel decît poporul care o vorbește? Latină în structură, cu un lexic dominant de aceeași origine, limba română afirmă o devenire fără hiatusuri. Un popor își reflectă existența în primul rînd în limba sa. Iată însă că se întîmplă să fie nevoie de a demonstra și evidente! ■

¹ Matteo Bartoli, *Introduzione alla neolinguistica-principi, scopi, metodi*, Geneva, 1925, *passim*.

1896. Trandafir G. Djuvara:

ÎN MISIUNE DIPLOMATICĂ

LA CONSTANTINOPOL

VALERIU BUDURU, IOANA URSU

Un an la Paris, un altul la Belgrad, trei la Sofia, patru la Constantinopol, trei și apoi încă 11 la Bruxelles, la Le Havre și Luxemburg, patru la Atena, unul la Galați, ca reprezentant al țării în Comisia Europeană a Dunării, plus alți ani în centrul Ministerului de externe... În total 48 ani de activitate diplomatică. La capătul lor, Trandafir G. Djuvara s-a hotărât, la sfatul unora din cei mai buni prieteni și „după o matură chibzuință”, să adune într-un volum¹ și să publice amintirile din care, între timp, o parte apăruseră în paginile revistei *Scolii de științe politice din Paris*. În primul rând, precizează el, pentru că „în șapte fări diferite” am fost martor la evenimente importante, „uneori dintre cele mai grave, pe care le-am însemnat zilnic și referitor la care am păstrat toate documentele care pot fi utile Istoriei”.

Trandafir Djuvara s-a născut la Brăila, în 1856, într-o familie în care și alți membri ai săi s-au remarcat în activitatea politică și diplomatică românească. Fratele său, Alexandru G. Djuvara (1858-1913) — după studii liceale și universitare la Paris — s-a consacrat activității politice, fiind în mai multe rânduri, deputat și ministru în două cabinete liberale la justiție (1897), industrie și comerț (1902-1909)

¹ *Mes missions diplomatiques*, Paris, Librairie Félix Alcan, 1930.

și afaceri externe (1909). A fondat, în octombrie 1885, ziarul *L'Étoile Roumaine*.

Viitorul diplomat și-a făcut și el studiile liceale și universitare în capitala Franței, absolvind și Școala de științe politice. În aprilie 1879 a fost numit atașat la Agenția diplomatică a României din Paris, începând astfel o activitate diplomatică pe care o va continua în alte capitale europene și care va dura — cum am arătat — 48 ani.

Membru al Partidului Național-Liberal, a servit în toată această perioadă, cum ține să precizeze în memoriile sale, „cu același devotament, sub mai multe guvernări conservatoare. Și toate avansările importante mi-au fost acordate de către șefii acestor guverne. Astfel, P.P. Carp este cel care m-a numit agent diplomatic la Sofia; Al. Lahovary cel care m-a ridicat la rangul de ministru plenipotențiar; Take Ionescu cel care mi-a acordat Marele Cordon al Coroanei României, iar dl. Jean Mitileu cel care m-a decorat cu Marele Cordon al Stelei României”.

După încheierea misiunii la Paris, a ocupat succesiv posturile de secretar de legație la Bruxelles și Constantinopol, apoi un important post în Ministerul afacerilor străine — șef al diviziunii politice.

În 1887 a fost trimis însărcinat cu afaceri la Belgrad, pentru a înlocui pe ministrul

român în capitala iugoslavă, Emil Ghika, plecat câteva luni în concediu, misiune pe care o va primi și în vara următoare, de astă dată în locul lui Al. Beldiman, demisionat. „Este primul meu post de șef de misiune, precizează el. M-am dus, în 1887, în calitate de simplu însărcinat cu afaceri, însă cu scrisori de recomandare ale ministrului de afaceri externe român către colegul său sîrb”; și, în continuarea aceleiași idei, subliniază: „În ciuda întinderii reduse a regatului Serbiei, Belgradul era pentru noi un post politic important”.

Misiunea în capitala statului sîrb îi oferă, între altele, diplomatului român posibilitatea de a cunoaște mai în-deaproape duplicitatea politicii Imperiului Austro-Ungar. „Acolo — scrie el în memoriile sale — în timpul celor două veri consecutive, am putut să văd îndeaproape perfidele intrigi ale Austro-Ungariei. Economic, imperiul dualist strîngea de gît comerțul sîrb; ori de cîte ori voia să obțină vreo concesiune importantă, era de ajuns să interzică importul de porci din Serbia, sub pretextul epizootiei; a încercat să aplice același sistem în România, fără să reușească, căci îndrăzneța sa tentativă a sfîrșit prin a provoca un război vamal, în 1886¹. Regele Milan, agent orb al acestei politici nefaste, a lăsat să se facă”.

¹ În ianuarie 1875 s-a semnat la Viena Convenția comercială româno-austro-ungară pe timp de 10 ani. Potrivit Convenției, România putea să-și desfacă în Austro-Ungaria produsele sale agricole fără taxe vamale sau cu taxe reduse, iar Austro-Ungaria beneficia de aceleași condiții pentru produsele ei, în cea mai mare parte industriale, pe care le livra pe piața românească. Din punct de vedere politic a fost un act menit să întărească autonomia vamală a țării, dar a adus mari prejudicii economiei românești, îndeosebi tinerei industrii a țării noastre. În 1885, România a denunțat convenția comercială cu Austro-Ungaria din 1875 din cauza politicii vamale a acesteia net defavorabilă economiei românești. În mai 1886 — pentru a se apăra de invazia produselor străine și a promova industria națională — România a adoptat un tarif vamal protecționist; Austro-Ungaria a introdus taxe vamale prohibitive la toate articolele care se importau din țara noastră. S-a declanșat așa-numitul „război vamal” româno-austro-ungar, care va dura pînă în 1893.

Constantinopolul la sfîrșitul sec. XIX

Intrigilor austro-ungare li se datorează — notează diplomatul român — și războiul sîrbobulgar din 1885², în care s-a încercat și atragerea României: „Sub incitarea Vienei, el (Milan) sfîrșii prin a ataca Bulgaria, în 1885. Pe vremea aceea, unchiul regelui Milan, generalul Catargi, veni la București și se duse la Ion Cîmpineanu, ministrul afacerilor străine; cînd audiența se termină, șeful meu mă chemă în cabinetul său și îmi spuse: «Știi, Djuvara, de ce a venit aici generalul Catargi? Mi-a propus să ne aliem cu Serbia pentru a ataca împreună Bulgaria. I-am răspuns că nici măcar nu aveam nevoie să mă duc să iau ordinele regelui și că pot să-i declar pe loc că niciodată România nu se va face vinovată de o agresiune atît de nejustificabilă. Sîntem un popor prieten al păcii, pe care o vom apăra totdeauna prin toate mijloacele de care vom dispune»”.

² În urma orientării proaustriece a regelui Milan și a unirii Rumeliei Orientale cu Bulgaria a izbucnit în 1885 războiul sîrbobulgar. Atitudinea de neutralitate a României a fost apreciată în întreaga Europă.

Deși a stat puțin timp la Belgrad, a rămas cu cele mai frumoase amintiri despre poporul sîrb. Notînd aceasta, a ținut să sublinieze în memoriile sale — scrise după încheierea activității diplomatice — atitudinea cu totul contrară pe care a întîlnit-o la diplomații dublei monarhii. „În cursul lungii mele cariere, am auzit invariabil pe diplomații austrieци și unguri zefleimînd acest popor de țărani. Însă marele război³ a dovedit că micii stăpîni din aristocrația vieneză și semeții magnai de la Budapesta care descind direct din Attila n-aveau inima mai sus plasată decît eroii sîrbi. Patriotismul lor și vitejia lor au stîrnit admirația întregii lumi, căci sufletul lor s-a dovedit a fi ca oțelul, călît în focul celor mai grele încercări. În tot cazul, ei au cîștigat prietenia indestrușibilă a românilor: în trecut n-au existat niciodată războaie între vecinii noștri și noi”.

³ Este vorba de primul război mondial.

Între 1888 și 1891, lui Trandafir Djuvara i se încredințează postul de agent diplomatic și consul general la Sofia. Descrind întâlnirile pe care le are în această perioadă cu oamenii politici bulgari și cu alți reprezentanți ai opiniei publice din țara gazdă, el remarcă, între altele: „Trebuie să spun că la această epocă, o mare parte a lumii politice își făcuse educația în România, unde bulgarii, găsiseră o largă ospitalitate. Odată pe an, — continuă el — eu ofeream de sărbătoare noastră națională un dejun, la care luau parte numai bulgarii care vorbeau curent română: Stransky, Grecof (care în acești ani s-a aflat în fruntea Ministerului de externe), dr. Hakanof, colonelul Agura, generalul Lubomski etc. Era interzis să se vorbească o altă limbă decât română”.

Referindu-se la evenimentele care în anii următori au dus, la un moment dat, la încordarea relațiilor româno-bulgare și citind o serie de exemple în această privință, diplomatul român scrie: „Mai trziu, ingratitudinea a avut timpul să pună stăpînire pe inima bulgară, încurajată de invidia care mina pe prințul Ferdinand¹. Animizitatea sa în privința României explică, în multe cazuri, mobilul secret al politicii sale”.

Și în cei trei ani cît s-a aflat la Sofia, Trandafir Djuvara a fost martor al politicii Austro-Ungariei de amestec în treburile altor țări. În memoriile sale, el reproduce o consemnare făcută la 22 februarie 1890 în jurnalul zilnic: „Eu mi-am format convingerea că Austro-Ungaria împiedică prin toate mijloacele aranjamentul nostru comercial cu Bulgaria și că prințul Ferdinand lucrează în acest sens. Șeful meu, dl. Al. Lahovary, mă însărcinase să obțin construirea unui pod pe

Dunăre la Rusciuk pe cheltuiala noastră; am căzut de acord cu Stambolov² și cîteva zile după aceea, acesta îmi spune că prințul Ferdinand informîndu-l pe Burian, Austro-Ungaria se opunea proiectului nostru. La 21 martie, eu notam: «Stambolov îmi pare foarte sumbru; el se plînge amar de presiunea prea grea a Austro-Ungariei și a Germaniei în problemele economice»”.

După îndeplinirea misiunii la Sofia, Trandafir Djuvara a fost numit, la 15 mai 1896, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol, unde mai fusese ca prim-secretar al Legației române, în 1883-1884. Au urmat noi misiuni, astfel încît, „de la Belgrad la Sofia și Constantinopol — cum scrie senatorul francez Victor Bérard, președintele Comisiei de afaceri străine a Senatului, în prefața cărții diplomatului român — de la Galați la Bruxelles și de la Atena la Le Havre, el a putut să cunoască toate întîmplările și toate resursele vieții europene de-a lungul ultimilor 40 ani, fără a mai vorbi de obiceiurile, rivalitățile și prejudecățile vieții diplomatice la modă...” „Martor al celor mai cumplite drame” — potrivit aprecierii lui Victor Bérard — pe care le-a trăit Europa în acea perioadă Trandafir Djuvara ne-a lăsat o suită de pagini interesante, care ne ajută să cunoaștem mai bine imaginea continentului din acea perioadă. Pagini în care întîlnim observații și comentarii subtile despre evenimente și fapte ce au intrat în literatura istorică, portrete, întîmplări cotidiane, uneori schițate cu mult haz, toate contopindu-se într-un tablou complex și variat despre o importantă etapă din istoria Europei.

Dar ceea ce dă o valoare aparte acestor însemnări ale

diplomatului român este faptul că ele se referă la o perioadă situată la scurt timp după proclamarea, la 9 Mai 1877, a deplinei independențe de stat a României și consfințirea ei, prin singele vărsat pe cîmpul de luptă de brava armată română. Cum se știe, în anii care au urmat, această istorică izbîndă a poporului român și-a găsit o largă consacrare internațională, fiind recunoscută de marile puteri europene și de numeroase alte state din Europa și din celelalte continente³. În concertul națiunilor, tînărul stat național român s-a afirmat cu demnitate, reprezentanții săi fiind primiți cu respect și simpatie în cercurile politice și diplomatice din diferite capitale ale lumii. Reconstituind astfel de momente în paginile lucrării sale, Trandafir Djuvara evocă o splendidă pagină de diplomatie a tînărului stat român modern, unit, și independent. La Belgrad, la Sofia, la Constantinopol ca și în celelalte capitale europene în care este trimis, diplomatul român remarcă un sporit interes al lumii politice și diplomatice față de țara noastră, este primit și înconjurat cu stimă și încredere în cele mai înalte cercuri.

Deosebit de semnificative sînt în această privință paginile în care descrie misiunea sa la Constantinopol. Reluate în septembrie 1878, la numai două luni după încheierea păcii, în spiritul respectului reciproc dintre două state suverane⁴, relațiile diplomatice dintre România și Poarta otomană cunoscuseră în anii care au urmat o continuă ascendență. O confirmă, implicit, și însemnările reprezentantului român, misiunea sa în capitala otomană desfășurîndu-se sub semnul unor tot mai bune raporturi între România și Poartă. Înălții demnitari turci, începînd cu sultanul Abdul-Hamid II⁵, manifestă multă atenție pentru dezvoltarea

¹ Ferdinand I de Saxa-Coburg, prinț german, ales în 1887 principe al Bulgariei. În 1908, cînd Bulgaria s-a declarat independentă, a luat titlul de țar. A contribuit — ca exponent al intereselor austro-germane — la împingerea Bulgariei în primul război mondial de partea Puterilor Centrale; a abdicat în 1918.

² Stefan Stambolov (1854-1895), om politic bulgar; regent al Bulgariei (1886-1887) la sprijinit urcarea pe tron a prințului german Ferdinand de Saxa-Coburg. Ca prim-ministru (1887-1894), a promovat o politică de apropiere de Austro-Ungaria și Germania.

³⁻⁴ Magazin istoric, nr. 5/1977, 5/1987; 5/1980.

⁵ Abdul-Hamid II (1876-1909), supranumit și „sultanul sîngeros”; a fost înălțat, la 27 aprilie 1909 de revoluția „junilor turci”.

relațiilor prietenești cu România. În contactele sale cu autoritățile și cu diversi reprezentanți ai opiniei publice, diplomatul român găsește numeroase dovezi ale prețuirii ce i se acordă ca reprezentant al țării noastre.

Dar să-i dăm cuvântul — prin intermediul citorva pagini din lucrarea sa *Mes missions diplomatiques*, apărută, cum am mai arătat, în 1930, la Paris, și necunoscută pînă acum publicului larg din țara noastră — pentru a ne relata el însuși cîteva episoade din perioada misiunii sale în capitala otomană.

La Palatul de la Yildiz-Köşk

Protocolul impunea ca, înaintea prezentării în cadru solemn a scrisorilor mele de acreditare, să asist la ceremonia de la Selamlık, în prima zi, după sosirea mea, în pavilionul construit ad-hoc în fața moscheii de la Yildiz-Kiosk (Yildiz-Köşk). Prezentat sultanului. Majestatea Sa mi-a oferit imediat o figară: m-a cuprins o adevărată spaimă. Trebuie să spun că mai fusesem o singură figară, la 15 ani, pe cînd eram la liceu la Brăila: de am fost literalmente bolnav din acea cauză de am crezut că-mi dau duhul... De atunci nu mai pusesem gura pe această iarbă a dracului. Nu era decît cazul să recidivez; o începeam bine. L-am rugat pe primul dragoman să spună că dacă aș fuma acea figară ea s-ar preface în fum și scrum și solicitan, deci, favoarea să o păstrez drept amintire a primei noastre întîlniri. Abdul-Hamid, un om foarte subtil, a înțeles, și a făcut, surzînd, un mic semn de aprobare; am pus redutabila armă în buzunar, iar mai tîrziu, de fiecare dată cînd mă duceam în vizită la sultan, repetam netulburat aceeași stratagemă liniștitoare pentru mine.

Am prezentat sultanului scrisorile de acreditare, cu fastul

de rigoare, care era strălucitor: echipajele Curții imperiale au venit să mă ia de la Pera pentru a mă conduce la Palatul de la Yildiz-Kiosk unde marele maestru de ceremonii mă aștepta la intrare, în capul scării: am traversat un salon mare unde erau înșirați vreo 15 generali și înalți demnitari încărcăți de decorații și fireturi. Sulta care mă însoțea s-a oprit într-un al doilea salon și am fost introdus, singur, într-o încăpere minuscule în care se afla sultanul: în paranteză fie spus, ușa de la intrare era foarte joasă și primul dragoman mi-a explicat că lui Abdul-Hamid îi făcea o deosebită plăcere să-i vadă pe reprezentanții străini obligați să se aplece. Acest lucru făcea să-i crească importanța în ochii supușilor săi. Turcii se comportă, uneori, ca niște copii mari. După discursul de circumstanță, am fost autorizat să-i prezint împăratului otomanilor persoanele oficiale care mă însoțeau.

Halil Rifaa [Rif'at] Pașa, era mare vizir [între 1895-1901]: avea mai mult de 80 ani. Acest bătrîn, cu barbă albă, foarte flegmatic, era blîndețea întruchipată. Cum nu vorbea franceza, era necesară prezența unui interpret. Două cuvinte reveneau în mod constant în conversația sa „peki” (bine) și „yavash” [yavaş] (încet). Pentru moment... nu refuza nimic, cu prețul amînării la îndeplinirea promisiunii. În aceasta consta forța pasivității turcești. La picioarele sale zăcea, în permanență, o valijoară în care păstra actele importante. Aceste arhive ambulante constituiau disperarea funcționarilor.

Tevfik Pașa, ministrul afacerilor externe, era tipul diplomatului desăvîrșit: foarte curtenitor, foarte cultivat, era o adevărată plăcere să tratezi cu el. Mai tîrziu, după plecarea mea, a fost multă vreme ambasador la Londra. În 1897 am semnat împreună cu el un tratat comercial. Negocierile nu pot fi descrise. Mai mulți delegați români, tehnicieni, mă asistau, printre

care și fratele meu. Partea turcă era reprezentată prin delegații Artin Dadian Effendi, subsecretar de stat, Nury Bey, secretar general la Ministerul afacerilor externe, de origine franceză. Fiind vecinul meu, el rugă pe cele două delicioase copile ale saie, care încă nu purtau vâl, să danseze în fața mea. Mai erau de față Noradounghian Effendi, bine cunoscutul jurisconsult care reprezenta poporul armean, și Nikolki Effendi Sgourides. Negocierile, foarte anevoioase, târăgăneau. Cînd credeam că au luat sfîrșit, ele se reluau cu și mai mare avînt. În sfîrșit, a fost fixat un termen pentru semnarea protocolului final. Spre uimirea mea, delegații turci cerură cu glas mîeros încă o reducere a taxelor vamale asupra alunelor. Evident, nu era decît un pretext pentru amînarea înțelegerii. Pentru moment m-am supărat: m-am ridicat și, spre marea lor surpriză, le-am declarat că fără a mai cere guvernului meu nici o indicație suplimentară, le voi accorda reducerea propusă. Fără îndoială că, pe atunci, nu era comod să duci tratative cu turcii pentru că grecii și armenii care erau de față complicau și mai mult situația. Dar, ca urmare a unui aviz al Consiliului de Miniștri care cerea reexaminarea proiectului de convenție, a trebuit — la 13 mai 1897 — să-i scriu lui Izzet Bey pentru a-i cere să intervină pe lîngă sultan care a dat ordin să fie semnat instrumentul diplomatic¹.

O propunere a sultanului Abdul-Hamid

În toamna aceluiași an (1897) trebuia să plec în concediu. În chiar ziua plecării, un emisar venit călare mi-a adus o invitație de la sultan care mă chema să mă prezint la palatul Yildiz Kiosk: în-

¹ Convenția comercială româno-turcă a intrat în vigoare la 17/29 februarie 1898.

tul era aranjat să plec direct de acolo la Top-Hane de unde avea să mă ia, în mod excepțional, vaporul românesc. După o introducere subtilă, Abdul-Hamid sfârși prin a mă ruga să vorbesc cu regele Carol I în vederea încheierii unei alianțe pe care cele două state urmau să o facă pentru a împiedica izbucnirea unui conflict general în Peninsula Balcanică. Îmi înmînă un proiect de tratat de alianță defensivă ce urma să fie semnat între Turcia și România.

Am transmis documentul regelui Carol I la Sinaia, în prezența d-lui Sturdza. Cu prudența-i cunoscută, suveranul nostru ne-a spus că nu trebuie să comunicăm nimic în scris nici sultanului, nici Sublimei Porți și că, la reînnoirea mea la Constantinopol, va trebui să explic verbal lui Abdul-Hamid pericolul și inutilitatea unui tratat de alianță în toată regula¹. În schimbul a doi cai arabi pe care i-a primit de la sultan, regele Carol îl însărcină pe cumnatul lui Take Ionescu să-i ducă lui Abdul-Hamid doi minunați cîini ciobănești românești, din cea mai pură rasă; aceste două inutile amabilități fură singurii martori ai unei alianțe abia schitate.

Pe atunci, nefiind căsătorit, invitam la Legație numai pe prietenii și pe compatrioții mei în trecere. Dădăm mesele oficiale la Cercul Orientului, instalat în locuința lui Abraham Pașa și care avea un buclătar renumit ce servea cîndva la palatul imperial. Nu numai că veneau toți colegii, dar veneau și soțiile lor, ceea ce constituia un adevărat succes. La 28 august 1897 am oferit, la Palatul de vară de la Thérapia, un dîneu oficial pentru 36 de persoane, urmat

în celelalte veri de mese asemănătoare.

Am invitat-o la Constantinopol pe celebra noastră cîntăreață Darcle, care a avut onoarea de a cînta în fața sultanului, în micul teatru de la Yıldız-Kiosk. A fost invitat în regulă corp diplomatic, precum și doamnele din harem care au urmărit spectacolul de după grădile impenetrabile. Un lucru foarte ciudat era orchestra militarizată în care toți muzicanții, îmbrăcați în uniformă, erau građați. Abdul-Hamid îi acordă compatriotei mele toate onorurile, o decora, îi oferă un onorariu substanțial, o găzduie la Palatul din Pera, iar în timpul sederii sale în capitala otomană îi puse la dispoziție un cupet. Meritul lui era cu atât mai mare cu cît nu era deloc meloman, precum regele Leopold II al Belgiei; cu privire la acest subiect el spunea: „Aș dori ceva care să mă distreze, dar nu muzică pentru că îmi obosește creierul”. Strălucita noastră cîntăreață Elena Teodorini a venit și ea la Constantinopol unde a dat o reprezentație la teatrul Petits-Champs.

La 17 aprilie 1898, de paștele ortodox, am oferit la Cerc un dejun în onoarea doamnei Pia I. Brătianu (văduva ilustrului om de stat, Ion C. Brătianu), fiului ei, Ionel I.C. Brătianu, pe atunci tînr ministru al Lucrărilor Publice, celor două domnișoare Brătianu și altor prieteni români. La plecare, am avut grijă să ascund în cabinele lor de pe vasul românesc cutii cu rahatlocum, însoțite de o carte de vizită falsă, din partea lui Hagi [Haci] Bekir, cunoscutul fabricant al acestor specialități. De la Constanța, dl. Ionel I.C. Brătianu mi-a telegrafiat cîteva rînduri, în românește: „Falsului Hagi Bekir — sute și mii de mulțumiri — din partea celor ce nu vor uita niciodată — nici Stambulul, nici pe dumneavoastră”. Promisiuni exagerate, care se topiră ca... locum-ul!

Îmi petreceam verile la Palatul de vară din Bosfor. Vapoarele Serviciului Maritim Românesc se opreau în fața

hotelului ca să-mi ridice corespondența oficială și pe cea a colegilor mei. În acest hotel exista un adevărat fenomen: un gentleman, împodobit cu un fes, care nu frecventa pe nimeni și pe bund dreptate — era spionul sultanului. Ne amuza mult prin impasibilitatea sa și ne întrebam cam ce ar putea să raporteze mai departe despre noi, pentru că nu cunoștea nici un diplomat. Jucam tenis chiar la hotel sau la ambasadă vecine: a Angliei, Franței, Germaniei sau Italiei. Seara ieșeam adesea cu dl. de Bunsen, consilier la ambasada Angliei, să jucăm bridge la baronul Macchis, la Büyükdere. Într-o noapte ne-a surprins o furtună groznică și am văzut moartea cu ochii. De frică, barcagii [kayiki-ii] ar fi putut să ne arunce în mare, ca lest.

Trenul așteaptă o jumătate de oră

Firește că vizitam toate moscheele, mormîntul profetului de la Eyub, pe dervii care interpretau unele dansuri rituale cîntînd și învîrtîndu-se pînă la epuizare, Burğurlu, mai sus de Skutari, de unde panorama este minunată și unde este atât de plăcut să iei masa... dacă vii cu mincarea și cu băutura trebuincioasă; Comoara Vechiului Serai, unde îmi conduceam compatrioții de atîtea ori: Kağıthane (apele dulci ale Europei)² sau Gök-suyu (apele dulci ale Asiei)³; frumoasa moschee verde de la Brusa. Într-o vară, am petrecut trei luni împreună cu cei doi fii ai mei

¹ Acest proiect de tratat fusese propus în contextul războiului greco-otoman (1897), determinat de izbucnirea unei răscoale populare în Creta, destăruată sub lozincă unirii insulei cu Grecia. Documentul otoman prevedea angajamentul părților de a-și acorda sprijin militar reciproc în caz de atac din partea unuia sau mai multor state balcanice. România nu și-a însușit propunerea lui Abdul-Hamid II continuînd să ducă relații normale cu toate statele balcanice.

² Kağıt-bane suyu, cele două riuri numite de bizantinii Barbyzes și Cydaris, iar de otomani Kağıt-bane și Ali Bey, care se varsă în apropiere de Eyub, în Cornul de Aur; la sfîrșitul sec. XIX, circulau bărel pe aceste riuri, care duceau spre un loc de promenadă, cu grădini răcoase, mult căutate în timpul verii.

³ Gök-suyu erau situate pe malul asiatic și se vărsau direct în Bosfor, pe lângă Anadolou Hisar (fortăreața ridicată de Balazid I între 1392-1393, mărîta de Mehmed I și restaurată de Mehmed II în 1452 și 1464).

pe insula Prinkipo¹. La sfârșitul vacanței lor, trebuia să trecem pe coasta asiatică pentru a lua trenul care urma să-i conducă pînă la vaporul românesc. Ca urmare a unui accident survenit pe vaporul nostru cu aburi, a trebuit să ne continuăm traversarea cu o barcă cu pinze. Abia ajunserăm pe coasta Asiei că se și auzi locomotiva sunînd. În același timp, fără să-mi spună nimic, unul din cei doi însoțitori turci porni ca din pușcă spre gard; celdălalt, de asemenea, ne-a grăbit să ajungem repede. Spre stupefarea mea, am văzut trenul care ne așteptase mai mult de o jumătate de oră. M-am grăbit să-mi cer scuze șefului de gard, dar acesta, care vorbea bine franceza, mi-a spus: „Nu face nimic, am mai fi așteptat pentru ca fiii dvs. să nu piardă vaporul!” Evident că era o exagerare, dar o amabilitate, chiar excesivă, este întotdeauna fflatantă.

Foarte plăcută a fost vizita la dl. Zander, directorul general al căilor ferate ale Anatoliei; mi-a spus că primise ordin să pună la dispoziția mea un tren care să mă conducă, cu invitații mei, fie la Angora [Ankara], fie la Koniah [Konya]. Foarte surprins, am răspostat: „Vreți să spuneți un vagon”. „Nu, un tren întreg”. Eram realmente zădăric. Am acceptat, și am invitat pe contele Errambault de Dudzele, ministrul Belgiei, cu fiul său Gaston, pe Jonkeer van der Staal de Piershill, ministrul Țărilor de Jos, pe G. Filality, pe consulul nostru general, dl. C. Petrescu, pe dl. Paul Weitz, jurnalist pe care dl. Morgenthau avea să-l califice mai târziu: „Unul din oamenii cei mai bine informați din Turcia”...

Trenul era un adevărat model de confort; fiecare vagon era împărțit în două adevărate dormitoare, cu tot ce era necesar în ele; în plus, exista

și un vagon-salon și un vagon restaurant; o bucatărie excelentă și șampanie în permanență. Călătoream numai noaptea ca să vedem mai bine țara.

Sosiți la Koniah, [Konya] pe care îl alesesem drept capăt al excursiei noastre, am fost primiți cu onorurile cuvenite rangului nostru. Am fost conduși la Conak-ul [Konak-reședința] guvernatorului (vali) Ferid Pașa, mai tîrziu mare vizir, în calești; păstrez fotografie luată în momentul în care coboram din trăsură mea. Nu este cazul să fac aici elogiul lui Ferid Pașa care era un om politic de prim rang; ne dădu toate informațiile cerute și ne documentă asupra stării provinciei. I-am cerut să-l vizităm pe faimosul Celebi, șeful dervişilor; acest prelat, care se bucura întotdeauna de privilegiul de a-i încinge pe noii sultani cu sabia profetului Mohamed la moscheea de la Eyub, era foarte temut de Abdul-Hamid. Acesta nu-i permitea să părăsească Koniah-ul. Casa, foarte mare, dar mobilată modest, avea o podea din scînduri de brad, foarte curat spălată. Celebi ne-a spus că este foarte bucuros că ne-a cunoscut și, asta, numai datorită căii ferate. Mai adăugă că tot acestei invenții îi datorează plăcerea de a fi gustat șampania pe care o apreciază în cel mai înalt grad. Este știut că musulmanii, pentru a interpreta preceptele Coranului, răstălmăceau că doar vinul ar fi interzis. Așa dar, nu se priva nici de coniac, nici de lichioruri, nici de șampanie. Dacă Mohamed ar fi putut prevedea această sofistică interesată, ar fi permis mai degrabă vinul, cu siguranță mai puțin dăunător decît alcoolul și totuși derivații săi. La întoarcere, străbătînd cîmpiile Anatoliei, văzurăm cămile arînd pămîntul cu pluguri de lemn. Traversarea a fost într-adevăr frumoasă și ne-am reîntors la Pera încîntați. ■

Versiunea românească:
Nadia PANDREA

„PREGĂTIȚI SĂ RESISTE PÎNĂ LA ULTIMA

PICĂTURĂ DE SÎNGE”

(Urmare din p. 15)

Vineri, 27 iulie. Astăzi dimineață mă simt de parcă aș fi gata să intru în spital. Cu chiu cu vai, pe la ora 10 ajung la Misiunea britanică, de unde, împreună cu generalul, plec într-un pelerinaj de rămas-bun. Mai întîi la Ministerul de război; „vizita” durează peste o oră și jumătate. Punctul principal al conversației a fost lipsa de echipament a României... Apelul lui [Vintilă] Brătianu pentru ajutor este foarte elocvent și generalul promite să facă tot ce poate... Toată ziua, generalul și cu mine am adresat cuvinte de încurajare și am semănat speranță în inimile acestor oameni lipsiți de ajutor, dar pregătiți să reziste pînă la ultima picătură de sînge... Îl vedem pe generalul Prezan, un om aspru din fire. Ne spune că atunci cînd a aflat despre retragerea rusească și despre ordinea comandantului suprem de a opri atacurile pe frontul românesc, a avut o stringere de inimă, dar că după ce a cîntărit cu mai mult calm lucrurile, a ajuns la concluzia că acestea nu erau motive să-și piardă orice speranță. Situația este, totuși, foarte critică și urmează să ia măsuri imediate pentru a pune capăt pericolului iminent pe care îl reprezintă „vinzătorii de panică”.

Mai tîrziu îl vedem pe primul ministru, fratele ministrului de război, la care luăm prînzul... Ajungem apoi la gară, unde găsim o mulțime de oficiali și trenul așteptînd plecarea. Momentul despărțirii arată simțul de ospitalitate al românilor, iar modul în care ei rămîn pe peron, urmărindu-ne cu privirea, în timp ce trenul dispare încet din raza vederii lor, este un apel mult către noi... ■

¹ Prinkipo (otomanii o numeau Bujuk Ada = Insula Mare) era cea mai mare dintre insulele (în număr de 9) situate în Marea de Marmara, în apropierea acestei coaste asiatice; ele constituiau un loc de refugiu în timpul verii pentru sultanii otomani.

PARTIDA CU CEA MAI FRUMOASĂ MIZĂ

Sfîrșindu-se ospățul, s-a desfășurat un dan în chip de întrecere la luptă, nu numai vrednic de a fi privit, ci într-adevăr de neuitat. Înainte de începerea danului, slujitorii au așternut pe pardoseala sălii un covor moale de catifea, împărțit ca o tablă de șah, adică în pătrate de aceeași mărime, jumătate albe, jumătate galbene.

Erau treizeci și doi de dănuitori: șaisprezece înveșmînțați în postav fesut cu fire de aur, ceilalți șaisprezece — îmbrăcați în straie de argint.

Cele două oști s-au așezat fașă în fașă, iar muzicanții au început să cînte un imn măreț și înfricoșător. În spatele fiecărei tabere de jucători se aflau muzicanții îmbrăcați la fel, unii în damasc portocaliu, alții în damasc alb; erau câte opt de fiecare parte, purtînd instrumente plăcute, schimbînd cîntecul și măsura după cum cerea desfășurarea danului. Era cu adevărat uimitor cît de repede înțelegeau jucătorii sunetul după care trebuiau să meargă înainte sau să dea înapoi.

Se doborau unii pe alții oriunde îi trimitea cîntecul. Cînd unul prindea în luptă pe dușman, făcea o plecăciune, îl bătea ușor cu mîna dreaptă, îl așeza dincolo de marginea covorului și îi lua locul.

Regele nu era lovit niciodată și i se dădea toată cîntatea cuvenită chiar cînd era prins. Biruitorul îi spunea: „Bună ziua!” și asta însemna că lupta se sfîrșise.

Această relatare — redată prescurtat — poate fi citită în

Rinaldo de Angarano și frumoasa Eleonora... după 400 ani

A cincea și cea din urmă Carte despre faptele și pîldele mari ale bunului Pantagruel, tipărită în 1564, la 11 ani după moartea scriitorului francez François Rabelais (1494-1553).

Este posibil ca pe vremea lui Rabelais acest gen de șah să fi avut o oarecare răspîndire datorită unei cărți, o ciudată scriere a unui călugăr dominican — Francisco Colonna. Tipărită în 1499 la Veneția și urmată curînd de numeroase traduceri în engleză și franceză, aceasta cuprindea o descriere amănunțită a regulilor de desfășurare a unui astfel de șah-spectacol.

În 1554, un asemenea joc este consemnat la Marostica, un orașel din nordul Italiei, unde doi tineri pretendenți la mîna unei anume prea-frumoase și indecise Eleonora, vrînd să-și rezolve disputa prin duel au fost opriți și puși sub arest. Tatăl Eleonorei a propus celor doi ca alesul să fie cel care va fi cîștigătorul într-o partidă de șah, partidă care a adunat o mulțime de curioși în piața centrală a orașului. Învingătorul — Rinaldo de Angarano — a obținut astfel atît mîna cît și frumoasa zestre a disputatei fete.

Auzind de această rezolvare ingenioasă, dar mai ales nesingeroasă, papa Iuliu III (1550-1555) a hotărît ca o asemenea partidă de șah să fie repetată la Marostica timp de 100 ani.

Cît de consecvent a fost respectată hotărîrea papală, nu se știe. Cert este că, în zilele noastre, din doi în doi ani (în anii cu soț) — în prima duminică a lunii septembrie — regi, regine, nebuni și heralzi își fac apariția, pe marea tablă de șah din piața orașului Marostica. ■

Radu Ion POPESCU

¹ Istoricii sînt de acord, în principiu, că șahul — în forma în care se joacă astăzi — își are originea în India, iar vechimea lui este mai mare de un mileniu și jumătate. Numele chaturanga (chatur = patru, anga = membru) jocul se disputa între patru adversari așezați în fața unei table împărțită în 64 pătrate. Numărul pieselor era de 32. Cu timpul, numărul jucătorilor s-a redus la doi (Magazin istoric, nr. 2/1970).

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Gravuri și stampe datorate unor artiști plastici din Apusul Europei, ilustrative pentru imaginea pe care cărturarii și oamenii de artă și-au făcut-o vîzînd pitorescul locurilor și originalitatea portului popular al românilor. În imagini: a, b) **Sezătoare** și **Tîrg din Transilvania** — litografii de Joseph Lanzedelli, din anul 1820; c, d) Tărânci române — gravuri de Michel Bouquet; e, g) Două desene de Raffet la ediția germană a relatării de călătorie a contelui Anatol Demidoff: ctitoria cnezială de la Densus și poștalion din secolul XIX; f) Castelul de la Hunedoara — gravură din descrierea de călătorie a lordului Paget; h) Intrarea principelui Grigore Alexandru Ghica în Iași, desen alegoric de P. Miller; i, j) Tărani români — desene de gravorul englez G. Hering (Transilvania — „o parte a unui tot național“, p. 33)

a

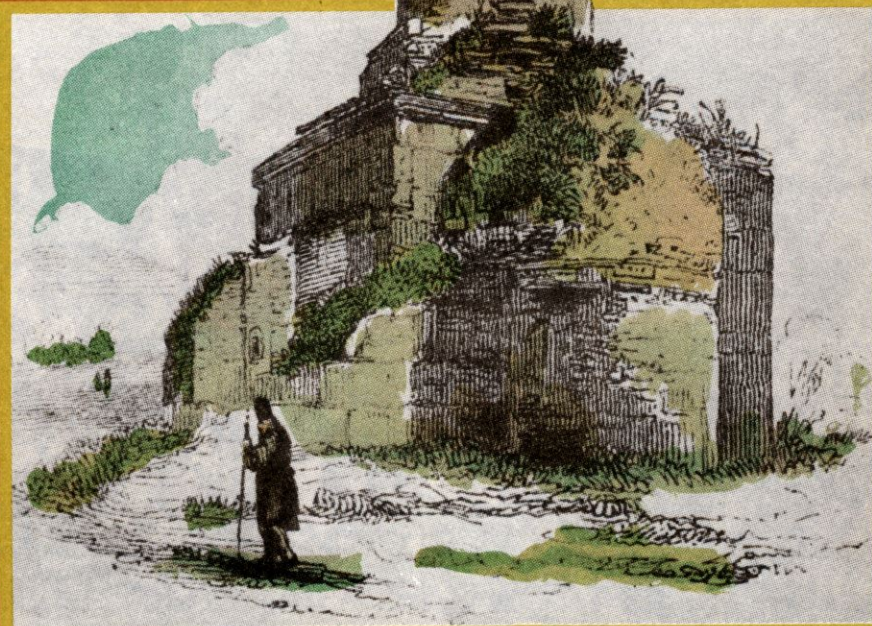
b

c

d

e

h

Profesorul Klaus Heitmann este unul dintre cei mai de seamă romaniști din Republica Federală Germania. Numeroase studii despre scriitori clasici ca Petrarca, Lesage, Marivaux, Diderot, ori despre scriitori contemporani ca Guillaume Apollinaire, Italo Svevo, Céline etc. traduse în mai multe țări i-au adus o binemerită reputație în cercurile de specialitate. Acum cîțiva ani i-a apărut și în limba română volumul Realismul francez de la Stendhal la Flaubert (Editura Univers, 1983).

Perfect cunoscător al tuturor limbilor romanice și deci și al românei, profesorul Heitmann este, deopotrivă, interesat și de istoria și cultura poporului nostru. Seminarul de limbi romanice al Universității din Heidelberg, pe care îl conduce, este un adevărat focar de răspîndire a cunoștințelor despre trecutul și prezentul poporului nostru, despre literatura română — clasică și contemporană. Astfel, numai în ultimii ani, prof. Heitmann a publicat în periodice sau volume, studiile Das „rumänische Phänomen“, Die Frage des nationalen Spezifikums in der Selbstbesinnung der Rumänischen Kultur („Fenomenul românesc“, Problema specificului național în conștiința de sine a culturii românești), Sextil Pușcariu. Deutschland und die deutsche Wissenschaft (Sextil Pușcariu. Germania și știința germană), Emil Fischer (1855-1921) und sein Beitrag zur Rumänienkunde (Emil Fischer și contribuția sa la cunoștințele despre România). În cursul anului trecut, prof. Heitmann s-a preocupat de apariția, în prestigioasa colecție „Biblioteca Romanica“, a volumului colectiv Rumänisch-deutsche Interferenzen (Interferențe româno-germane) ce înmănușează comunicările ținute în cadrul unui colocviu organizat în Capitală, în toamna anului 1983, sub auspiciile Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România și ale Casei de Cultură a R.F. Germania din București.

Dar cea mai semnificativă lucrare a prof. Heitmann referitoare la țara noastră este volumul Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum 1775-1918 (Imaginea românilor în spațiul lingvistic german), apărută în anul 1985 (Editura Böhlau, Köln — Viena, 365 p.). Este un studiu de autentică și pasionată erudiție, vizibilă chiar de la primul contact. Numai indiciile literaturii primare și secundare consultate de autor cuprind circa 700 titluri, dobîndind astfel atributele unei extrem de cuprinzătoare bibliografii a scrierilor apărute în limba germană privind, exclusiv sau tangențial, țările române în perioada cercetată.

Imaginea românilor în izvoare germane (1775-1918)

TRANSILVANIA —

„O PARTE A UNUI TOT NAȚIONAL”

DUMITRU HÎNCU

Întemeiat pe această impresionantă documentare, autorul și-a propus să identifice trăsăturile caracteristice poporului român așa cum au fost ele receptate de observatorii germani: călători, istorici, cercetători din diverse domenii. Cum rezultă din chiar subtitlul volumului: *Un studiu imagologic*, prof. Heitmann este partizanul unei orientări istoriografice ce se bazează pe aportul unui larg evantai de discipline științifice, începînd cu psihologia socială și etnografia și, trecînd prin istoria

generală și aceea a mentalităților, pînă la istoria literară și comparatistică.

Columna — un argument etnografic

De aceea, și capitolele cărții sînt consacrate, deopotrivă, obiceiurilor și modului de viață al românilor, căsătoriei și vieții de familie, relațiilor sociale, concepțiilor despre viață și lume ale poporului, particula-

rităților naționale și condiționării lor istorice, imaginii despre români în momentul istoric 1866-1877 etc. etc. Trebuie să menționăm că, în final, autorul s-a văzut pus totuși în situația de a nu putea stabili un „portret ideal” valabil pentru toată epoca examinată, întrucît, în ciuda persistenței unor caracteristici, la fiecare două-trei decenii aceste elemente dobîndeau o pondere diferită ori erau completate de aprecieri inexistente pînă atunci. Cu toate acestea stu-

diul comparativ a relevat că o seamă de trăsături proprii românilor erau consemnate drept comune în majoritatea izvoarelor. Una din cele mai semnificative constatări era aceea că reprezentanții caracteristici ai colectivității românești trebuiau căutați cu deosebire în rîndurile țărăni-mii.

În același timp, autorul constată că izvoarele germane au subliniat mereu existența unui bine definit „caracter național” românesc, pe care l-au explicat prin dănuirea peste vreme a unor însușiri moștenite de la antecesorii daci și romani. În volum aceste aprecieri sînt cuprinse în două capitole: *Tipul etnic românesc în continuitatea celui dac și Aspectele romane ale românilor*. Pentru a dovedi că în aspectul exterior al românilor existau afinități și deci înrudiri și pentru a-i reprezenta drept coborîtori ai unor strămoși bine determinați — subliniază prof. Heitmann — autorii germani trebuiau, evident, să semnaleze și existența unei reprezentări imagistice a acelor strămoși. Ea le-a fost oferită de reliefurile Columnei lui Traian de la Roma¹, la care se și fac mereu referințe.

Se pare că cel dintîi care a pus în circulație în Germania ideea că între dacia antică și valahii din epoca modernă existau certe similitudini a fost englezul Thomas Thornton (*The Present State of Turkey*) 1807, lucrare tradusă în germană sub titlul *Das türkische Reich in allen seinen Beziehungen* (1808). La el se referă, L. von Stürmer în ale sale *Skizzen einer Reise nach Konstantinopel in den letzten Monaten des Jahres 1816* (Schite ale unei călătorii la Constantinopol în ultimele luni ale anului 1816) prima descriere germană originală în care găsim exprimată această idee: „În straiul lor de vară, locuitorii de astăzi ai Valahiei seamănă foarte de aproape cu strămoșii lor din vremea românilor, așa cum sînt ei înfățișați pe Columna lui Traian. Am găsit astfel în totul confirmate afirmațiile făcute în această privință de domnul Thornton”.

Pentru von Stürmer, analogia dintre vechii locuitori ai țării și cei de mai tîrziu se vădea, în special, în vestimentație. De altfel, și pentru alți susținători ulteriori ai continuității dace și romane, îmbrăcămintea a constituit argumentul de bază al considerațiilor, afirmație preluată și în lucrări cu caracter enciclopedic. Astfel, în dicționarul enciclopedic *Brockhaus* pe anul 1827 (vol. XII, p. 30) se arată că „prin portul lor de vară, valahii seamănă foarte bine cu strămoșii lor romani, așa cum sînt ei reprezentați pe Columna lui Traian de la Roma”, formulare preluată a doua oară și în *Neue Rheinisches Conversations-Lexikon* din anul 1830 (vol. XII, p. 40), ca și în ediția din anul 1845 (vol. XII, p. 645) a respectivei lucrări. De asemenea, F.H. Ungewitter, într-o lucrare din 1854 a repetat literal formularea din 1827. Tot pe lucrarea lui Thornton pare a se fi întemeiat și R. Lindau (1849, p. 143) atunci cînd, în versiunea germană a cărții lui Wilkenson *Account of Principalities of Walachia and Moldavia* (Relatare despre principatele Valahiei și Moldovei — 1849, p. 143), arată că straiul țăranilor valahi „are anumite asemănări cu portul dacilor, așa cum sînt ei prezentați pe Columna lui Traian din Roma”. Este o afirmație care a revenit și în ediția germană a descrierilor lui Paget și Demidoff. Aceste consemnări au furnizat datele necesare lui Karl Marx care în *Însemnările despre români* nota: „Portul țăranilor de la Dunăre e la fel cu acela din vremea lui Traian”.

În a doua jumătate a secolului XIX, comparațiile dintre români și daci au depășit cadrul unor formule stereotipe. Alt autor, S. Steinhard — care nici el nu judeca totuși pe baza propriilor sale observații — („după unii autori, extrem de pitoresc și exact așa cum este reprezentat războinicul popor al vechilor daci în basoreliefurile romane”), furnizează și amănuntul privitor la „căciula dacă din pîslă albă ori din blană neagră de oaie” din portul bărbaților. În lu-

crarea etnologului francez Guillaume Lejean *Ethnographie de la Turquie* (1861, p. 19) publicată și în germană, culoarea părului denota ascendența dacă: „Printre ei, indivizii cu părul blond sînt cel puțin la fel de numeroși ca aceia bruneji, ceea ce ne amintește de ascendența dacilor și celților”.

Un alt autor, J.G. Kohl: *Die Völker Europas Cultur und Charaterskizzen den europäischen Völker* (Popoarele Europei. Cultură și schițe de caracter ale popoarelor Europei) Hamburg 1872 constata similitudini între daci și români și în privința constituției fizice: „La fel ca și în limba lui, — scria Kohl — poporul are și în rasa și obiceiurile, precum și în toată ființa sa mult din «dacismul» original. La această părere aduce, cu siguranță, cel care are măcar o dată prilejul să vadă un păstor valah, înalt, masiv, cu picioarele încălțate în piei de capră, cu nădragii prinși într-o cingătoare de piele, pe cap cu o căciulă de blană de oaie, iar sub ea trăsături nu lipsite de frumusețe... și să compare această imagine cu prizonierii daci reprezentați pe sculpturile Columnei lui Traian din Roma”.

După părerea lui Kohl, o astfel de comparație sugera numaidecît relația dintre copie și model: „Chipurile pe care sculptorul roman antic le-a săpat acolo în piatră acum 2000 de ani sînt la fel de asemănătoare cu făpturile vii pe care le vedem astăzi suind munții vechii Dacii, la Dunărea de jos, ca un bun portret cu originalul său”, fapt care îl întărea pe etnolog în convingerea că în valahii de astăzi avem în fața noastră o bună parte din vechii daci.

„Neindoielnice urme ale nobilei vițe”

În portretele făcute românilor de sursele de limba germană, o mare pondere a avut-o, de asemenea, ascendența romană, semnalează prof. Heit-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1987.

mann. Tradiția stabilirii unei legături între aspectul exterior al valahilor și acela al strămoșilor lor romani avea, de altfel, mare vechime. Încă Martin Opitz sublinia în poemul său *Zlatna oder vom Ruhe des Gemütes* (Zlatna sau pacea sufletului), apărut la Breslau în 1623, romanitatea poporului român, pe care el o constata în cursul șederii sale în Transilvania¹, arătând că de apropiată e româna de latină. Această afinitate lingvistică era legată, după părerea lui, de una de cosangvinitate: „Și bordeiele sătenilor ascund mult singe nobili”.

Drept izbitoare mărturii ale acestei obârșii, el amintea dansurile și portul țăranilor valahi care și acum încă — scria el în sec. XVII — se îmbracă la fel ca românii și mai cu seamă, faptul că „ale strămoșilor purtări și obiceiuri nici acum de tot n-au lepădat”.

Fără să fi cunoscut acest poem, în descrierea sa din anul 1839, von Hallberg-Broich a constatat și el descendența românilor din romani. În capitolul despre Transilvania din *Reise nach dem Orient* (Călătorie spre Orient) p. 36, el menționa „valahul, cu pronunțată sa fizionomie română”.

Într-un alt pasaj al lucrării, această „pronunțată fizionomie română” era mai concret sugerată: „Ca și românii, ei poartă tunica, reprezentată de frumoasa lor cămașă albă cu mineci largi, ce le cade deasupra gemunchilor, peste pantaloni”.

E.A. Quitzmann releva „tipul meridional al staturii și profilului roman ce mai poate fi încă deseori întâlnit la români”. Asemănarea trăsăturilor feței este relevată și în ediția germană a jurnalului de călătorie al lui Anatole von Demidoff *Reise nade den südlichen Russland und der Krim, durch Ungarn, die Valachei und die Moldau, in Jahre 1837* (Călătorie spre sudul Rusiei și Crimeea prin Ungaria, Valahia și Moldova, în anul 1837) publicată în anul 1854, „o desăvârșită asemănare cu transteverienii [locuitori ai car-

tierului popular „Transtevere”, din Roma] de astăzi”, după cum și în limba, jocurile și petrecerile lor „se găsesc neîndoelnic urme ale nobiliei vișe pe care și-o afirmă valahii”. În fine, în 1856, Söllner, în *Statistik der Grossfürstenthums Siebenbürger*, Hermannstadt, 1856 (Statistica marelui principat al Transilvaniei), observa că, în rîndul națiunii valahe, se găsesc „ca la nici o alta, forme frumoase și clasice profiluri romane”. Referindu-se la aspectul relevant de Söllner, Schmidl Adolf confirmă la rîndul său, în *Das Bihar Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen* Munții, Bihariei la hotarul între Transilvania și Ungaria, (1863, p. 126): „În ce mă privește, nu pot decât să confirm în totul această asemănare. Căci de prea multe ori am fost eu însumi uimit de trăsăturile nobile și de ochii negri, fociși, ai locuitorilor, iar un pictor ar găsi în Biharia cu zecile modele pentru un Hector, Ganymed etc.”.

Cea mai amănunțită, și, în același timp, cea mai vie și pregnantă reliefare a dăinuirii aspectelor romane la români a făcut-o K.E. Franzos în *Aus Halb-Asien. Culturbilder aus Galizien, der Bukowina, Süd-russland und Rumänien* (La jumătatea drumului spre Asia. Tablouri ale vieții culturale din Galiția, Bucovina, sudul Rusiei și România). Descriind înfățișarea româncelor, el arăta că „aici pot fi aflate făpturi frumoase, grațioase. Tipul roman ... e vizibil în nasul frumos și mîndru, în gura fin și precis desenată, în părul negru, lăptos, în bronzul caracteristic, defel urît, al obrazului. Cînd privești o tină româncă în portul ei de sărbătoare — continua el — cu cămașa de in împodobită cu cusături... cu justa națională de postav croită dintr-o bucată, prinsă cu o agrafă pe talie, de cele mai multe ori albastră, și o mai ascuțit și cum vorbește — iar fiecare sunet amintește de vechea Romă — nu-ți mai trebuie multă imaginație ca să te gîndești la

țărăncuțele de pe vremea lui Ciceron”.

Spiritul în care prof. Heitmann și-a conceput lucrarea rezultă însă cel mai elocvent din scurta prefață. Întrucît cartea urma să apară în seria „*Studia Transylvanica*”, autorul a ținut să-și explicitizeze, fără echivoc, punctul său de vedere asupra rolului și locului românilor în istoria acestui străvechi teritoriu românesc: „E adevărat, titlul acestei încercări nu cuprinde nici o referire la Transilvania. Cu toate acestea, problematica și rezultatele ei privesc tot timpul acest ținut. Căci fiecare pagină a cărții se referă la poporul care, sub raportul vechimii și al numărului, constituie cea mai importantă componentă etnografică de acolo, în sensul că românii din Transilvania sînt considerați ca o parte a unui tot național, de care aparțin. De aceea, mi s-a părut nu numai legitim, dar și absolut necesar să nu mă limitez la o arie geografică redusă, întrucît trebuia să țin seama de împrejurarea că linia de demarcație a Carpaților, atît de importantă pe multe alte planuri, precum și hotarele politice de pînă la 1918 nu au existat, de fapt, niciodată dintr-un anume unghi de vedere, acela al românilor. Desigur, atunci cînd studiile despre sași și secui se rezumă la spațiul transilvan, lucrul este cît se poate de înțeles; cînd este însă vorba de populația majoritară a Transilvaniei, trebuie avută în vedere perspectiva relației organice între acea parte a ariei de așezare a românilor și toate celelalte. Acestea au fost și rațiunile care m-au determinat să iau în considerare în studiul meu, și anume cît mai cuprinzător posibil, atît scrierile care se ocupă cu românii din Transilvania, în perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. XVIII și începutul veacului XX, cît și literatura despre cei din Valahia și Moldova. După cele mai sus arătate, publicarea acestei lucrări în seria *Studia Transylvanica* mi se pare deci pe deplin justificată”. ■

¹ Magazin istoric, nr. 5/1976.

Din tradițiile gindirii
progresiste românești

Constantin

Dobrescu-Argeș:

„M-AM DAT

CU TOTUL

ȚĂRANILOR”

Dr. ROMUS DIMA

Afirmatia din titlu aparține lui Constantin Dobrescu-Argeș și datează din anul 1899, cu prilejul unei dări de seamă prezentate în fața alegătorilor săi argeșeni. Cu patru ani în urmă, referindu-se la aceeași coordonată constantă a activității sale, fusese ceva mai explicit: „Eu sint absolut cu totul și-n totul numai al țăranilor. Lor am jertfit inteligența, puterea și soarta mea... și pentru dinșii am ajuns a fi uritul și birlitul ciocilor!”.

Aceste declarații, cu valoare de simbol, închid în ele munca intensă și complexă depusă de Constantin Dobrescu-Argeș în a doua jumătate a secolului XIX pentru ridicarea economică, socială, culturală și politică a țăranului român, pentru apărarea cu sinceritate și dăruire totală a intereselor sale fundamentale, împotriva exploatării și asupririi la care era supus de către moșieri, arendași și autorități.

Anii de formare

Promotor al concepțiilor vizând transformări structurale în domeniile instrucției și educației, apărător consecvent al celor mulți și exploatați din lumea satelor, întemeietor al presei pentru țăranime, parlamentar, orator și om politic, luptător pentru organizarea politică a truditorilor ogoarelor într-un partid propriu, Constantin Dobrescu-Argeș a cunoscut — cum puțini contemporani ai săi au avut o asemenea șansă — tumultul unei vieți exemplare, care i-a furnizat motive temeinice să fie stăpinit de sentimentul datoriei sociale împlinite. A trăit puțin, dar a realizat mult. A cunoscut numeroase provocări și persecuții pornite cu răutate rar întâlnită de adversarii săi politici, dar și înfăptuiri de o amplă rezonanță socială, pentru care și-a câștigat recunoștința urmașilor.

Mediul țăranesc în care și-a petrecut copilăria și adolescența a avut o înfrîngere puternică asupra formării și dezvoltării personalității sale. S-a născut la 28 iunie 1856, în localitatea Mușetești, județul Argeș, ca fiu al preotului Ion Dobrescu și al Mariei Popescu. Așezare umană veche, comuna Mușetești este brăzdată de apele Vîlsanului și se află situată în imediata apropiere a orașului Curtea de Argeș, localitate cu nume de adîncă rezonanță istorică. Locuitorii Mușeteștilui au fost receptivi la marile momente revoluționare din istoria modernă a României, luînd parte, sub diferite forme, la acestea.

Instrucția și educația căpătate în școală au fost hotărîtoare în formarea și afirma-

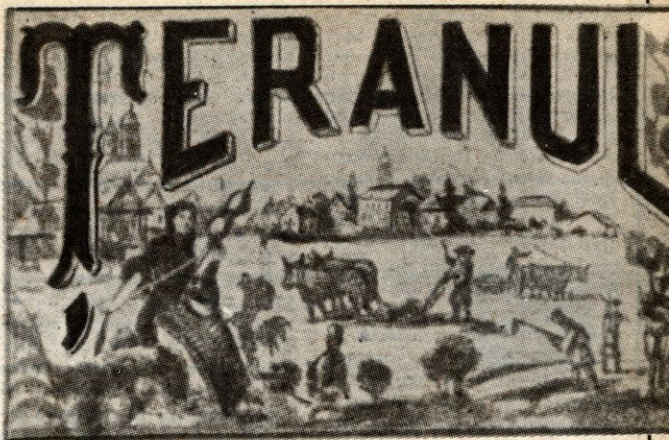
rea lui Constantin Dobrescu-Argeș pe arena vieții social-politice românești. Școala primară a urmat-o în comuna Mușetești, la Curtea de Argeș și la Pitești, în ultima localitate absolvînd clasa a IV-a. Potrivit tradiției familiei, preotul Ion Dobrescu și-a îndemnat fiul să se îndrepte spre continuarea studiilor în teologie. Așa se face că, în anul 1870, Constantin Dobrescu a fost admis bursier al Seminarului din Curtea de Argeș, unde s-a impus repede prin sîrguință și calități intelectuale. Constantin Dobrescu a absolvit cu rezultate foarte bune la învățătură școlile urmate. Dar el n-a rămas niciodată numai la acest nivel de însușire a cunoștințelor. Se documenta cu tenacitate și perseverență în diverse domenii ale cunoașterii umane, avînd în atenție mai ales economia politică, oratoria, filozofia, literatura, pedagogia. În această perioadă a acumulărilor intelectuale, a fost atras și de doctrina socialistă, pe care a cunoscut-o îndeosebi din operele lui Karl Marx.

Odată cu absolvirea Seminarului din Curtea de Argeș, în 1875, și îmbrățișarea carierei de învățător, Constantin Dobrescu era deja format din punct de vedere al pregătirii generale, dispunea de cunoștințe economice, culturale și politice necesare pentru a intra în bătălia vieții. Se înțelege, modelarea, slefuirea și desăvîrșirea personalității sale s-au realizat în tumultul vieții, în lupta împotriva nedreptăților sociale, pentru apărarea intereselor superioare ale țăranimii, ale poporului. Militanțul argeșean a intrat în luptă cu hotărîre, consecvență și pasiune.

Pășind în arena vieții sociale românești, C. Dobrescu-Argeș a cunoscut o rapidă ascensiune politică. S-a făcut remarcat mai întâi ca dascăl eminent în Mușeteștii Argeșului, unde a introdus un nou sistem de organizare și desfășurare a predării obiectelor de învățămînt, precum și a activităților extrascolare dedicate educației adulților. De asemenea, a determinat organele de stat comunale, județene și centrale să se ocupe cu mai multă răspundere de asigurarea condițiilor materiale minime necesare procesului instructiv-educativ.

Pe parcursul a cinci ani de activitate didactică și socială (1875-1880), s-a convins și mai mult că acțiunea vastă și multilaterală pentru apărarea țărânimii împotriva exploatații și asupririi, pentru ridicarea nivelului economic, politic și cultural al acesteia se putea înfăptui în condiții superioare numai dacă această numeroasă clasă socială va fi organizată politiceste în partid propriu. Odată ce a emis această idee, C. Dobrescu-Argeș a luptat cu ardore pentru materializarea ei, fiind printre primii oameni politici din țara noastră care s-au remarcat și au obținut rezultate meritorii pe tărîmul organizării politice a țărânului român. Urmarea firească a acestei activități în rîndurile sate-nilor a fost constituirea, în anul 1881, la Mușetești, a Comitetului țărănilor, cea dintîi organizație politică țărănească din România, embrionul viitorului Partid Țărănesc. De numele și activitatea laborioasă ale lui C. Dobrescu-Argeș se leagă deci primii pași ai activității politice a țărânului român. Din inițiativa lui, gruparea țărănistă din Mușetești a fondat, în același an, gazeta săptămînală *Țăranul*, prima publicație din România care se adresa cu prioritate lumii satelor.

Constituirea Comitetului țărănilor, ascensiunea politică rapidă și creșterea popularității conducătorului său au pus pe gînduri Partidul Național-Liberal și pe șeful acestuia, I.C. Brătianu. Urgent și metodic s-a trecut la acțiune. Liderul liberal a vrut, la început, să-l

Constantin Dobrescu-Argeș (în p. 36) a fost și fondatorul săptămînalului *Țăranul*,

atragea de partea lui, dar C. Dobrescu-Argeș a refuzat categoric. A fost pus apoi în mișcare un complex de persecuții și provocări (interzicerea unor congrese și intruniri țărănești, incorporarea în armată, concentrarea sau arestarea învățătorului din Mușetești etc.), urmărindu-se stoparea carierei sale politice. Spre satisfacția opiniei publice progresiste, liberalii n-au reușit să realizeze acest lucru și popularitatea, prestigiul și autoritatea lui C. Dobrescu-Argeș au cunoscut noi valențe calitative.

Cu toate că în procesul de făurire a Partidului Țărănesc au fost și momente grele — în 1884, de pildă, Comitetul țărănilor și gazeta *Țăranul* și-au încetat activitatea — C. Dobrescu-Argeș nu a părăsit ideea creării unei organizații politice proprii a țărânimii. El a găsit noi metode și mijloace pentru continuarea luptei: a folosit cu rezultate bune societățile economice și pe cele cultural-artistice, coloanele ziarului *Gazeta țărănilor*, scos de el și de Alexandru Valescu, în anul 1892, ca organ al Societății pentru cultura țărănilor, căreia tot C. Dobrescu-Argeș i-a dat viață. De asemenea a intensificat întîlni-

riile și dezbaterile pe aceleași teme cu învățători, preoți și țărani din județele Argeș, Muscel, Gorj. Această activitate grea și complicată a intrat într-o etapă calitativ superioară în anul 1888, odată cu alegerea lui Constantin Dobrescu-Argeș ca deputat în Parlament.

În a doua jumătate a anului 1895, Constantin Dobrescu-Argeș consideră încheiate pregătirile pentru convocarea unui congres general al țărănilor. „De 17 ani — arăta el în iulie 1895 — lupt pentru ideea înființării partidei țărănești și nimic în lume nu m-a putut abate de la gîndul meu. În fiecare zi mă simt și mai hotărît și mai convins a lucra la îndeplinirea acestei mari idei“. Ca urmare, în ziua de 4 octombrie 1895, s-a deschis, la București, congresul care avea să ia hotărîrea înființării Partidului Țărănesc din România. C. Dobrescu-Argeș și-a văzut acum realizat visul pentru care a militat cu hotărîre și tenacitate ani îndelungați.

Am consemnat deja faptul că, în 1888, fusese ales deputat în Parlament. Timp de nouă ani însă luptase împotriva adversarilor politici pînă să reușească. Ales de trei ori consecutiv de către țărani

argeșeni și invalidat tot de atâtea ori de autoritățile burghezo-moșierești pe baza unor motivații de care liberalii nu erau străini (în 1879, pentru că nu împlinise vârsta de 25 ani; în 1884, din cauză că era învățător; în 1885 pentru că nu făcuse armata), abia în 1888 își putuse ocupa locul ce i se cuvenea în Camera Deputaților. Alegătorii argeșeni i-au dat votul lor și în legislațiile din anii 1891, 1892 și 1895.

Dacă liberalii reușiseră să invalideze de trei ori alegerea sa, odată intrat în Camera Deputaților, ei n-au mai putut opri afirmarea lui de la tribuna Parlamentului. Pentru democrația parlamentară românească, C. Dobrescu-Argeș a reprezentat o pagină strălucită cum aflăm și din cele scrise de contemporanii săi. Ne vom opri numai la două fragmente pe care le socotim de valoare cu totul deosebită, care aparțin lui G. Panu și Constantin Bacalbașa. Primul afirmă că „deputatul de Argeș este un om cult în toată puterea cuvintului, un om adăpat la toate izvoarele cunoștințelor moderne. Sint relativ puțini deputați care să posede o varietate de cunoștințe ca aceea a d-lui Dobrescu. Ceea ce e țărănesc în el, este numai iubirea de țaran, este preocuparea constantă ca tot ce a gândit și a citit să servească clasei rurale și chestiei țărănești cu care necontenit se ocupă. Deputatul de Argeș este unul din cei mai dulci și mai ascultați oratori”. Cel de-al doilea aprecia că C. Dobrescu-Argeș „era un om de o mare inteligență, om cu multă lectură, foarte ambițios, foarte activ...”

La 36 ani, s-a căsătorit cu Avida Poenăreanu din Poenărei, dar soția sa a avut un sfârșit prematur, după numai trei ani de la căsătorie.

Între anii 1894-1897, în condiții materiale și financiare deosebite de grele, C. Dobrescu-

Argeș a frecventat cursurile Universității libere din Bruxelles, obținând titlul de doctor în drept. Vorbind în 1933 despre solida și multilaterală lui pregătire, Tudor Teodorescu-Braniște spunea: „Pentru vremea lui, Dobrescu știa mult mai mult decât atîția care urcau, atunci, treptele ministerele sau tribuna prezidențială a Camerei”.

S-au găsit însă destui dușmani plătiți de către liberali cu posturi ministeriale sau în alte moduri, care să stăvilească evoluția firească a acestei personalități. Ceea ce n-au reușit liberalii în perioada începuturilor activității politice a lui C. Dobrescu-Argeș, au realizat în anul 1896. Pentru aceasta, ei au înscenat o acțiune judiciară împotriva militanților din Mușetești, acuzându-l că, prin falsificarea unei polițe, și-a însușit o anumită sumă de bani, pe care a folosit-o pentru a merge la studii în străinătate. Ca urmare, a fost dat în judecată, condamnat și închis la Văcărești. Condamnarea executată în această închisoare l-a afectat într-un asemenea grad, încît n-a mai rezistat multă vreme și, la 10 decembrie 1903, s-a stins din viață, în casa părintească de la Mușetești Argeșului.

Încrezător în justețea și trăinicia ideilor și acțiunilor sale menite să ducă la ridicarea economică, socială, culturală și politică a țaranului român, C. Dobrescu-Argeș a sfidat cu bărbăție și curaj pe toți cei care nu l-au agreeat și acceptat niciodată și care au pus la cale oribila provocare menită să-l ducă la pierzanie. În anul 1899, cînd manevrele liberalilor își atinseseră țînta, el declara solemn și hotărît: „Dușmanii noștri pot turta pe semănător, pot găsi trădători și vinzători să mă nimească omeneste, dar opera urzită și zidită de noi în veac nu va pieri”. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● Dr. Ion Ciubotaru — **POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE — DIRECȚII FUNDAMENTALE, PRINCIPII, ACȚIUNI.**

Editura politică, București, 1987, 150 pp., 5 lei: lucrarea, apărută în colecția *Probleme internaționale*, prezintă concepția României socialiste, a președintelui Nicolae Ceaușescu asupra principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state, contribuția adusă de țara noastră la soluționarea problemelor internaționale majore, creșterea fără precedent a prestigiului României pe plan mondial.

● Marin Badea, Doina Smircea — **CLASA MUNCITOREȘI ORIENTĂRILE POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI (1893-1944).**

Editura politică, București, 1987, 300 pp., 15 lei: atitudinea mișcării socialiste și comuniste din țara noastră față de orientările politicii externe promovate de cercurile guvernante, soluțiile pe care le-a propus pentru asigurarea independenței, înfăptuirea și consolidarea unității naționale.

● Liviu Mărghită — **DECEBAL.**

Editura militară, București, 1987, 190 pp., 8 lei: lucrarea își propune să reconstituie epoca și personalitatea marelui rege dac, de la a cărui urcare pe tronul Daciei aniversăm, în 1987, 1.900 ani.

● THE ENTIRE PEOPLE STRUGGLE.

Nr. 1 (3) 1987, 96 pp.: număr special al revistei *Lupta întregului popor*, consacrat împlinirii a 110 ani de la proclamarea independenței de stat a României și a 42 ani de la victoria asupra fascismului.

● Valentin Ciucă — **PE URMELE LUI NICOLAE GRIGORESCU.**

Editura Sport-Turism, București, 1987, 240 pp. + 14 planșe alb-negru + 8 planșe color, 14 lei: viața și creația marelui pictor ce și-a găsit adesea sursele de inspirație în peregrinările sale prin țară sau peste hotare.

1939-1945

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Între 23 octombrie și 17 noiembrie 1942¹ soția președintelui S.U.A. a făcut o vizită de prietenie în Marea Britanie, aducînd cu ea o scrisoare:

„Dragă Winston,

Am încredere că doamna mea va avea grijă de dumneata și de doamna Churchill. Știu că jumătățile noastre mai bune se vor înțelege de minune.

Aici, toate-s bune, deși mă preocupă situația din Pacificul de sud-vest. În fiecare zi, distrugem un număr de nave și avioane japoneze, dar nu putem închide ochii asupra faptului că sintem grav depășiți din punct de vedere numeric.

Călătoria mea pe coasta de vest a meritat osteneala. Poporul este cel care are dreptate, nu proprietarii de zăbre. Durerăa asta de cap o ai și dumneata.

Ai grijă de dumneata. Ca întotdeauna, Franklin D. Roosevelt“.

Infatigabila doamnă

Ulterior, într-un nou mesaj, președintele l-a rugat pe Churchill

să reducă la minimum obligațiile oficiale ale doamnei Roosevelt. La 27 octombrie, Churchill i-a răspuns: „Cred că doamnei Roosevelt i-au făcut plăcere primele trei zile ale șederii sale în Anglia. Duminica a petrecut-o cu noi la Chequers. Ne-am dus să vedem maternitatea patronată de soția mea. Azi a fost cu soția mea să viziteze serviciile feminine din armată. Pare a fi foarte în formă și într-o dispoziție excelentă. Prin obligații oficiale presupun că va referi la acțiunile de protocol. Ele pot fi reduse oricî. Dar doamna Roosevelt are un proiect uriaș de vizite în diferite locuri. Am îndemnat-o să mi se adreseze în orice caz dacă dorește să mai renunțe la unele dintre ele. I-am sugerat, de asemenea, să-și păstreze oțeva zile libere, pentru a face ce poțeste. Elliott a venit duminică la prînz. Telegrafiez din nou peste o zi sau două“².

Pregătirile pentru „Torch“ se apropiau de sfîrșit. Mai trebuiau lămurite unele amă-

nunte privind campania de propagandă legată de operația militară. Roosevelt și Churchill intenționau să se adreseze prin radio populației și armatei franceze din Africa de Nord, pentru a o asigura că operația americano-engleză nu amenința interesele Franței și a o convinge să nu îi opună rezistență. Se punea problema dacă să se tragă un singur disc sau mai multe. Churchill a sugerat ca apelurile să fie în limba franceză, considerîndu-se, personal, un bun cunosător de franceză deși unii observatori contemporani susțineau că gramatica și accentul său îi făceau pe francezi să se înfioare. Roosevelt, de regulă, nu vorbea altă limbă decît engleza. Pînă la urmă, președintele i-a comunicat lui Churchill că s-a hotărît să imprime un singur disc:

„Washington

9 octombrie 1942.

Din partea Președintelui către Fosta persoană navală, personal și secret.

Înregistrează imediat un disc pentru radio și, pentru că veni vorba, poți fi mai tare decît mine la gramatica franceză, dar accentul meu este mai seducător³. Roosevelt“.

¹ Continuăm să publicăm alte mesaje dintre primul ministru britanic și președintele Roosevelt, extrase din corespondența integrală dintre cei doi lideri politici, apărută în 1984, în trei volume. La New York sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

² Una dintre marile dezamăgiri ale lui Churchill a fost aceea că Roosevelt nu a vizitat niciodată Marea Britanie. În timpul războiului, președintele a făcut mereu promisiuni, dar mereu nu le-a respectat, considerînd că ar provoca prea mari discuții interne. Moartea l-a împiedicat să facă o vizită după victorie, cînd condițiile, probabil, ar fi permis-o.

³ Gluma lui Roosevelt exprima speranța sa că americanii i-ar putea determina pe francezi cu mai multă ușurință decît britanicii să nu se opună trupelor aliate în Africa.

Cu asta pregătirile au fost încheiate și „Făclia” putea fi aprinsă.

„Darlan Deal”

Operațiile militare ale aliaților în Africa, deși întâmpinau greutăți mai mari decât prevăzuseră conducătorii americani, înregistrau constant succese. Au apărut însă curînd probleme politice dificile¹.

Este vorba despre așa-numitul „tirg Darlan” (*Darlan Deal*), prin care S.U.A., la inițiativa marilor comandanți militari, au încheiat un acord cu amiralul Darlan². Pe baza acordului, Darlan înceta orice opoziție față de armatele americano-englize, în schimbul instalării sale în fruntea administrației civile în Africa de Nord.

Opinia publică din S.U.A. și cea din Marea Britanie au condamnat vehement această tranzacție, apreciind că o acțiune care submina însăși obiectivele războiului anti-hitlerist. Unul dintre cei mai respectați reporteri politici americani de radio și televiziune, Edward Murrow³, făcea urmă-

torul comentariu într-una din emisiunile sale de pe cîmpul de luptă: „Am făcut o opțiune în Africa de Nord. Poate că a fost, poate că nu a fost dictată de necesități militare. Dar nu există nici un element în poziția strategică a aliaților care să indice că sîntem fie atît de puternici, fie atît de slabi, încît să ne permitem să ignorăm principiile pentru care este purtat acest război”. Administrația americană nu s-a lăsat însă abătută de la drumul său. Unul dintre argumentele sale principale a fost acela că acest aranjament salva vieți americane.

La un moment dat, Roosevelt, sub presiunea opiniei publice, s-a gîndit nu să renunțe la Darlan, dar să introducă în relațiile cu el anumite restricții. În acest sens, a pregătit următoarele instrucțiuni pentru generalul Dwight Eisenhower, comandantul trupelor anglo-americane în Africa de Nord, instrucțiuni pe care avea de gînd să le trimită, spre informare, și primului ministru Churchill. De aceea, ele au apărut în corespondența lor:

„Washington

16 noiembrie 1942,

Pentru primul ministru din partea președintelui,

Pentru Eisenhower:

Marshall [șeful Statului major al armatei americane] mi-a arătat telegrama dumneavoastră în care explicați motivele pentru care [dumneavoastră] l-ați pus pe Darlan în fruntea administrației civile din Africa de Nord. Vreau să știți că înțeleg pe deplin dificultățile situației militare în care vă

Archibald Mac Leish, cunoscutul scriitor american, descria astfel emisiunile lui Murrow: „A adus morții Londrei la poarta noastră și am înțeles că acești morți erau morții noștri... erau morții omenirii... fără retorică, fără gesturi dramatice, fără emoție, mai multă decît necesarul... A distrus superstiția că ceea ce se se întîmplă dincolo, peste 3.000 mîle de apă, nici nu ar exista”. După război, Murrow a fost una dintre puterile personalități și dintre puținii ziaristi din „Establishment” care au luat poziție deschisă, în anul '50, împotriva „vinătoarei de vrăjitoare” inițiate de senatorul Joseph McCarthy. La chemarea președintelui John Kennedy, a acceptat să conducă, pentru scurtă vreme, serviciul de propagandă externă a S.U.A. A murit de cancer la 57 ani, în 1965, fiind și azi considerat în S.U.A. drept cel mai mare comentator de radio și televiziune cunoscut pînă în prezent.

aflați. Prin urmare, nu sînt deloc înclinat să pun la îndoială acțiunea pe care ați întreprins-o. În fapt, puteți fi sigur de sprijinul meu deplin, în această problemă și în oricare altă cu care vă veți confrunta în îndeplinirea îndatoririlor ce vă revin. Dumneavoastră sînteți la fața locului, iar noi, cei de aici, intenționăm să vă dăm tot sprijinul în rezolvarea problemelor grele ce se ivesc.

Cu toate acestea, cred că trebuie să cunoașteți și să aveți în vedere următoarele elemente ale politicii guvernului nostru:

1. Că nu avem încredere în Darlan.

2. Că este imposibil să menținem în fruntea puterii civile pe un colaboraționist al lui Hitler, un om pe care îl considerăm fascist.

3. Mișcările sale trebuie să fie urmărite cu grijă, iar comunicările sale — supravegheate.

Nu l-am consultat pe Churchill în legătură cu acest mesaj, dar îi trimit imediat o copie și sînt sigur că va fi de acord.

Adaug o notă personală pentru dumneavoastră și Clark [locțiitorul generalului Eisenhower] spunîndu-vă că avem toată încrederea în amîndoi și că sîntem într-un totu mulțumiți de desfășurarea evenimentelor.

Acest mesaj nu va fi dat publicității”.

„În calitatea mea
de locotenent
al dumneavoastră...”

Pînă la urmă, nici aceste instrucțiuni nu au mai fost trimise. La 17 noiembrie 1942, s-a dat publicității o declarație a președintelui, destinată, mai ales, liniștirii opiniei publice. Ea a fost transmisă spre informare și lui Churchill: „Am acceptat aranjamentele politice făcute pentru moment de generalul Eisenhower [în numele S.U.A.] în Africa de Nord și de Vest.

Înțeleg și aprob pe deplin sentimentul existent în Statele Unite, în Marea Britanie și în rîndul tuturor celorlalți membri ai Națiunilor Unite în sensul că, avînd în vedere istoria ultimilor doi ani, nu trebuie să se facă nici un aranjament per-

¹ Magazin istoric a consacrat numeroase pagini operațiilor militare aliate în Africa de Nord franceză, prin prezentarea unor fragmente consacrate acestui subiect din memoriile lui Charles de Gaulle (nr. 5,6,8/1967), Winston Churchill (nr. 7,8,9/1969), Dwight Eisenhower (nr. 1,2/1974). De asemenea, în nr. 12/1984 și 1/1985, în cadrul unui serial mai larg consacrat relației speciale dintre Churchill și de Gaulle (nr. 9-12/1984, 1, 2/1985), revista a evocat sinuozitățile acestei relații pe fundalul evenimentelor din Africa de Nord.

² Amiralul François Darlan a fost comandant al flotei franceze (1936-1940). După capitularea Franței, s-a alăturat regelui alui Ph. Pétain și în cadrul regimului de la Vichy a deținut funcția de prim-ministru (februarie 1941-aprilie 1942), trecînd apoi la comanda forțelor armate, post în care l-a surprins debarcarea anglo-americană în Africa de Nord franceză.

³ Edward Murrow a fost un democrat și un antifascist convins încă de la începuturile carierei sale. Lucrînd în Europa, în anul '30, pentru Institutul internațional de educație, a fost martorul ascensiunii lui Hitler. Atunci a răspuns de o acțiune prin care 91 savanți germani au fost salvați de persecuția nazistă. Angajat de Columbia Broadcasting System (CBS) pentru programele culturale în Europa, Murrow a devenit unul dintre cei mai influenți reporteri, mobilizînd prin corespondențele sale de pe front, opinia publică americană în sprijinul luptei active antifasciste.

manent cu amiralul Darlan. De asemenea, popoarele Națiunilor Unite nu vor înțelege niciodată recunoașterea unei reconstituiri a guvernului de la Vichy în Franța sau în orice teritoriu francez.

Ne opunem francezilor care îl sprijină pe Hitler și Axa. Nimeni din cadrul armatei noastre nu are vreo împuținare să discute problema viitorului guvern al Franței și al imperiului francez.

Viitorul guvern francez nu va fi stabilit de vreo persoană din metropola franceză sau din străinătate, ci de poporul francez însuși, după ce acesta va fi eliberat prin victoria Națiunilor Unite.

Actualul aranjament temporar din Africa de Nord și de Vest reprezintă numai un expedient temporar, care se justifică doar prin tensiunea confruntării.

În afacerea Darlan, guvernul britanic și Churchill personal păreau mai înclinați spre a ține seama de reacțiile opiniei publice. Ei au exprimat rezerve mult mai severe față de aranjamentul încheiat de comandamentul american. Aceasta se explică și prin luarea în calcul a unor considerente specifice. Era vorba, mai ales, despre animozitățile între britanici și Darlan personal, considerat, și nu fără temei, ca violent antibritanic.

Dar, pînă la urmă, Churchill a sprijinit acțiunea americană, reluînd expresia sa favorită în această perioadă: „locotenentul dv.“.

„Londra

22 noiembrie 1942,

Fosta persoană navală către președinte, personal și secret.

Generalul de Gaulle a dorit să transmită, la 21 noiembrie, prin BBC, o declarație prin care denunță menținerea regimului de la Vichy în Africa

de Nord. Am considerat că, fiind seamă de operațiile avute în vedere, nu trebuie să permit nici o acțiune care ar putea compromite aranjamentele făcute de Eisenhower cu Darlan sau prejudicia situația militară. În consecință, am opus un veto² acestei transmisii, care nu se va mai face acum. Lui de Gaulle i s-a spus că, întrucît operațiile se află sub

prin dispariția — în urma unui atentat — a înșuși amiralului³. Dar problema de principiu a continuat să afecteze — după cum vom vedea — politica și diplomația războiului. Cel care se autointitula locotenentul lui Roosevelt nu avea totuși o părere prea bună despre capacitățile politice ale generalului Eisenhower și, ca urmare, de îndată ce s-a ivit o

Tancuri englezești în ajutorul aliaților sovietici, greu încercat de invazia hitleristă.

comanda S.U.A., eu mă simt obligat să vă consult înainte de a fi de acord cu orice măsură care ar putea să deranjeze partea americană. Dacă sînteți de părere că asemenea emisiuni nu sînt de dorit în momentul actual, în calitatea mea de înflăcărat și activ locotenent al dumneavoastră, mă voi pleca fără ezitare în fața deciziei pe care o veți lua". Pînă la urmă, „cazul Darlan" s-a rezolvat

ocazie, s-a declarat gata să-i trimită un consilier. La 18 noiembrie, Churchill îi scria lui Roosevelt: „Vă mulțumesc pentru declarația în legătură cu Africa de Nord, pe care o consider admirabilă.

Înțeleg că Eisenhower are de gînd să țină o mică conferință neoficială la Gibraltar. Cred că ar fi util ca cineva de aici, care pricepe aspectele politice, să poată asista la ea. Lui Eisenhower i-ar face plăcere.

¹ „Principiul fundament pe care a fost concepută expediția (din Africa de Nord controlată de Darlan), scria Eisenhower în memoriile sale (Magazin istoric, nr. 1-6/1974), era speranța că forțele franceze, oficialitățile și populația nord-vestului african vor permite intrarea noastră fără luptă și ni se vor alătura în războiul împotriva Germaniei". Urmarea acestei prezumții a fost înșelăciunea că, în faza inițială, întreaga operație s-a aibă o „fațadă americană" dat fiind puternicul antagonism dintre Marea Britanie și regimul de la Vichy.

² Relațiile Churchill-de Gaulle au fost determinate, în liniile lor fundamentale, de telul luptei comune împotriva dușmanului comun, Germania hitleristă. Dar ele au fost adesea contradictorii, încordate, furtunoase chiar, trădînd rivalitățile dintre cele două puteri și, nu în ultimul rînd, temperamentul, animozitățile și capriciile reciproce ale celor doi lideri, ceea ce l-a îndreptățit pe unii croniciari să califice relația Churchill-de Gaulle, drept „cuplu infernal". De fapt, acest „cuplu infernal" ascundea o mare cantitate de cordialitate și prețuire reciprocă.

³ La 24 decembrie 1942, Darlan a fost asasinat în condiții rămase neoficială la Gibraltar. Cred că ar fi util ca cineva de aici, care pricepe aspectele politice, să poată asista la ea. Lui Eisenhower i-ar face plăcere.

Intrucît Bedell Smith¹ pleacă miine de aici, Cadogan² are de gînd să zboare cu el. Desigur, vom fiine în secret căldătoria lui".

Roosevelt l-a apărut cu multă grijă și cu fermitate pe Eisenhower eliminînd la întîlnirea de la Gibraltar temele politice din dezbateri. În aceeași zi, el i-a răspuns lui Churchill: „Nu am nici cea mai mică obiecțiune ca dumneavoastră să-l trimiteți pe Cadogan, împreună cu Bedell Smith. Totuși, cred că este de cea mai mare importanță ca Eisenhower și oamenii de la voi să nu (repet nu) discute acum aspectele politice ale situației din Africa de Nord și de Vest, ci să exploreze numai aspectele militare. În mod absolut cert, nu trebuie să se ajungă la decizii politice la această conferință".

Pînă la urmă, Cadogan nu a mai plecat și Churchill a fost de acord ca problemele politice să fie eliminate de pe ordinea de zi a conferinței de la Gibraltar.

Temeri neîntemeiate

Desfășurarea cu succes a operațiilor militare în Africa de Nord a făcut și mai actuale discuțiile despre viitoarea strategie aliată. La 18 noiembrie, Churchill i-a transmis lui Roosevelt un lung rezumat al punctului său de vedere privind operațiile ulterioare din regiunea mediteraneană, cu un accent special pe una dintre preocupările constante ale primului ministru: necesitatea antrenării Turciei în război, alături de Națiunile Unite. Cităm un singur pasaj, în care reapare și termenul preferat al primului ministru: „pîntecele moale al Europei"³.

¹ Generalul Walter Bedell Smith a fost șeful de stat major al generalului D.D. Eisenhower. Ulterior a deținut funcții importante în administrația S.U.A.: ambasador la Moscova, subsecretar de stat în timpul cînt secretar al Departamentului de Stat a fost John Foster Dulles (1953-1959), director al C.I.A.

² Sir Alexander Cadogan, subsecretar de stat la Foreign Office.

³ Pentru Churchill, realizarea operației „Torch” (debarcarea în Africa de Nord, la 8 noiembrie 1942) reprezenta „o lovitură vitală împotriva Germaniei”. Mediterana permițind să fie pocnită „bestia” (al III-lea Reich era desenat ca un crocodil) atît în „pîntecele moale”, cît și „peste hot”.

„Sarcinile primordiale pe care le avem în față sînt, în primul rînd, să cucerim ţărmurile africane ale Mediteranei şi să amplasăm acolo instalaţiile navale şi aeriene care ne sînt necesare pentru a asigura trecerea nesîrînjită a transporturilor militare, iar, în al doilea rînd, să lovim pîntecele moale al Axei cu forşe eficiente şi în cel mai scurt timp folosindu-se de bazele de pe litoralul african”.

Tocmai Churchill care, după cum se ştie, nu era entuziasmat de ideea unui atac masiv anglo-american în nord-vestul Europei, propunînd mereu amînarea lui, s-a arătat îngrijorat cînd a auzit ca S.U.A. ar intenţiona să abandoneze operaţiia „Round-Up” (numele codificat al operaţiiei de debarcare în Europa de nord-vest, plănuită pentru anul 1943). El nu s-a sfîşit să invoce ca argument în favoarea ei reacţiia negativă pe care o asemenea măsură ar avea-o asupra U.R.S.S. În acest sens, la 24 noiembrie, i-a scris lui Roosevelt: „Mi se pare că ar fi o hotărîre cît se poate de dureroasă să renunţăm la „Round-Up”. „Torch” nu înlocuieşte „Round-Up”. Ea angajează doar 13 divizii, faţă de cele 48 prevăzute pentru „Round-Up”. Toate discuţiile pe care le-am avut cu Stalin în prezenţa lui Averell [Harriman] s-au bazat pe efectuarea, deşi cu înţîrziere, a operaţiiei „Round-Up”. Nu s-a sugerat niciodată că noi nu vom încerca deschiderea celui de-al doilea front în Europa în 1943 sau chiar în 1944”.

A doua zi, Roosevelt s-a grăbit să-şi liniştească aliatul şi prietenul „Bineînţeles că nu ne gîndim să abandonăm „Round-Up”. În prezent consider că trebuie să constituim — cît de repede ne permit operaţiile active în curs — o forţă de lovire crescîndă în Regatul Unit, care să fie utilizată rapid în cazul căderii Germaniei, sau o forţă foarte mare mai tîrziu, dacă Germania rămîne intactă şi se plasează pe poziţii defensive”.

De fapt, îngrijorarea lui Churchill provenea de la temerea sa că zvonurile despre abandonarea „Round-Up”-ului ar însemna că S.U.A. ar abandona strategia bazată pe prio-

ritatea teatrului de război european. Dar, în această privinţă, Roosevelt era de acord cu aliatul şi prietenul său britanic.

Şi totuşi Churchill nu a renunţat la vechile rezerve faţă de o operaţiie masivă în Europa de vest. Ele au reapărut de îndată ce a început să se pună problema unei întîlniri tripartite „la vîrf” anglo-americano-sovietică, mai ales că primul ministru era pe deplin conştient de însemnătatea pe care o acordau sovieticii celui de-al doilea front în Europa de vest.

O întîlnire în ianuarie

La 14 noiembrie 1942, Roosevelt, a sugerat ca, de îndată ce operaţiile din Mediterana vor fi încheiate, un grup anglo-american să meargă la Moscova pentru a discuta cu sovieticii o serie de probleme militare, avînd în vedere că victoria aliaţilor în Mediterana îi apropia de Marea Neagră şi de Uniunea Sovietică. Churchill s-a arătat reţinut. La 26 noiembrie i-a scris lui Roosevelt:

„Cred că vă pot spune dinainte care va fi părerea sovieticilor. Ei ne vor spune şi nouă şi dumneavoastră: „Cîte divizii germane veţi imobiliza în vara lui 1943? Cîte aţi imobilizat în 1942?” Cu siguranţă că vor cere deschiderea unui al doilea front puternic în 1943, printr-o invazie masivă a continentului, fie dinspre vest, fie dinspre sud, fie din ambele direcţii. Acest gen de argumente, pe care l-am auzit din plin la Moscova, trebuie să fie examinat fie de factorii principali, fie de autorităţile marinei militare şi de transport, care vor trebui neapărat să fie prezente. Va fi foarte greu să ne lipsim de toţi şefii noştri de stat major, pe o perioadă atît de îndelungată.

Stalin mi-a vorbit la Moscova, în sensul că ar fi gata să vină să se întîlnească cu dumneavoastră şi cu mine undeva în cursul iernii şi a menţionat Islanda. Am făcut observaţia că Anglia nu se află la o distanţă mai mare şi că ar fi un loc mai convenabil. El nici nu a acceptat, nici nu a respins ideea. În acelaşi timp,

in afară de condițiile climatice, ar fi multe de spus în favoarea unei noi triple Conferințe atlantice, care să aibă loc în Islanda. Navele noastre s-ar putea afla împreună în Halfjord, iar noi am pune la dispoziția lui Stalin o navă corespunzătoare, care să arbo-reze pavilionul sovietic. El mi-a vorbit cu oarecare însufleșire despre dorința sa de a veni cu avionul și despre încrederea lui în aparatele de zbor rusești. Numai la o întâlnire între factorii principali se vor putea obține rezultate reale. Ce-ar fi să-i propunem o întâlnire în ianuarie? Până atunci Africa va fi curățată, iar marea bătlie din sudul Rusiei decisă.

Aș putea adăuga faptul că, dacă voi putea vreodată să vă conving să veniți în Islanda, nu voi avea liniște dacă nu aruncați un ochi și în locșorul acesta, înainte de reîntoarcerea în țară“.

„Nu-mi plac țințarii“

În 1942, problema transporturilor navale era deosebit de dificilă, în special pentru Marea Britanie. Descriind criza creată de atacurile submarinelor germane, Churchill i-a cerut, la 31 octombrie, lui Roosevelt ajutoare suplimentare, aducând următoarele argumente: „Stocurile noastre se reduc cu o viteză periculoasă... Aceste insule reprezintă baza de asamblare pentru războiul împotriva lui Hitler; multe trupe ale dv. vor fi aici. Decît să mai reduc hrana populației, mă voi vedea forțat să reduc contribuția noastră la efortul de război transatlantic“.

În răspunsul său din 30 noiembrie, Roosevelt a promis, în principiu, sporirea ajutorului american în domeniul transporturilor navale, subliniind însă greutățile practice în satisfacerea tuturor cererilor britanice. El a recurs la un proverb pentru caracterizarea situației și a amintit, în treacăt, că nu numai Marea Britanie solicita un sprijin suplimentar.

„Dragul meu Winston, Bănuiesc că niciodată nu vom fi satisfăcuți în privința nevoilor de nave de transport, în raport cu cele de escortă. În acest caz, trebuie să încercăm să avem și varza unsă și slă-

nina-n pod... P.S. Am uitat să-ți spun că Rusia ne solicită 500 avioane de transport, ca o necesitate urgentă. Să ne amintim că s-ar putea să vedem această problemă. F.D.R.“

La 2 decembrie, Roosevelt a acceptat propunerea lui Churchill privind o întâlnire cu Stalin, ca singura metodă eficientă pentru soluționarea problemelor majore strategice, impuse de evoluția războiului. În aceeași zi, el a scris primului ministru britanic: „Aș zice ca fiecare dintre noi să fie însoțit de un grup foarte restrîns, format din principalii șefi de stat major ai armatei, aviației și marinei militare. Eu i-aș aduce pe Harry [Hopkins] și pe Averell [Harriman], și pe nici un reprezentant al Departamentului de Stat, deși cred că ar trebui să ajungem la niște aranjamente provizorii, care să fie adoptate în cazul prăbușirii Germaniei. Aș dori ca această conferință să aibă loc în jurul datei de 15 ianuarie sau la puțin timp după. Tunisul și Bizerta vor fi fost curățate atunci, iar armata lui Rommel lichidată, înainte de începerea conferinței. În ceea ce privește locul, Islanda și Alaska sînt imposibile pentru mine în această parte a anului și cred că situația este aceeași în privința lui Stalin. Aș prefera un loc sigur, la sud de Alger, la Kharطوم sau pe aproape. Nu-mi plac țințarii. Cred că această conferință trebuie să fie foarte secretă și că presa trebuie să fie exclusă. Mă întreb dacă este recomandabil ca Marshall și alții să meargă în Anglia înainte de conferință, pentru că nu vreau să-i dau impresia lui Stalin că noi punem la punct totul între noi, înainte de a ne întâlni cu el. [Text eliminat]. Pe de altă parte, înțeleg cît de important este faptul ca noi doi să mergem la această conferință numai după ce vom fi efectuat cel mai complet schimb de păreri și vom fi ajuns la o înțelegere deplină. Voi încerca să propun o metodă în următoarele cîteva zile și voi saluta orice alte sugestii din partea dumneavoastră].

Cred că dumneavoastră și cu mine ne înțelegem atît de bine, încît nu ne sînt necesare întîlniri prealabile, iar cînd va veni

momentul, vom putea pune lucrurile la punct de pe o zi pe alta. Militarii noștri se vor afla, de asemenea, într-o colaborare strînsă și permanentă de acum înainte.

Cred că această conferință ar putea prea bine să aibă drept rezultat dobîndirea Germaniei mai devreme decît am bănuat. După cum știți, Stalin a fost deja de acord cu finerea, la Moscova, a unei conferințe pur militare, iar eu i-am trimis astăzi un mesaj în care îl îndemn să se întîlnească cu dumneavoastră și cu mine. Cred că va accepta.

Prefer o oază confortabilă pontonului de la Tilsit“.

Halal dicționar!

Churchill a acceptat Africa drept loc al întîlnirii tripartite, dar a insistat în continuare pentru coordonarea pozițiilor americană și engleză, înainte de întîlnirea cu Stalin. La 3 decembrie 1942, el i-a scris președintelui american: „Sîntem în continuare de părere că Marshall, King [șeful operațiilor navale] și Arnold [general, responsabil al forțelor aeriene] ar trebui să vină aici în prealabil, astfel încît să avem cel puțin niște planuri clare, ca bază de discuție, atunci cînd ne vom întîlni cu toții în ianuarie, „unde va fi Africa“. Alfel, Stalin ne va întîmpina cu întrebarea: «Atunci înseamnă că nu aveți nici un plan pentru deschiderea celui de-al doilea front în Europa, în 1943, cum mi-ai promis?»“.

Roosevelt nu a acceptat această idee. Au început să apară astfel primele semne ale faptului că relațiile cu U.R.S.S. au fost o sursă de tensiuni în raporturile dintre Roosevelt și Churchill. Pentru moment, disputa a rămas oarecum academică, întrucît Stalin, invocînd obligațiile sale de a rămîne într-un contact strîns și permanent cu conducerea operațiilor de pe front, a declinat invitația. Cei doi conducători anglo-saxoni au căzut de acord asupra unei noi întîlniri tripartite.

La 14 decembrie, Roosevelt i-a scris primului minis-

(Continuare în p. 67)

¹ Referire la prima întîlnire dintre Napoleon I și țarul Alexandru, în iulie 1807.

SEPTEMBRIE
1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

...și acum
aproape 100

Și în acest număr al revistei, ca și în precedentele două (7 și 8/1987), cronica mărunță se va constitui din scurte extrase, din însemnările inedite ale lui Iancu Cerkez.

1891. 19 iunie. Deodată a izbucnit noutatea proiectului de căsătorie între moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, și domnișoara de onoare Elena Văcărescu [vezi amănunte în Magazin Istoric, nr. 11/1975]. Regina (Elisabeta), cam exaltată și romantică, dominată de dragoste neexplicabilă pentru tinăra domnișoară, care îi traduce poeziile în franțuzește, a combinat acest coup de théâtre. Bomba, se zice, a izbucnit la Cîmpulung, într-o excursie făcută acum cîteva zile. Acolo, în fața naturii romantice de pe Dimbovicioara, și în viața mai puțin ceremonială a unei petreceri de vară, ar fi descoperit (divulgat) regina proiectul său. Deja cu cîteva timp mai înainte se văzuse de mai multe ori regina plimbîndu-se în trăsura cu patru cai, numai cu domnișoara Elena Văcărescu și prințul.

La [20] iunie 1891, vineri, a murit la Paris, două ore după operația de piatră [la rinichi] ce l-a făcut-o d-rul Guyon, bătrînul om de stat al nostru Mihail Kogălniceanu, însemnat prin lovitura de stat de la 2 mai 1864 (dizolvarea Adunării cu majorități conservatoare și adoptarea Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris), prin împripirărea tărăniilor și secularizarea averilor mănăstirești. S-a distins asemenea ca orator, istoric și scriitor și a publicat, cel dintîi, colecția cronicărilor noastre. Autoritatea sa în țară a fost și mai mare și rolul său și mai strălucit... Ultima dată cînd l-am văzut a fost astă-vară, cu ocazia jubileului de 25 ani al Academiei. Era în sala ședințelor

G uvernarea liberală se exercită în condițiile stării de asediu proclamată de către guvernul prezidat de Al. Vaida-Voievod la 4 februarie 1933 (în urma puternicelor greve și acțiuni protestatare ale muncitorimii din București și din alte localități ale țării) și prelungită la intervale repetate de cîte șase luni.

Continuă, totodată, adîncirea prăpastiei dintre cei care adună tot mai multe bogății și marea masă a poporului, confruntată cu problemele unei existențe nesigure. „Sistemul economic actual — scrie la 12 septembrie N.D. Cocea în *Reporter*, publicație îndrumată de P.C.R. — acumulează din nou. Acumulează bogății tot mai uriașe în mîini tot mai puține. Acumulează sărăcie tot mai lucie, hărăzind-o soartei cît mai multora.

Din 1932, din punctul cel mai scăzut al crizei, nu s-au mai urcat salariile funcționarilor publici, ciopîrțite de curbe de sacrificiu, n-au crescut lefurile muncitorilor, nu s-au sporit cele ale masei funcționărești particulare. Nu contribuie oare guvernul, prin toate mijloacele de care dispune, la menținerea nivelului insuportabil de viață al celor ce muncesc?”¹

Î ntre forțele mobilizate de Partidul Comunist Român la lupta pentru o viață mai bună, împotriva exploatării, pentru pace, împotriva pericolului fascist, tineretul se află în primele rînduri. „Ideea concentrării forțelor tinerești — scrie *Reporter* — pentru apărarea nevoilor specifice tinerești a frămîntat aproape în aceeași măsură masele tineretului ca ideea frontului popular masele largi populare. Marele capital a lovit cu furie în dreptul la pîine, la muncă, la carte și la pace al tineretului.”

Era firesc, continuă *Reporter*, „ca tineretul să vadă în unirea forțelor singura cale pentru cucerirea revendicărilor sale economice, politice, culturale și sportive. Primul pas în această direcție — subliniază publicația amintită — l-a făcut studențimea prin Frontul Studențesc Democrat, care a desfășurat o frumoasă și rodnică activitate tocmai pe terenul pe care dreapta se credea atotșpînitore.”

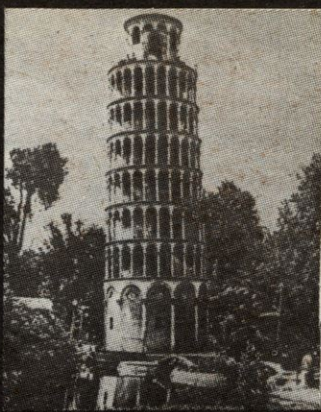
Acționînd sub directa îndrumare a P.C.R., Frontul Studențesc Democrat (președinte Gogu Rădulescu) mobilizează tineretul studios român pentru apărarea democrației, pentru combaterea pericolului fascist, revizionist. Astfel, în fața diversunilor revizioniste ale Ungariei horthyste, Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, Comitetul Central al Frontului Studențesc Democrat a lansat, prima oară în noiembrie 1936, un manifest intitulat *Dreptate Românei* și publicat în presa bucureșteană, din care cităm:

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Veterani
din Războiul
de Independență,
la 60 ani
de la eroicele
bătălii
purătate
în sudul
Dunării

Turnul din Pisa
la... Chicago;
o copie fidelă
a celebrului
monument
din sec. XII-XIV
expusă
în Algalr Park
din acest
oraș american

„Dreptate Ungariei!». Proclamă sfidătoare Roma fascistă, după ce Berlinul hitlerist își bate joc de tratativele de pace și pregătește înghiunțirea popoarelor mai slabe sub călcâiul cizmei prusace.

Hotarele României sînt amenințate. Le amenință furia grofimei revizioniste și aceea a fascismului și hitlerismului falimentar. Fascismul Romei, ca și hitlerismul Berlinului, înseamnă război și revizuirea tratatelor.

O Românie mutilată, iată ce vrea fascismul internațional.

În fața fascismului războinic din afară — se arată în continuare în manifest — trebuie demascat și distrus hitlerismul trădător din lăuntru granițelor [referire la Garda de fier].

E ceasul unirii!

Jos fascismul, provocatorul războiului revizionist! Jos trădătorii de țară!

Trăiască România întregită, liberă, puternică și fericită!”

La Paris, în 10 septembrie, se deschide Congresul mondial împotriva rasismului, la care participă și o delegație română, alcătuită, după cum scrie *Facla* din 11 septembrie, „din numeroși intelectuali și muncitori, aparținînd diferitelor organizațiuni democratice și muncitorești”. Reprezentantul Blocului democratic, organizație legală condusă de Partidul Comunist Român, este scriitorul și gazetarul Scarlat Callimachi.

Cu prilejul desfășurării lucrărilor acestui congres, publicațiile democratice tipăresc un apel al Comitetului internațional contra rasismului. „În aceste momente de neliniște a istoriei și popoarelor — se arată în apel —, cînd pacea, libertatea și civilizația sînt amenințate de violență și obscurantism, este o datorie a tuturor conștiințelor libere să lupte pentru un viitor mai strălucit, din mijlocul căruia să dispară lupta de rasă și întregul cortegiu al mijloacelor întrebunătățite pentru scoaterea din lege a justiției, adevărului și îndrăirii”.

„Plecăm la congresul împotriva rasismului și antisemitismului — se arată într-o declarație a delegației române, reproducă în *Facla* din 12 septembrie — pentru a demonstra întregii lumi civilizate că țara noastră și poporul românesc sînt în mod hotărît contra concepțiilor de ură și diversisme. Luptînd împotriva rasismului revizionist, noi luptăm pentru libertatea și independența noastră națională, pentru progres și pace”.

Ziarele acordă un larg spațiu prezenței țării noastre la Expoziția Universală deschisă la 24 mai 1937 în capitala Franței. Articole din presa franceză, reluate de publicațiile bucureștene, consemnează succesul românesc la această importantă manifestare economică și culturală internațională.

Senatului, citea un discurs asupra țărănului român...

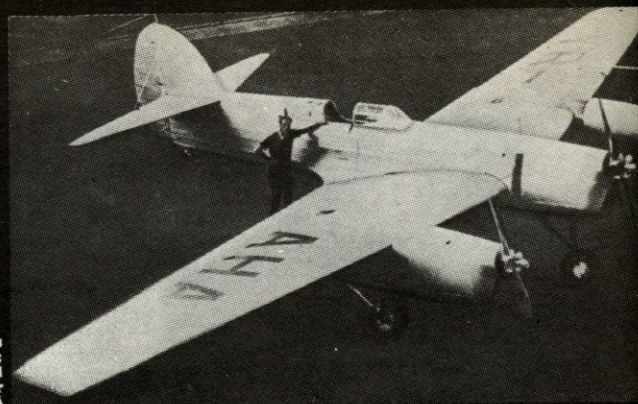
[Decembrie]. Zilele trecute s-a deschis expoziția de tablouri a pictorului nostru Grigorescu. Cultivă mult peisajul, scenele (țărănești); e foarte gustat de public, a și vîndut multe (lucrări)... Grigorescu, pînă acum, e cel mai cultivat și cel mai bun pictor care avem...

1893. 11 mai, marți. Citește în gazetă că sîmbătă, la 8 mai, a înecat din viață la Paris, unde mersese în căutare [la tratament], generalul Ion Em. Florescu [vezi Magazin istoric, nr. 8/1978]. De cîteva ani dispar cu rapiditate, unui cîte unul, oamenii noștri politici din generația trecută.

Generalul Florescu, dacă nu mă înșală memoria, a fost mult timp ministru de răzbel sub vodă Cuza, era ministru chiar la cădere [a lui Cuza], ocupîndu-se cu înmîlirea și reorganizarea armatei, luîndu-se pe atunci de model Franța. Apoi a fost ministru de răzbel mai tot timpul în ministerul (guvernul) Lascăr Catargiu din 1871-1876. Atunci a pus bazele reorganizării armatei teritoriale, dorobanți și călărași (legea din aprilie 1872) care, cu oarecare modificări, durează și azi. După căderea ministerului conservator, a fost și el dat în judecată [Magazin istoric, nr. 1-2/1973] și dus cu agent al poliției la Cameră, ca să răspundă înaltea comisiei de anchetă prezidată de Tache Giann. Cu revenirea conservatorilor la putere, în 1888, a fost prezident al Senatului. În cele din urmă, ministru prezident (șef de guvern) în combinația din februarie 1891, minister conservator-liberal, compus din conservatori și vernaceni [adeptii șefului așa-zisilor liberali sinceri, G. Vernescu] și care a durat un an. Ultimele să spu că mai fusese ministru prezident vreo două luni, după căderea ministerului Catargiu, în 1876, în ministerul zis al generalilor, pentru că se compunea din mai mulți generali: Tell, Tobias, Gherghel...

Era o figură din cele mai simpatice și în tinerețe unul dintre

SEPTEMBRIE
1937

Un temerar as
al înălțimilor:
căpitanul
aviator
Alexandru Papană

cei mai frumoși bărbați ai Țării Românești. Înalt, chipeș, cu mustățile lungi, o figură foarte caracteristică, cunoscută și de copii. Când a luat în căsătorie pe fata lui vodă Bibescu, domnița Catina, multe — zice-se — îi priveau cu drag când l-au văzut trecând călare pe lângă trăsura miresei...

La 1877, în campania din Bulgaria, unde prima oară după vreo 200 ani românii purtau rezel contra turelor, guvernul liberal de atunci a avut mieșina de a-i înalțura, a-i refuza orice comandament tocmai lui, după urma căruia, în mare parte, era oștirea destul de organizată ca să poată face campania.

Până mai acum vreun an era încă foarte verde (sănătos) și solid. L-am văzut vara trecută la Sinaia, la vila soră-soră, d-na Crețulescu, jucând popice cu ginerii săi, baron San-Keresti și Emile Ghika. Când era acum pe urmă ministru prezident, cu toată vîrsta înalțată, admira o tinărită cîntărească de la opera italiană, Brămbilla; a făcut și un volaj în Italia. Ultima dată cînd l-am zărit, prin aprilie mi se pare, sta pe o bancă cu frate-său Alexandru, în Grădina Episcopiei. Era cam trist, cam pe gînduri; a apucat apoi, pe jos și cam încet, cu frate-său, spre casa d-nei Paulina Crețulescu.

Duminică, 30 octombrie. Afliam că a murit bătrînul milionar Grigore Sutu. În București am pomeneit trei saloane deschise, unde se făceau primiri și se dădeau baluri de aproape 40 ani. Era saloanel bătrînei d-nei Mavros din strada Doamnei, unde se strîngeau duminicile seara toată diplomația străină și o societate aleasă... Saloanel d-nei Oteteleanu din Calea Victoriei, alături de Teatrul Național... În fine, casa lui Grigore Sutu din strada Colțea, viz-a-viz de spital [Colțea], casă (azi sedul) Muzeului de istorie al Municipality București foarte larg deschisă oricui se prezenta. Întotdeauna recepțiuni, prinzuri și

„Pavilionul românesc — scrie *Le Journal* (articol reprodus de *Dimineața* din 2 septembrie) — se bucură de un succes constant și strălucit”. Succesul României este considerabil sporit de manifestările culturale organizate sub egidă românească în capitala Franței. Același ziar relatează la 17 septembrie despre organizarea unei Săptămîni românești. În cadrul manifestărilor, se interpretează compoziții de George Enescu, Mihail Jora, Sabin Drăgoi, D. Cuclin, D. Lipatti, Stan Golestan, Th. Rogalski; George Enescu și Dinu Lipatti susțin un recital de muzică românească de cameră. La Opera Mare are loc o reprezentație de gală cu *Oedip* de George Enescu. Compania Pitoeff joacă piesa *Omul cu mîrjoaga* de G. Ciprian. Sînt prezentate, de asemenea, mai multe lucrări de istorie și alte publicații în limba franceză destinate informării opiniei publice asupra trecutului țării noastre. Printre acestea: *Istoria românilor* (5 vol.) de Nicolae Iorga, *Pămîntul și poporul românesc*, de Simion Mehedinți, *Transilvania în istoria și cultura românească*, de Ioan Lupas, Silviu Dragomir, Romulus Vuia, *Dreptul românesc*, de Andrei Rădulescu, *Aria fărînească*, de George Oprescu.

Se împlinesc, în septembrie 1937, 50 ani de la moartea lui Timotei Cipariu (1805-1887), evocat în paginile ziarelor bucureștene. *Adevărul* din 4 septembrie consemnează, astfel, faptul că Cipariu „este considerat ca părintele filologiei române. Profesor la gimnaziul și seminariul din Blaj, Timotei Cipariu a fost dascălul multor generații de luminători și păstori ai poporului român transilvănean.

Dar Cipariu — continuă ziarul citat — n-a fost numai un mare filolog, un mare cărturar, stăpîn pe vaste cunoștințe și pe o documentare aproape unică, în vremea sa; el a fost și un mare publicist și, totodată, un neînfîcat luptător pentru drepturile și dezrobirea poporului din sînul căruia se ridicase”.

Cipariu a avut o contribuție însemnată la dezvoltarea presei în limba română în Transilvania. El a editat, în 1847-1848, săptămînalul *Organul luminării*, cea dintîi publicație românească tipărită cu litere latine, gazeta răspîdită și citită și peste Carpați, în Muntenia și Moldova, printre abonații săi aflîndu-se Cezar Bolliac, I. Ghica, Florian Aaron, I. Văcărescu, Costache Negruzzi. Cipariu a scos, de asemenea, revista *Arhivul pentru filologie și istorie* (1867-1870, 1872) în care și-a publicat multe din studiile sale filologice.

La o jumătate de veac de la moartea sa, Cipariu este comemorat și în cadrul festivităților ce au loc la 5 septembrie în comuna sa natală, Pănade, jud. Alba, festivități organizate de ASTRA.

Pe șoseaua Kiseleff
pe terenul
de lăcăș „Bufet”
are loc solemnitatea
punerii pietrelor
fundamentale
a noului clădir
a Legației U.R.S.S.
la București

T.G. Masaryk
evocat de presa
bucureșteană
la stingeră
sa din viață

S eptembrie 1937 este bogat în reuniuni internaționale găzduite de Capitala României. Astfel, la începutul lunii, are loc Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică. Participă savanți din mai multe țări ale lumii, printre care Franța, Marea Britanie, U.R.S.S., Suedia, Statele Unite ale Americii, Belgia, Turcia, Bulgaria, Grecia, Cehoslovacia, Algeria, Albania, Elveția, Olanda, Polonia, Iugoslavia și, bineînțeles, România. Congresul își desfășoară lucrările sub președinția prof. E. Pittard, de la Universitatea din Geneva, avîndu-l secretar pe prof. dr. Nicolae Minovici.

Cîteva zile mai tîrziu, își începe lucrările Congresul interbalcanic al matematicienilor, la care iau parte savanți din Grecia, „Iugoslavia, Bulgaria, Turcia și România. Tot la București, se întrunesc, la sfîrșitul lunii, guvernatorii Băncilor Naționale din țările Micii Înțelegeri. La sfîrșitul lunii, Capitala găzduiește cel de-al V-lea Congres internațional de oto-rino-laringologie.

Un eveniment sportiv, urmărit cu mare interes de bucureșteni, este cea de-a opta Balcaniadă de atletism ale cărei întreceri au loc între 5 și 12 septembrie. Este pentru prima dată — consemnate ziarele — cînd capitala românească găzduiește această mare și populară competiție sportivă, „miniatură a jocurilor olimpice”, după cum notează *Dimineața* din 14 septembrie.

L a 14 septembrie se stinge din viață primul președinte al Republicii Cehoslovace, T.G. Masaryk. Ziarele bucureștene evocă personalitatea acestui luptător pentru eliberarea națională a poporului său. Sint evidențiate, de asemenea, momentele de colaborare a frunzului politic cehoslovac cu oameni politici români în perioada cînd se pregătea realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Astfel, scrie *Dimineața* din 16 septembrie, Masaryk a venit la Iași în octombrie 1917, de unde, apoi, s-a dus pe frontul Mărășeștilor. „În 1918 — continuă ziarul amintit — a fost suflului manifestărilor organizate la New York pentru eliberarea popoarelor oprimăte de Imperiul habsburgic și pentru formarea unor noi state naționale în Europa Centrală”.

Masaryk, împreună cu dr. N. Lupu și V. Stoica, a prezentat guvernului american declarația prin care se cerea liberarea românilor din Transilvania, Banat și Bucovina de sub stăpînirea austro-ungară și unirea lor cu frații de peste Carpați.

Statul român este reprezentat la funeraliile fostului președinte cehoslovac de o delegație condusă de primul ministru Gh. Tătărașcu și generalul Ilasievici, ministrul apărării naționale. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

două-trei baluri mari pe an, unde tot Bucureștii alerga. Cînd a murit nevastă-sa și n-a mai putut da baluri, n-a mai putut nicîl dînsul [Grigore Sutu] să trăiască.

1894. 29 noiembrie. Am văzut pentru întîia dată, cîrînd pe Bulevardul Academiei, întîlîm tramvai electric din București; merge între Cotroceni și Moși, de-a lungul bulevardelor. Firele curentului sînt așezate deasupra căii la o înălțime oarecare. Contactul trăsurii cu curentul se face printr-un fel de cadru metalic în formă de T, așezat pe acoperișul vagonului.

18 decembrie. Ieri, sîmbătă, am prînzit la ruda noastră Ștefan Greceanu (1825-1908, om politic, publicist, membru de onoare al Academiei Române), la casa lui [afllată] aproape de bariera Herăstrăului. Are o memorie rară și cunoștințe foarte întinse asupra istoriei țării și a genealogiei principalelor familii istorice, iar mai întîi a familiei sale Greceanu. Posedă o bibliotecă frumoasă, brisnoave și sineturi vechi și cîteva manuscrisuri rare. Acum vrea să publice dintr-o istorie înedită [a Radului] logofătului Greceanu, partea privitoare la domnia lui Const. Brîncoveanu și un tablou [tabel] foarte interesant cu seria domniilor de la descălecatore, luat după pisanii și hrisoave, care pune domnia lui Radu Negru cu vreo trei secoluri de secol mai sus [mai înainte].

Greceanu își ține pe cît poate trenul bolerese. Nu a vîndut nimic din avutul părintesc, trăiește confortabil, bea vinul din pîrînzele sale, vîn părintesc, mai mult ca excelent, ține la tradiții, are casa plină de suvenire de familie și de portrete ale tuturor Greceanilor ce a putut găsi sau copia după biserici și mănăstiri, pînă și de la mănăstirea Borezu din Vilcea.

Selecția textelor:
Marian ȘTEFAN

ISTORIE ÎN OAȘ

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Tara Ardealului nu iese numai o țară însăși, ci Ardealul să chieamă mijlocul țării, care multe coprinde în toate părțile, în carea stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei sîntu alte țări mai mici, carile toate de din-sa să țin și suptu ascultarea ei sîntu: întăi cumu-i Maramureșul dispre Țara Leșască și Țara Săcuiașcă dispre Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Birsei, Țara Hațagului, Țara Aoășului”.

Ultima din această salbă de „țări” amintite de Grigore Ureche în *Letopiseșul Țării Moldovei*, Oașul, este o străveche vatră de locuire românească, formele autohtone de instituționalizare social-politică *villae olachales* (sate românești), *possessio olachales* (posesiuni românești) fiind menționate aici o dată cu cele dintîi atestări documentare scrise ale zonei, încă din sec. XII. Viețuirea omenească pe aceste meleaguri este însă cu mult mai veche, dovezi ale existenței omului datînd încă din paleoliticul mijlociu. La Remetea, de exemplu, a fost descoperită o mare cantitate de unelte cioplite din roca vulcanică ce se găsește din abundență aici. Oașul a fost unul din teritoriile de persistență a civilizației geto-dacice, care a continuat să înflorească în aceste locuri și după transformarea unei părți a Daciei în provincie romană. Numeroase descoperiri arhe-

ologice, la Turulung, Bătarci ș.a. atestă, de asemenea, continuitatea și dezvoltarea populației românești și în această zonă, ca de fapt pe întreg teritoriul de nord-vest

Turnul fostei cetăți din comuna Arad, exemplar reprezentativ al arhitecturii medievale din România

al țării, în perioada marilor migrații. Teritoriul respectiv a fost cuprins în voievodatul lui Menumorut, care avea la Satu Mare (Zotmar) una din fortificațiile sale, menționată de notarul anonim, autorul cronicii *Gesta hungarorum*.

Tradiționala denumire de „țară” arată că în Oaș s-a aflat una din acele străvechi forme de organizare teritorial-administrativă specific românești, desemnate ca atare în documentele latinești de cancelarie, cu numele *Terra* și conduse de voievozi și cnezi aleși din rîndul obștii. Ca în întreaga zonă a județului Satu Mare — din care Țara Oașului face parte —, de-a lungul evului mediu apar menționați documentar numeroase asemenea căpetenii, precum voievodul Nicolae de Romad (1296), cnezii români din Sătmar (1303), cnezul Ștefan de Zepheg, din Valea Seacă-Oaș (1378), Ștefan Băieșul, voievod de Bicsad (1578), Iacobus Cîrnat (Kolbasz) din Negrești-Oaș (1512), Michael Popp, voievod din Arad (1769).

De la mijlocul secolului XIV pînă în primele decenii ale veacului următor, Oașul s-a numărat între posesiunile familiei voievodale a Drăgoștilor, bucurîndu-se de o puternică autonomie, ca întreaga Țară a Maramureșului, condusă de această familie românească. De altfel, viețuirea românească preponderant pe aceste meleaguri din marginea de nord-vest a țării a fost evidentă dintotdeauna. O statistică alcătuită la jumătatea sec. XVI arată că din cele 158 sate existente în comitatul Satu Mare, 101 erau românești.

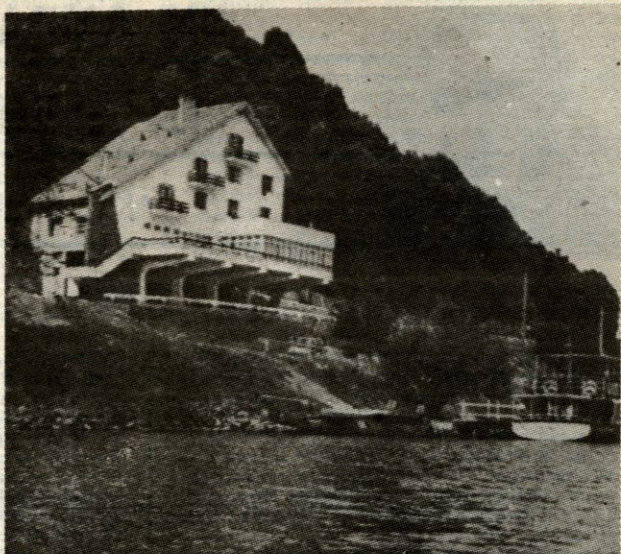
Cu precădere aceste sate erau localizate în depresiunea

Oaşului, mărginită la nord de Munţii Oaş şi la sud de Munţii Gutii, munţi vulcanici cu înălţimi mici (600-1 300 m), bogat acoperiţi cu păduri şi păşuni, care au îngăduit dezvoltarea unor străvechi indeletniciri agro-pastorale — indeletniciri generatoare ale unui folclor şi port popular de mare originalitate şi expresivitate.

Adăpostită între munţi, Ţara Oaşului a fost, vreme de secole, supusă opresiunii străine, ungară, habsburgică, care şi-au pus amprenta asupra dezvoltării şcolilor şi a instituţiilor culturale, Oaşul rămânând o regiune înapoiată, vestită doar pentru frumuseţea şi originalitatea folclorului. Anii puterii populare, şi îndeosebi ultimele decenii, au însemnat şi pentru Oaş ca pentru întreaga ţară, o perioadă de avânt constructiv, industrial şi edilitar, care au pus în valoare multilateral şi complex energiile oamenilor de pe aceste meleaguri. Vreme de secole, Oaşul nu a avut nici o localitate urbană. Acum Negreşti-Oaş — devenit în 1964 primul oraş al acestei depresiuni — este un centru urban în plină şi necontenită dezvoltare, cu întreprinderi chimice, textile şi de industrie alimentară, fiind totodată, păstrătorul unor bogate tradiţii etnografice.

Procesul de urbanizare a pătruns nu doar la Negreşti, ci şi la Călineşti, Cămărzana şi în alte localităţi oşene, expresie a racordării acestui teritoriu la dezvoltarea generală a ţării.

Pitorescului peisajului şi frumuseţii folclorului i se adaugă valorificarea bogatei resurse de sănătate oferite de apele minerale şi ambianţa mediului înconjurător: Bixad — unde au fost puse în valoare izvoare cu apă minerală carbo-gazoasă, bicarbonată

Cabana de la Călineşti-Oaş unul din numeroasele edificii moderne date în circuitul turistic în ultimii ani

şi apă minerală sulfuroasă, Turţ-băi (apă minerală feruginoasă, recomandată în afecţiuni reumatismale) şi mai ales Valea Măriei, situată într-o zonă de coline împădurite cu izvoare de apă minerală bicarbonată cloruro-sodică, carbo-gazoasă, alcătuiesc o zestre balneologică, ce tinde să depăşească cadrul de interes local, judeţean.

Atracţiile turistice ale Oaşului sînt numeroase: ele înseamnă nu numai datinile folclorice din Cămărzana, nu numai Sîmbra oilor — sărbătoare populară de străvechi sorginte geto-dacică — care adună, în prima duminică a lunii mai a fiecărui an, la plecare a oierilor cu turmele spre păşunile montane, mii de vizitatori din întreaga ţară, dar înseamnă şi o bogată suită de tradiţii muzicale şi folclorice ale acestei zone. Şi mai înseamnă, de asemenea, centrul ceramic de la Vama — ves-

tit pentru originalitatea producţiilor nu numai în ţară, dar şi peste hotare.

Zestrea turistică a zonei a crescut necontenit. La Călineşti — în apropierea barajului lacului de acumulare, pe care se pot face plimbări cu vaporaşul — motelul turistic asigură condiţii de odihnă şi recreere. Negreşti — „inima” Ţării Oaşului — tinde să devină tot mai mult şi un centru turistic. Un hotel de categoria I cu 108 locuri, Muzeul de etnografie şi artă populară şi mai ales faptul că de aici este punctul de plecare spre numeroase vetre folclorice oşene, de mare rezonanţă: Certeze (5 km), Huţa Certeze (9 km), Raţa (16 km), Bixad (5 km), Cămărzana (30 km), Călineşti-Oaş (15 km), fac din Negreşti o staţiune tot mai solicitată, înscriind străvechea şi mereu tînăra Ţară a Oaşului în circuitul turistic naţional şi internaţional. ■

UN AMBASADOR ÎȘI AMINTEȘTE

ARMAND BÉRARD

Perioada ascensiunii la putere a lui Hitler, urmată de genocidul izbucnit în 1939 și de tot cortegiul de suferințe impuse de fascism, a generat un impresionant număr de lucrări, care continuă să suscite și astăzi, la patru decenii de la biruința finală a Aliaților asupra ciumei brune, un viu interes. În categoria acestora se înscrie și volumul — subintitulat *Pe vremea pericolului nazist* (Editura Plon, Paris, 1976), primul din suita de volume *Un ambasador își amintește* — semnat de diplomatul Armand Bérard.

Autorul descinde dintr-o familie de reputați intelectuali francezi cu vederi progresiste. Bunicul dinspre mamă, Armand Colin, a fost unul dintre librarii-editorii care au lăsat un nume binecunoscut în cultura franceză și europeană. Partizan al școlii laice, militant pentru modernizarea învățământului, a editat manuale școlare conforme cu concepțiile înaintate ale timpului, manuale folosite, în bună măsură, și în alte țări, inclusiv în România. Tatăl lui Armand Bérard a fost un elenist de prestigiu. A luat parte activă și la viața politică, punându-și personalitatea în slujba marilor idealuri ale Franței progresiste și aspirațiilor de unitate și independență națională ale popoarelor europene, îndeosebi ale celor aflate — înaintea primului război mondial — în conglomeratul habsburgic. În casa lui au găsit un climat de înțelegere, de sprijin și simpatie mulți militanți cehi, sârbi, români etc.

Armand a urmat cursurile vestitei Școli normale superioare, care pregătește, în Franța, cadre didactice universitare; după absolvire, și-a completat pregătirea în domeniul istoriei la școli renumite din Spania și din Germania. A ajuns să stăpânească bine mai multe limbi străine, specializându-se în limba și cultura germană. Aceste cunoștințe, ca și relațiile ce și le va face în cercurile intelectuale de dincolo de Rin, îi vor servi în activitatea diplomatică ce o va desfășura în capitala Germaniei. Căci, în pofida înclinațiilor dovedite în tinerețe și a pregătirii sale, Armand Bérard nu va lucra în domeniul cercetării științifice. El va intra în Ministerul de externe, unde va rămâne până la sfârșitul carierei, ocupând, succesiv, posturi de secretar de ambasadă la Berlin (1931-1936), la Washington (1938), la Roma (1939), pentru a urca treptat până la gradul de ambasador,

calitate în care a activat după război în Japonia, Italia și la Națiunile Unite.

Contrar „uzanțelor” de la Quai d'Orsay, care-l obligau pe funcționarii de carieră să nu-și dezvăluie public preferințele politice, Bérard nu-și ascundea atașamentul pentru guvernul de Front popular din Franța¹, admirația pentru liderul socialist Léon Blum, după cum nu căuta formule „diplomatice” atunci cînd era vorba să-și exprime aversiunea față de cercurile reacționare din țara sa, ca și față de fascism, în general, și de nazism, în special. De altfel, după căderea Franței, el a reușit, rămînînd în diplomație, să furnizeze prețioase informații „Francezilor liberi” al lui de Gaulle și apoi să participe nemijlocit la Rezistență.

În decursul activității sale, diplomatul francez și-a notat conștiințos, zi de zi, faptele și evenimentele la care a fost martor, aceste notații aflîndu-se la baza unor pasionante pagini memorialistice. În Cuvînt înainte la primul volum din care sînt extrase și fragmentele de mai jos, el spune explicit: „Iată relatarea evenimentelor la care am asistat și portretele oamenilor pe care i-am cunoscut... Am utilizat, înainte de orice, notele pe care le-am consemnat zilnic, în cursul carierei mele... Singurul merit al acestor pagini este acela de a oglîndi sincer niște impresii directe...”

În lucrările sale, autorul oferă elemente prețioase pentru o istorie bogată în semnificații. În perioada 1931-1936, în care s-a aflat la Berlin, el a putut cunoaște multe dintre dedesubturile și unelirile care au permis nefasta ascensiune a lui Hitler la putere și modul cum acesta a pregătît noul război (Magazin istoric, nr. 4-5/1982). Relatările din lucrarea memorialistică a lui Armand Bérard adaugă la nesfîrșitul dosar al crimei făptuite de cei care i-au adus pe fasciști la putere și apoi la dosarul crimelor naziste plesne cu atît mai convingătoare, cu cît aparțin unui martor ocular integru și competent.

Despre această perioadă au apărut numeroase mărturii în cuprinsul revistei noastre. Paginile din amintirile lui Bérard întregesc tabloul ce rezultă din aceste mărturii, arătînd încă o dată că național-socialiștii n-ar fi putut niciodată friilele conducerii și n-ar fi putut asasina repu-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

blica democratică de la Weimar dacă n-ar fi beneficiat de complicitatea criminală a cercurilor ultrareacționare din rindul finanței și industriei germane, a unor generali revanșarzi și aventurieri, ca și a unor politicieni lipsiți de scrupule. Ura anticomunistă a tuturor acestora, iluziile unor militari și politicieni care sperau să-l poată „manipula” pe „grosolanul și incultul caporal austriac”, făcând din el marioneta dorințelor lor, au permis lui Hitler să-și realizeze visurile de putere.

Volumul menționat prezintă interes și prin luminile pe care le proiectează asupra evoluției opiniei publice nord-americane în epoca din preajma izbucnirii războiului: de la atașamentul obstinat față de izolaționism și neutralitate, la conștiința pericolului pe care militarismul fasciștilor din Europa și cel nipon îl reprezentau direct pentru securitatea Statelor Unite.

În aceeași lucrare, am întâlnit și referiri directe la țara noastră. Bérard a cunoscut România însoțindu-și ministrul de externe, pe Yvon Delbos, în perioada guvernului de Front popular din Franța (1936-1937), cind

acesta a vizitat Polonia și țările Micii Antante, în contextul încercării Parisului de a reface prestigiul francez în Europa. Deși extrem de fugitive, notele despre România sînt fără echivoc. „Înalta societate”, în frunte cu regele Carol II și primul ministru Tătăreanu, nu-i trezește nici o simpatie; el evocă abuzurile, meschinăriile și măruntelile certuri dintre politicieni, șiretenia regelui și frapanta discrepanță dintre luxul exorbitant al clasei conducătoare și suferințele populare. Simpatii și înțelegerea lui Bérard merg net spre „țăraniul cu ițari, cojoace și căciuli de oaie”, care umplu străzile orașelor, dînd acestora culoarea specială a unui popor inteligent, harnic, dar sărăcit de o pletoară de conducători plini de rapacitate.

Din lucrarea diplomatului francez am ales două fragmente: unul ilustrativ pentru mecanismul care a dus la acapărarea puterii de către Hitler, în ianuarie 1933, celălalt pentru climatul general de ostilitate față de politica nazistă, climat definitiv instalat la Washington, din vara anului 1938.

Titlul episodului aparține redacției.]

Formula Brüning — fără viață lungă

Cînd [în octombrie 1931] soseam la Berlin, ca secretar la Ambasada Franței, aceasta era încă sub impresia vizitei pe care o efectuaseră cu trei săptămîni înainte primul nostru ministru, Pierre Laval, și ministrul său de externe, Aristide Briand¹. Călătoria lor în Germania nu fusese, de fapt, decît răspunsul de polițe la vizita pe care o făcuse, în luna iulie a aceluiași an, la Paris, cancelarul german [Heinrich] Brüning și ministrul său de externe Curtius. Cu toate acestea, ea reprezenta un eveniment, în sensul că, pentru prima dată de la război, doi oameni de stat francezi soseau la Berlin. Deși Adolf Hitler dăduse ordin membrilor partidului său să nu se dedea la nici o manifestare ostilă sau deplasată, autoritățile germane erau neliniștite. Ele solicitaseră celor doi oaspeți francezi să călătorească cu „Nord-Expressul” de noapte și luaseră măsuri ca acest tren să fie precedat cu zece minute de o altă garnitură, iar linia ferată să fie păzită de poliști și de militari postați la fiecare sută de metri pe tot traseul.

Pregătită cu grijă, primirea făcută francezilor de către

populația berlineză se caracterizase printr-o curiozitate curtenitoare și chiar prin simpatie. La cererea părții germane, miniștrii francezi se duseseră să-l salute pe feldmareșalul Hindenburg, bătrînul președinte al Germaniei². În discuțiile cu Brüning, în calitatea sa de cancelar³, fuseseră abordate mai ales chestiuni economice. Acesta expusese gravitatea situației în care se afla Germania: încasările fiscale în scădere, trezoreria Reichului în mare dificultate, sarcinile sociale în creștere. Producția industrială fiind restrînsă, ca urmare a lipsei de credite, faimamentele deveneau tot mai frecvente, iar numărul șomerilor ajunsese la patru milioane și jumătate.

Cele două părți erau de acord că criza economică și

financiară impunea o solidaritate europeană. În consecință, ele decisese crearea unei comisii economice franco-germane, alcătuită din reprezentanți ai ministerelor interesate, care să colaboreze cu observatori ai cercurilor industriale și de afaceri. Luînd cunoștință de aceste hotărîri, opinia publică germană s-a arătat oarecum dezamăgită. Ea ar fi vrut să fie luate în discuție acordarea de credite economiei germane, problema reparațiilor de război, cea a dezarmării.

Pe deplin conștient de dificultatea sarcinii sale, Brüning — acest catolic de vreo 40 ani, slab, ascetic, cu privirea calmă, din spatele ochelarelor lui cu rama de aur, om plin de sînge rece, devotat, de mult interesat, convins de dreptatea cauzei sale, știindu-se înconjurat de stimă și nepăcătuind decît printr-un exces de scrupule și de neîncredere în alții, ca și printr-o anumită incetineală în luarea deciziilor — se considera capabil să facă față furtunilor și să le domine⁴. Totuși, criza economică favoriza înaintarea

¹ Hindenburg, Benckendorff Paul von (1847-1934), feldmareșal german. În timpul primului război mondial, șef al statului major al armatei germane (1916-1918). A favorizat ascensiunea spre putere a fascismului. Președinte al Germaniei (1925-1934); a predat puterea lui Hitler, numindu-l cancelar (ianuarie 1933).

² Numit cancelar în martie 1920, Heinrich Brüning a luat măsuri financiare energice, dar impopulare, pentru a încerca să pună capăt crizei economice. Îndepărat de Hindenburg în mai 1932, el a părăsit Germania în 1934, devenind, în 1937, profesor la Universitatea Harvard, în S.U.A.

⁴ La 14 aprilie 1932, Brüning a promulgat un decret prin care se interzicea activitatea „batalionelor de asalt” S.A., cunoscută și sub numele de „cămășile brune” naziste.

extremiştilor¹. Alegerile din Hamburg, ținute chiar în ziua sosirii la Berlin a lui Laval și Briand, aduseseră național-socialiștilor 40 locuri. Partidele de centru înregistrau serioase pierderi. Simțindu-și formația guvernamentală zguduită [Partidul catolic de centru], Brüning înaintase demisia ei colectivă. În cel de-al doilea cabinet, constituit tot de el, refuzau să intre reprezentanți importanți ai cercurilor economice care fuseseră

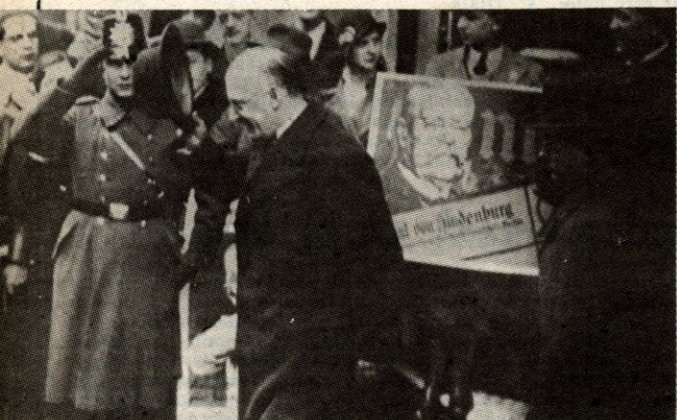
Alegerea lui Groener fusese recomandată de către președintele Hindenburg și de generalul Kurt von Schleicher². Militar democrat, capabil de mare fermitate, Groener era prețuit de către socialiști; acțiunea sa împotriva propagandei naziste printr militari îi atrăsese aversiunea lui Hitler. În acel moment, el se bucura de încrederea bătrânului feldmareșal Hindenburg, președinte Reichului. Ulte-

va avea viață lungă și simțea apropiindu-se clipa ascensiunii la putere a forțelor de dreapta.

La 13 octombrie 1931, Brüning a ținut un discurs curajos și ferm. La 16 octombrie, majoritatea de 25 voturi pe care a câștigat-o a depășit speranțele. Dar, între timp, devenise cunoscut faptul că Hitler fusese primit de Hindenburg și că, înainte, se înfățișase cu generalul von Schleicher. L-am cunoscut și eu ceva mai târziu pe acest general, care a jucat un rol decisiv în perioada 1932-1933. „Căștile de oțel”, ca și membrii Partidului naționalistilor germani, reprezentau pentru el trecutul; privilegiile sale se îndreptau acum spre hitleriști, adică spre „noua generație”, care trebuia să intereseze mai mult armata. Von Schleicher îi considera pe acești hitleriști drept un antidot împotriva comunismului. Dar Hitler nu se simțea încă pregătit să preia puterea. Pentru moment, el putea încă să-l tolereze pe Brüning, urmînd să folosească timpul pentru a se apropia de președinte și de armată. Această cu atât mai mult cu cît obținerea banilor necesari întinerii batalioanelor de S.A. îi punea destule probleme. Ceea ce nu l-a împiedicat să organizeze la Brunswick, capitala singurului stat în care naziștii dețineau puterea, o manifestație la care au luat parte între 75 000-100 000 membri ai „cămășilor brune”, aduși în 5 000 autocamioane și 38 trenuri speciale. Manifestația a fost prezidată de Hitler, de prințul August Wilhelm de Prusia și de prințul de Coburg-Gotha, și în urma ciocnirilor cu comuniștii pe care le-a provocat, s-a soldat cu doi morți și 60 răniți.

Brüning s-a pronunțat categoric împotriva unei apropieri de Hitler. Dar membrii partidului său, Partidul catolic, au continuat contactele cu acesta, socotind că guvernul are nevoie de toleranță nazistă. La rîndul său, armata gîndindu-se deja la faptul că,

³ *Stahlhelm*, organizație a ofițerilor debocăți în armată în urma Tratatului de la Versailles, una din principalele formații de extrănă dreapta pe arena politică germană, înainte de apariția nazismului, alături de Partidul naționalistilor germani.

În martie 1930, pentru a pune capăt crizei economice, se încearcă formula Brüning — cancelar al Germaniei

solicitați. Cabinetul era restrîns: Brüning prelua și departamentul externelor, în timp ce generalul Groener³ concentra în mîinile sale internele și apărarea națională. Era o nouă tentativă — poate ultima — de a governa deasupra luptelor dintre partide.

¹ Într-un precedent subcapitol, arătînd că dificultățile financiare erau dureros resimțite mai ales de către mica burgheză și familiile aparținînd micii nobilimi, autorul subliniază că această situație explică succesele electorale ale hitleriștilor care, încă la alegerile din 20 septembrie 1930, au cîștigat 107 locuri în Parlament.

² Wilhelm Groener (1867-1939), ministru al transporturilor (1920-1923), ministru de război (1928-1932), de interne în cabinetul Brüning (din octombrie 1931), din care și-a dat demisia. În calitate de succesor al lui Ludendorff, asigurase, în timpul Revoluției din noiembrie 1918, legătura între Marele stat major și guvernul socialist al lui Friedrich Ebert (1871-1925), cabinet care a încercat să salveze dinastia Hohenzollern, pactînd cu cercurile militariste împotriva mișcării muncitorești, pentru înăbușirea revoluției.

rior, relațiile lor aveau să se degradeze.

În circumstanțele momentului, în lumina importanței pe care o cîștiga mișcarea nazistă și a poziției critice a diverșilor altor forțe politice și economice, se punea problema dacă Brüning putea cîștiga majoritatea în Reichstag. Ambasadorul nostru la Berlin, André François-Poncet⁴, o spera. Dar el se îndoaia că formula Brüning

³ Colonel în 1926, promovat general în 1928, Kurt von Schleicher, ambițios și intrigant, era, în acea perioadă, șeful secției politice (Ministeramt) a armatei și începuse deja să se comporte ca reprezentant autorizat al Reichswehrului și să exercite o influență covârșitoare asupra deciziilor președintelui Hindenburg. Instalat în postul de cancelar la 2 decembrie 1932, Kurt von Schleicher era primul general care ocupa această funcție după patru decenii. Predecesorul său fusese generalul Georg Leo von Caprivi, care luase locul lui Bismarck, în 1890.

⁴ *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 1-3/1976.

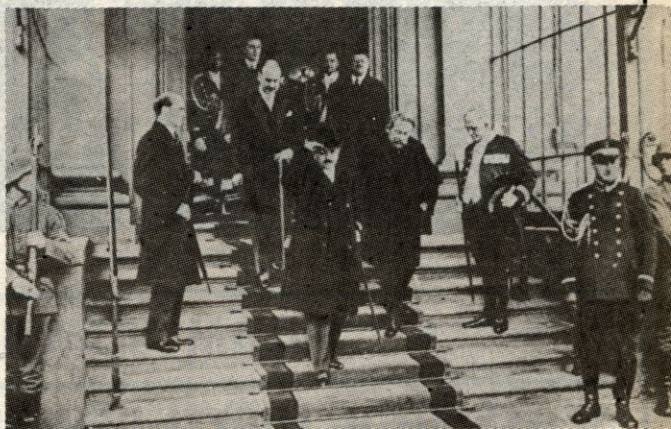
in 1932, mandatul de președinte al lui Hindenburg va trebui reînnoit, era favorabilă acestor contacte. Monseniorul Kaas, președintele Centrului catolic, declara la congresul acestei formațiuni că Tratatul de la Versailles constituia o bază defectuoasă și deplorabilă pentru pacea mondială, că frontierele stabilite erau absurde și că Franța se opunea oricărei concesiї făcute în materie de plată a reparațiilor de război de către Germania. La 23 octombrie [Dino] Grandi, ministrul italian de externe [1929-1932], era primit cu bucurie la Berlin, fiind privit ca mesagerul unui punct de vedere identic al Italiei cu cel al Germaniei, în problema reparațiilor de război, a dezarmării și a revizuirii tratatelor de pace.

La 13 noiembrie, hitleriștii au înregistrat un nou și important succes în alegerile din landul Hessa: 40 la sută din sufragii, adică dublul voturilor obținute de ei în 1930, și 27 locuri în Dieta locală, față de unul singur la alegerile precedente. Social-democrații au pierdut 9 locuri. De altfel, aceștia îl avertizaseră pe Brüning că nu vor mai fi în stare să susțină guvernul, dacă el nu ia o atitudine energică împotriva agitatorilor naști. Documentele confiscate de autorități la sediile partidului nazist puneau în relief forța lui de șoc: școli care pregăteau șefi S.S. și S.A., cu instrucție efectuată în păduri, brigăzi și regimente etc. Comandant-șef al formațiunilor S.S. era Himmler, iar șef de stat major — prințul de Waldeck Pyrmont. Cu unitățile sale motorizate (auto și motociclete, transporturi și transmisiuni), partidul nazist dispunea de o adevărată armată.

Mandatul de președinte al lui Hindenburg expira în primăvară. La 15 februarie 1932, doar cu o lună înaintea alegerilor, bătrînul feldmareșal a acceptat să-și pună din nou candidatura. A făcut-o sub presiunile exercitate de vechii săi camarazi de arme, contele Letow Vorbeck și contele Bothmer, ca și în urma unui demers al fostilor combatanți [din primul război mondial]. Și-a axat campania pe cucerirea de către Germania a li-

bertății și egalității în drepturi pe plan internațional și pe unirea forțelor și redresarea țării pe plan intern. Hitler a hotărît și el să-și pună candidatura și l-a autorizat pe Goebbels [șeful propagandei partidului] să anunțe decizia sa. Într-un timp, în intervalul 23-25 februarie, în Reichstag au avut loc dezbateri pe marginea proiectului de lege prin care se fixau alegerile prezidențiale pe data de 13 martie 1932. proiect depus de

zile. În tribuna diplomaților, unde luasem loc, fotoliile cu spătare înalte, a căror tapiserie era încă marcată cu un „W” imperial, din vremea kaiserului Wilhelm, erau goale. Ședintele Reichstagului nu constituiau, ca cele de la noi, din Camera deputaților, un spectacol monden. Era un moment de calm. Brüning, neobosit, stătea singur pe banca ministerială, cu capul sprijinit în mîini, într-o atitudine aproape religioasă, impasibil,

Pentru întâia oară după primul război mondial, doi oameni de stat francezi, președintele Consiliului de miniștri P. Laval și ministrul de externe A. Briand, în vizită la Berlin

ministrul de interne Groener. La dezbateri, hitleriștii au căutat gîlceava cu luminarea. Goebbels a pronunțat un vehement discurs împotriva guvernului și a președintelui, „candidat al partidului dezertării”, sprijinit de o „social-democrație de dezertori și trădători”. Președintele Reichstagului, Loebe, l-a exclus de la dezbateri, pentru ultragiu adus șefului statului, în timp ce, în sală, hitleriștii au dezlănțuit un vacarm îngrozitor. A doua zi, 24 februarie, un discurs al lui Groener, care îl demasca pe Goebbels, a stîrnit asemenea injurii pe băncile hitleriștilor, încît doi dintre ei au fost dați afară pe loc în mijlocul ședinței.

Pe 25, Brüning a intervenit în discuții, atacîndu-i curajul pe naști și exprimînd ferm refuzul de a colabora cu ei. Îmi amintesc una dintre acele

stăpîn pe sine. Dedesubt, deputații fracțiunii naziste, ocupînd un sferd din sală, în cămăși brune, pantaloni și cizme de călărie greoaie, cu diagonale peste piept, cu părul tuns „arici”, își dădeau impresia unui corp de gardă medieval, alcătuit din „lanțnechi”¹. Stăteau astfel, față în față, două lumi de neîmpăcat: cultura antică și năvălirile barbare.

În cîteva zile, bătălia s-a mutat pe străzi. La 27 februarie, Hitler a vorbit unei mulțimi compacte, la primul său miting electoral. Naști aveau să organizeze într-o singură lună 120 000 de astfel de mitinguri, ținute pînă și în cele mai mici cătune. ■

(Va urma)
Prezentare și traducere:
Leon SĂRĂTEANU

¹ Ostași pedestrî germani în slujba feodalilor, reputați pentru brutalitatea și grosolănia lor.

NIZAM UL-MULK

ȘI SFÎRȘITUL LUPTEI PENTRU VIZIRAT (II)

SATISH CHANDRA

Așa cum am putut vedea în numărul trecut, înlăturarea seyyizilor de la putere nu a adus modificări imediate în politica statului mogul. Vizirul Nizam ul-Mulk, care l-a urmat după

numai trei luni lui Amin Han, a trebuit să facă față atît presiunii favoriților care domneau curtea împăratului Muhammed Șah, cît și confuziei care domnea la Delhi în urma revoltei jaților.

„Hainul de Ajit Singh”

Prima grijă a lui Nizam ul-Mulk, odată ajuns la Delhi, a fost să reducă influența favoriților imperiali. El a reușit să obțină din partea împăratului îndepărtarea lui Hayder Kuli, trimis să își reia guvernoratul în Gujarat. Acesta a adoptat o atitudine trufașă, luîndu-și aere de prinț independent. A uzurpat po-

sesiunile (*jagir*)¹ acordate aristocrației locale, a luat în slujba sa arabi și franci (adică europeni) — ca să-și întărească forțele de artilerie —, a confiscat bunuri fără permisiune și a încălcat privilegiile imperiale, permițîndu-și să as-

culte plîngerile supușilor așezat pe o platformă înălțată. Se afirma că îndrăznea să facă toate acestea deoarece se bucura în secret de sprijinul curții.

În cele din urmă, Nizam ul-Mulk l-a convins pe împărat să-i acorde provincia Gujarat pentru fiul său. În decembrie 1722, el a pornit spre Gujarat pentru a-l înlătura pe Hayder Kuli. Plecarea lui de la curte era determinată, se pare, și

¹ Formă de posesiune a pămîntului prin care beneficiarul primea veniturile rezultate din exploatarea acestuia, fără a fi stăpîn efectiv al său; proprietarul pămîntului rămînea în continuare suveranul mogul.

de alte motive. El acceptase vizitarea crezând în mod sincer că va putea îndrepta situația imperiului. Speranțele sale s-au dovedit însă a fi mai degrabă iluzii. Sarcina care îl aștepta era mult mai dificilă decât își închipuise inițial. În același timp, poziția sa în Deccan era amenințată de o suită de tulburări provocate de marathi. La începutul anului 1723, Baji Rao — *pehwa* al regelui Shahu al marathilor — a intrat în Malwa, în fruntea unei mari armate, pentru a conduce o serie de operațiuni în acea provincie strategică.

Nizam ul-Mulk s-a întâlnit cu Baji Rao la 24 februarie 1723 într-o localitate din Malwa. Nu avem nici o informație referitoare la natura discuțiilor purtate — care au durat pînă la 2 martie — și a concluziilor la care au ajuns. Dar, întrucît întâlnirea a fost urmată de o campanie comună a celor doi împotriva Bhopalului, putem trage concluzia că întrevăderea a fost amicală. Era totuși caracteristic pentru diplomația lui Nizam ul-Mulk ca, în vreme ce încerca să se folosească de prietenia lui Baji Rao, să ia toate măsurile de precauție necesare pentru a împiedica sporirea puterii acestuia. Se conturau deja obiectivele politice care i-au dirijat acțiunile pe parcursul întregii sale vieți: menținerea supremației în Deccan, păstrarea unei căi de acces către Delhi, prin Gujarat și Malwa, și încercarea de a circumscrie puterea marathilor, fără a provoca o ruptură ireparabilă cu ei.

După întâlnirea cu Baji Rao, Nizam ul-Mulk și-a reluat marșul spre Gujarat. Hayder Kuli, nereușind să găsească sprijin pe plan local, a fost cuprins de panică. Simulînd nebulna, el a plecat spre Delhi împreună cu un grup restrîns de susținători. Afîind vestea, Nizam ul-Mulk l-a numit ca locțiitor în Gujarat pe vărul său Hamid Han, el însuși întorcîndu-se la Delhi. Astfel a trecut și Gujaratul sub controlul vizirului.

Între timp însă, situația se complicase din nou în urma acțiunilor lui Ajit Singh. De-

oarece el stîrnea o puternică neîncredere în rîndul unei numeroase grupări de la curte, se luase hotărîrea ca Nahar Han, care era *divan* în Gujarat, să fie numit și în Ajmer, acordîndu-i-se puteri depline. Ajit Singh, care nutrea o veche aversiune față de Nahar, l-a ucis mișelește. Cînd vestea a ajuns la Muhammed Șah, acesta și-a ieșit din fire de minie și a poruncit ca o armată să pornească imediat și să-l „încolțească pe hainul de Ajit Singh în gaura-i de șobolan”. Jai Singh, care terminase campania împotriva jaților, a fost chemat și el în ajutor. La stăruințele lui Kamar ud-Din, Hayder Kuli a fost iertat și numit guvernator al Ajmerului. El a pornit la acțiune în mod decis. A ajuns în provincie la 8 iulie 1723 și a început asediul cetății Garh Patili. După o rezistență care a durat o lună și jumătate, cetatea s-a predat. Ajit Singh a socotit că a sosit momentul să ceară pace și l-a trimis pe fiul său la comandantul armatei imperiale, cu elefanți și alte daruri. Beneficiind și de sprijinul lui Han-i Dauran, Ajit Singh a fost iertat și i s-a aprobat cererea de a nu se prezenta personal la curte. El n-a mai trăit multă vreme; în ziua de 7 ianuarie 1724 sosea la Delhi vestea morții lui în condiții nu tocmai clare.

Odată cu dispariția sa, casa de Jodhpur își pierdea pozițiile predominante pe care le dobîndise în vremea seyyizilor. Dar nu era vorba de un declin al puterii rajpuților în general. Jai Singh, prietenul personal al primului *bahși*, Han-i Dauran, a dispus în continuare, vreme de mai bine de un deceniu, de o influență considerabilă la curtea mogulă.

Proiecte de reformă

Pe data de 3 iulie 1723, Nizam ul-Mulk, care se reînvoia din expediția în Gujarat, a ajuns la curte. În absența sa, sub influența lui Kuli, corupția și mîta atinseseră proporții nemaîntîlnite. Curtenii și favoriții imperiali prelucraseră cele mai profitabile și mai ușor de administrat

posesiuni. Chiar și pămînturile statului fuseseră împărțite între ei. Exploatarea agricolă orientată spre profit, care determina creșterea prețurilor, pe de o parte, și sistemul de arendare a posesiunilor, care ducea la sărăcirea țărănimii, pe de altă parte, deveniseră preocupîntoare. Mîta era în floare, fie sub forma darurilor, fie sub cea a peșcheșurilor. Ca urmare, vechea aristocrație sărăcea, iar vistieria imperială nu avea bani pentru a plăti armata. Micii dregători erau cei mai loviți, căci le lipseau mijloacele de a se întreține pe ei și cetele lor. Mulți s-au apucat de negoț.

Pentru a redresa administrația și finanțele imperiului, Nizam ul-Mulk a întocmit un raport detaliat pe care l-a prezentat împăratului. Principalele sale cereri, asupra cărora se pare că insistase încă de cînd ajunsese la curte, erau următoarele: cei primiți în slujba imperiului să fie aleși doar pe baza meritelor și capacității lor, ca în vremurile de demult; să se redistribuie posesiunile (*jağir*) și să înceteze arendarea pămînturilor statului, iar cele deja acordate să fie reluate; să se pună capăt mitei și, în sfîrșit, să se reia plata impozitului de către nemusulmani (*gizia*), ca pe vremea lui Aurangzeb (1659-1707).

Aceste propuneri nu au fost deloc pe placul împăratului, iar favorizilor le-a fost teamă că, odată ce i s-ar permite lui Nizam ul-Mulk să-și consolideze puterea la curte, ei și-ar pierde orice influență. În consecință, ei s-au înfățișat la împărat, explicîndu-i că situația imperiului nu mai era aceeași ca pe vremea lui Aurangzeb și că încercarea de a restaura vechile reguli nu ar face decît să zdruncine sistemul fiscal și administrativ. Ei au încercat să sădească în mintea împăratului neîncrederea asupra intențiilor lui Nizam ul-Mulk, punînd în evidență ambiția și setea lui de putere și revenind neîncetat asupra pericolului pe care l-ar fi reprezentat pentru dinastie un general plin de succes ca el. Au profitat de pretextul oferit de propunerea de restaurare a gizelei, susținînd, fie cîte unul, fie în

grup, faptul că acest impozit era „inopportun” și că „singurul scop al propunerilor lui Nizam ul-Mulk era de a crea confuzie în administrație și de a semăna discordia și ura între stat și slujitorii acestuia”. Scriitorul contemporan Warid se lamenta că „nobilii au ajuns delăsători în ceea ce privește credința și religia” și atribuia opoziția lor față de restaurarea gizelei „instigației hindușilor”.

Drept urmare, împăratul și-a dat asentimentul formal la propunerile lui Nizam ul-Mulk, dar în realitate le-a blocat. Respingerea *de facto* a planului său de reformă l-a pus pe vizir într-o situație dificilă. Ar fi putut să îi imite pe seyyizi prin recurgerea la o acțiune de forță, risipirea opozițiilor și reducerea lui Muhammed Șah la rolul de marionetă. Ar fi putut chiar să impună pe tron un nou împărat. Nizam ul-Mulk avea puterea să pună în practică cele de mai sus, ba chiar el se afla într-o poziție mai favorabilă decât seyyizii pentru a-și consolida puterea după o astfel de lovitură. Se pare însă că a considerat că o asemenea acțiune era dezonorantă și inutilă. Aristocrația imperiului mogul era mult prea eterogenă, iar gelozia dintre membrii acesteia mult prea puternice pentru a permite unui individ, oricât de capabil ar fi fost, să exercite puterea supremă în numele ei.

Singura alternativă era să întemeieze o nouă dinastie, ceea ce, în condițiile date, părea de neconceput. Pe de altă parte, a rămâne la curte ca un spectator neajutorat nu-i stătea în fire și, totodată, Nizam ul-Mulk și-ar fi compromis în acest fel poziția deținută în Deccan. Favoriții imperiali reușiseră să îl convingă pe împărat că vizirul, prin cumularea dregățiilor de vicerege al Deccanului, de guvernator al Gujratului și Malwei, pune în primejdie statul. În istoria mogulilor nu existase încă vreun precedent în care o singură persoană să concentreze în mii-

nile sale o asemenea putere. Iată de ce aristocrația a început o serie de manevre pentru a-l înlătura pe Nizam ul-Mulk din Deccan.

Acesta privise întotdeauna Deccanul drept baza puterii sale. Acolo își petrecuse cea mai mare parte a tinereții și, de la căderea seyyizilor, se considera stăpîn prin dreptul sabiei. Nu era deloc dornic să cedeze acest ținut pentru un vizirat nesigur la curte. Știrile despre noi acțiuni ale marathilor, precum și neîncrederea față de propriul său locțiitor, Mubariz, l-au convins pe Nizam ul-Mulk că, dacă dorea să rămână stăpîn în Deccan, trebuia să se reîntoarcă acolo cât mai repede. Șederea sa la Delhi îl lămurise pe deplin asupra totalei incapacități a curții și a lipsei de voință a împăratului. El a hotărît să-și urmeze calea. Totodată, și-a format convingerea că era inutil să-și risipească energia și eforturile pentru a reforma curtea și a pune ordine în treburile imperiului.

Scene din viața cotidiană într-un oraș mogul — miniatură din sec. XVII

O politică sortită eșecului

După respingerea reformelor pe care le propusese împăratului, Nizam ul-Mulk a mai lăsat un timp impresia că era dispus să negocieze. Era însă evident că el se hotărise deja să se întoarcă în Deccan. În decembrie 1723, odată cu moartea lui Raja Gujjar Mal — personajul care purtase negocierii cu împăratul în numele lui Nizam ul-Mulk — a dispărut și ultima speranță de compromis.

În aceeași lună, vizirul a pornit către posesiunea sa din Moradabad pentru „o schimbare de aer”. De la Agra el a trimis un raport prin care anunța invazia marathilor în Malwa și Gujarat, aflate în seama fiului său, arătând că trebuie să se îndrepte spre sud pentru a-i respinge. Când Nizam ul-Mulk s-a apropiat de Malwa, marathii s-au retras dincolo de râul Narmada. Tocmai atunci, el a primit vestea că fusese înlocuit din dregătorie de vicerege al Deccanului de către locțiitorul său Mubariz și că, prin mijlocirea lui Jai Singh, se făceau încercări de a obține sprijinul unor căpetenii marathe împotriva sa. Împăratul începuse, de asemenea, să poarte negocieri cu Shahu. În aceste condiții, Nizam ul-Mulk s-a îndreptat în marș către sud pentru a-și susține pretențiile. La 11 octombrie 1724 cu ajutorul lui Baji Rao, Nizam ul-Mulk l-a înfruntat pe Mubariz la Shakar Khera, lângă Aurangabad.

În istoria Imperiului mogul, plecarea lui Nizam ul-Mulk de la curte a marcat sfârșitul unei epoci în care o serie de personaje politice au încercat să salveze imperiul de la dezintegrare prin concentrarea puterii supreme în mâinile lor și prin realizarea de reforme. După retragerea lui Nizam ul-Mulk, tendința s-a inversat: principalii reprezentanți ai aristocrației au căutat să își croiască principate independente.

Înfrângerea la începutul secolului XVIII a curentului tradiționalist a constituit un

Populația Indiei a opus o dîră rezistență trupelor coloniale engleze în timpul răscoalei șipailor

factor cu profunde consecințe pe plan politic. Ea a contribuit la făurirea și menținerea unor raporturi de înțelegere între aristocrația hindusă și cea musulmană din nordul Indiei și pe această cale a im-

piedicat transformarea îndelungatului conflict politic dintre marathi și imperiul mogul într-un șir de încăierări înverșunate între cele două comunități. Curtea mogulă a susținut promovarea unei cul-

turi mixte, constituite dintr-un abundent împrumut din diversele elemente culturale prezente în țară, o cultură îmbogățită atît prin contribuția hindușilor cît și prin cea a musulmanilor.

Epilog

În complicatul joc politic desfășurat între curtea mogulă și Nizam ul-Mulk — pe care l-am putut urmări în paginile de mai sus — a avut cîștig de cauză, în final, Baji Rao, conducătorul marathilor, care a știut să profite de atitudinea conciliantă a lui Han-i Dauran și Jai Singh. Aceste tulburări interne au subminat definitiv puterea statului mogul, care a rămas descoperit în fața pericolului extern tot mai amenințător pe care îl reprezenta persoana lui Nadir Șah (1736-1747).

Într-un tardiv efort de redresare, pentru a-i face față, împăratul Muhammed Șah încerca să mobilizeze, în 1739, trupele imperiale, apelînd la marea aristocrație mogulă, la prinții rașpuți și la Baji Rao. Nizam ul-Mulk, considerat drept cel mai bun general, supranumit „cheia imperiului”, era și el chemat în ajutor, cu o armată de 10 000 oameni. Datorită vechilor intrigi și dușmănie care îl îndepărtaseră de la curte, în 1723, nu i s-a încredințat comanda supremă. Și astfel, la 13 februarie 1739, marea armată mogulă, dispunînd de elefanți, artilerie și cavalerie grea, era înfrîntă

la Karnai, nu departe de Delhi, de cavaleria ușoară și cămilele lui Nadir Șah, în vreme ce Nizam ul-Mulk urmărea liniștit dezastrul, sorbindu-și cafeaua suit pe un elefant.

După jefuirea orașului Delhi — în luna mai a anului 1739 — Nadir Șah părăsea India ducînd ca pradă celebrul tron bătut în aur și nestemate care aparținuse lui Șah Jahan și vestitul diamant Koh-i Noor. Imperiul mogul nu și-a mai revenit din lovitura primită. A urmat o îndelungată agonie încheiată cu dispartiția sa oficială consemnată în anul 1858. Atunci, odată cu înfrîngerea de către englezi a marilor răscoale a șipailor¹ la care așa cum arăta și J. Nehru „au participat din plin atît hindușii cît și musulmanii”, dispărea acest ultim simbol al suveranității indiene. „Indiei — adăuga Nehru — i-a fost dat să mai treacă prin multe încercări și suferințe pînă să tragă învîntămintele menite să-i aducă adevărata libertate”. ■

Prezentare și versiune românească:
Gheorghe MAGHERU

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

20 ANI-20 ÎNTREBĂRI-20 RĂSPUNSURI

Cîştigătorii

Combinatul siderurgic Hunedoara, Întreprinderea „Autobuzul” din Bucureşti, T.A.G.C.M. Cluj, U.M.A. Iaşi, I.C.S.M. Cugir, „Electrobanat” din Timişoara, I.P.L. Rădăuţi, I.I.R.U.C. şi I.N.C.R.E.S.T. din Capitală, T.A.G.C.M. Suceava, Combinatul petrochimic Borzeşti, I. Ch. „Sinteza” din Oradea, I.M.M.R. Paşcani, I.A.S. Odoreu, Jud. Satu Mare, Întreprinderea „Rulmentul” şi „Tractorul”, din Braşov, „Electroputere” din Craiova, Filatura de mătase naturală Lugoj, Antrepriza construcţiilor hidroenergetice „Rîul Mare-Reţezat”, Întreprinderea de ventilatoare din Bucureşti, C.A.P. Ucuş, Jud. Bihor, I.R.F. Piteşti. Iată locurile de muncă ale citorva dintre cîştigătorii concursului 20 ani — 20 întrebări — 20 răspunsuri.

Masiva participare a citorilor din toată ţara şi la acest concurs (17 553 concurenţi, dintre care 3 448 au dat răspunsuri exacte celor 20 întrebări publicate în nr. 4/1987, cînd se împlinesc 20 ani de la apariţia revistei noastre) atestă, şi prin această simplă statistică, popularitatea de care se bucură concursurile Magazin Istoric în rândurile celor mai largi categorii de citori, de cele mai diferite vîrste şi profesii. S-a evidenţiat, şi cu acest prilej, marea dragoste de istorie a numeroşilor citori ai revistei, interesul şi preţuirea cu care este urmărită publicarea noastră în toate colţurile ţării.

Mulţi dintre participanţi, odată cu trimiterea răspunsurilor, au ţinut să ne scrie, adresînd felicitări revistei la acest moment jubiliar, împărtăşindu-ne sentimentele lor de dragoste faţă de istoria patriei şi treburile eroice ale poporului român, de preţuire şi respect pentru istoria celorlalte popoare.

Iată cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa acestui al 24-lea concurs Magazin Istoric. ● Nelu V. Constantinescu, frezor, Centrala electrică de termocentrală Craiova 2: „Sînt un vechi şi statornic participant la concursurile revistei. Ţin să apreciez bogăţia şi diversitatea articolelor pe care le citim în paginile Magazinului Istoric. Posed colecţia completă a revistei şi, de cîte ori am prilejul, o răsfolesc cu mult folos şi plăcere”. ● Mircea Manuella Nicola, mandatară Agenţia CEO nr. 5 din Oradea: „Sînt o tînră pasionată citoare a revistei şi ţin să vă exprim întreaga mea satisfacţie pentru bucuria şi plăcerea intelectuală pe care mi le provoacă lectura Magazinului Istoric”. ● Emanoil Vulpuşu, elev, din com. Slătineşti Mic-Strehaia, Jud. Mehedinţi: „Am găsit în Magazin Istoric o sursă sigură şi foarte interesantă de a-mi îmbogăţi cunoştinţele de istorie. Mi-am propus ca în scurt timp să-mi procur colecţia completă şi să mă număr, totodată, printre cei mai perseverenţi şi constanţi participanţi la concursurile organizate”. ● Dr. Jean Vlad, medic primar pediatrie, din Brăila: „Abonată de primul număr, am participat aproape la toate concursurile organizate. Am îndrăgit revista încă de la apariţia ei. Am întreaga colecţie şi vreau s-o las moştenire nepoţelului meu, azi de 3 ani”. ● Valeriu Pinteza, director adjunct, Direcţia judeţeană de poştă şi telecomunicaţii,

din Zalău: „Ca lucrător al poştei şi ca răspunzător de sectorul presă, m-am străduit ca această revistă să fie răspîndită la noi în Sălaş, atît prin abonamente, cît şi prin vînzare liberă, în număr cît mai mare de exemplare. Foarte mulţi citori din judeţul nostru — ca şi mine, de altfel — aşteaptă cu nerăbdare concursurile organizate şi care sînt primite, de fiecare dată, cu mare interes”.

● Marius Alexandru Teodorescu, inginer principal în cadrul Consiliului Naţional al Apelor, din Bucureşti: „Acest concurs m-a determinat să răsfoiesc cu plăcere paginile mai vechi ale revistei. Este primul concurs la care particip şi care îmi verifică cunoştinţele de istorie acumulate din numerele revistei apărute în aceşti 20 de ani”.

Şi la acest concurs consemnăm participarea multor colective şcolare: Cercul de istorie al Liceului militar „Dimitrie Cantemir” din Breaza; Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Şcoala generală nr. 5 din Fălticeni; Cercul de istorie de la Liceul Industrial nr. 3 din Deva; elevii clasei a VII-a B de la Şcoala generală Sagna, Jud. Neamţ; detaşamentul de pionieri al clasei a VI-a B, de la Şcoala generală nr. 2 din Oradea; Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Şcoala cu clasele I-X nr. 3 din Corabia; Cercul de istorie al elevilor claselor V-VIII de la Şcoala generală Holboea, Jud. Iaşi; Cercul de sport de la Liceul Industrial nr. 2 din Alba Iulia s.a.m.d. Alte colective şcolare pot fi regăsite şi pe lista cîştigătorilor.

Înainte de a-i cunoaşte pe cei 200 cîştigători ai premiilor concursului facem, ca de obicei, cîteva precizări:

— Desemnarea cîştigătorilor s-a făcut, ca şi la ediţiile precedente, prin tragere la sorţi, numărul concurenţilor care au dat răspunsuri exacte depăşind cu mult numărul premiilor.

— Premiiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter, începînd cu data de 21 decembrie 1987, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-18 (sămbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuţiei; ele pot fi ridicate deci pînă la 21 iunie 1988, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne soliceite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care şi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

— Abonamentele la Magazin Istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna Ianuarie 1988.

Adresăm felicitări tuturor participanţilor la concursul 20 ani — 20 întrebări — 20 răspunsuri, mulţumindu-le, totodată, celor care ne-au scris pe marginea acestui concurs.

Şi acum, iată numele celor 200 cîştigători.

PREMIUL 1 — 1 televizor DIAMANT

1. RĂZVAN ZAHARIA, Bucureşti

PREMIUL 2 — 1 pick-up

1. DOREL ANGHELINA, Hunedoara

PREMIUL 3 — 1 aparat radio
OLIMPIC

1. CERCUL DE ISTORIE „SIMION BĂRNUŢI” DE LA LICEUL INDUSTRIAL, Jibou

PREMIILE 4-5 — 2 aparate foto
ORIZONT

1. CARMEN MARIA PASCAL, Galaţi

2. NICOLAE ARON, Deva

PREMIILE 6-7 — 2 aparate radio SOLO 500

1. AVRAM CIOLOBOC, Sibiu

2. ALBERT LASZLO, Cristuru-Seceiuc

PREMIILE 8-10 — 3 ceasuri

POLJOT

1. GHEORGHE CĂLIN, Breaza

2. ANDREEA GONCIAR, Botoşani

3. GHEORGHE GH. TEODORESCU, Bucureşti

PREMIILE 11-20 — 10 aparate
foto SMENA 8 M

1. MELANIA O. SLAVU, Deva

2. CERCUL DE ISTORIE „VOIEVOZII MARAMUREŞULUI”, DE LA ŞCOALA

CU CLASELE I-VIII NR. 6, Borşa, Jud. Maramureş

3. LADISLAU DESCHIDAR, com. Remetea Mare, Jud. Timiş

4. CONSTANŢA CRISTINA MOHÎRŢA, Bucureşti

5. MONICA BUZDUGAN, Miercurea Ciuc

6. VIOREL TRIF, Jibou

7. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ CIPĂU, com. Iernut, Jud. Mureş

8. FLOAREA RĂDUCAN, Bucureşti

ADRIANA COŞA, com. Holboea, Jud. Iaşi

10. SORIN C. MANOLIU, Cîmpina

PREMIILE 21-35—15 serviete

1. MARIAN PINTEA, București
2. SEVASTIAN COLEGIU, Ploiești
3. MIHAELA LUMINIȚA CUCU, Drobeta-Turnu Severin
4. ȘTEFAN I. MARINESCU, Brezoi, jud. Vâlcea
5. RODICA PĂUNESCU, Caracal
6. JENICA SCUTELNICU, Cluj-Napoca
7. ION IRMIA, Iași
8. GHEORGHE T. COTELEA, com. Brănești-Vulcana Pandlei, jud. Dimbovița
9. MIHAI CRISTIAN, Baia Mare
10. MARIUS LUCIAN CZILI, Arad
11. ALEXANDRU-NICOLAE RIGANI, București
12. CEZAR A. VASILESCU, Brașov
13. RADU-CĂTĂLIN OTIC, Roman
14. CONSTANTIN ISVORANU, com. Vladimir, jud. Gorj
15. MIHAI GIUREA, BRAȘOV

PREMIILE 36-55 — 20 truse stil-URIUS

1. CARMEN MARINELA A. ALEXE, com. Dragodana, jud. Dimbovița
2. DĂNUȚ PRISECARU, Piatra Neamț
3. GRIGORE MAȘCA, Cugir
4. CONSTANTIN I. PREDA, Ploiești
5. KATONA MAGDALENA, Sfîntu Gheorghe
6. VICTOR SĂVOIU, București
7. SOFIA DINCĂ, Slatina
8. ILIE URȘU, com. Mogog, jud. Alba
9. MINA CIMPOEȘU, Piatra Neamț
10. EMILIA SEICANU, Blaj
11. DUMITRU SUCIU, Sibiu
12. MIRCEA HOȘTINARU, Rădăuți
13. ROXANA M. DUMITRU, Curtea de Argeș
14. PETRU CURCĂ, Suceava
15. ANTOANETA GHEORGHIU, București
16. OCTAVIAN PETRIȘOR, com. Adu-nați-Copăcești, jud. Giurgiu
17. IONELA PĂUN, Tirgoviste
18. ZAHFIR ARBORE, București
19. PETRU BERGARU, Birlad
20. DOINA MIHAILA GHEORGHE, Craiova

PREMIILE 56-75 — 20 seturi dia-pozitive istorice

1. ECHIPAJUL PIONIERESC „DACIA FELIX”, de la ȘCOALA CU CLASELE I-IVII CHENDREA, com. Bălan, jud. Sălaj
2. MIRCEA-LĂZĂROIU, Brăila
3. VASILE ROPCIUC, com. Zamostea, jud. Suceava
4. CERCUȚ DE ISTORIE „AL. ROMAN”, de la ȘCOALA GENERALĂ NR. 2, Oradea
5. UJIAKI ZITTA, Baia Mare
6. TEODORA LAZA, Arad
7. MARIN MĂNUȚĂ, Tulcea
8. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA LICEUL AGROINDUSTRIAL, Turda
9. ȘTELIAN B. ȘTAN, com. Dragodana, jud. Dimbovița
10. IOAN OLTEANU, București
11. MĂRIOARA POP, Tirgu Mureș
12. ȘMARÂNDIȚA STOICAN, București
13. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Suceava
14. HEGYESI ELENA, Timișoara
15. DAN I. IONESCU, com. Berbești, jud. Vâlcea
16. LUMINIȚA DAVID, Constanța
17. CAMELIA DUMITRESCU, București
18. VASILE ȘTIRBU, Rădăuți
19. MELINDA MEZAROS, Iibou
20. DUMITRU STAVRACHE, Sibiu

PREMIILE 76-125 — 50 abona-mente pe un an de zile la MA-GAZIN ISTORIC

1. MIHAELA UDREA, Drobeta-Turnu Severin
2. IOAN GR. COJOC, București

3. TRAIAN PIGULEA, Ploiești
4. LUDOVIC N. KNEBEL, sat Aliog, com. Masloc, jud. Timiș
5. NICOLEȚA TĂNASE, Slatina
6. VASILE PĂUN, Tirgoviste
7. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA NR. 1 Dobrotești, jud. Teleor-man
8. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 3, Arad
9. VASILE MIRCEA MINDRUT, Baia Mare
10. ELISABETA BÖKÖS, Deva
11. CERCUȚ DE ISTORIE „EREMIA GRIGORESCU” DE LA LICEUL AGRO-INDUSTRIAL, Tirgu Bujor
12. EUGENIA MORAR, Miercurea Ciuc
13. ION BĂLAN, Giurgiu
14. ȘTEFAN PINTEA, com. Chendrea, jud. Sălaj
15. DANIEL FLORIN SENTEȘ, Bacău
16. CEZAR BOSCOANĂ, Moldova Ve-che
17. ELENA FARCAȘ, com. Felnac, jud. Arad
18. ALEXANDRU BELINSCHI, Su-ceava
19. RAIȘA VOLOC, Brăila
20. VASILE RÎMBU, Suceava
21. MARIA CĂRMACIU, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
22. CONSTANTIN MORUN, București
23. VIOLETA LEMLE, Timișoara
24. IOANA SIMONA, Alba Iulia
25. EMIL POP, com. Zau de Cîmpie, jud. Mureș
26. GHEORGHE RAȚIU, com. Tir-nova, jud. Arad
27. VIOREL DECEBAL STĂNESCU, Ploiești
28. IOAN V. GROZA, Oradea
29. GHEORGHE BELLU, Brașov
30. GHEORGHE IONESCU, Tirgo-viste
31. NICOLAE PĂCLISAN, Alba Iulia
32. ALEXANDRU ANTONESCU, Ora-dea
33. IANCU POPA, Iași
34. MARCU SÂNCRĂIANU, com. Zau de Cîmpie, jud. Mureș
35. MARIN CRUCERU, Rîmnicu Sărat
36. IONELA DIA, sat Ciocelști, com. Leordeni, jud. Argeș
37. ȘTEFAN GH. PĂUNESCU, sat Tirgu Gîngulești, com. Berbești, jud. Vâlcea
38. MIHAI TODOR, Vaslui, jud. Bihor
39. ILEANA LASCARACHE, Ploiești
40. CORNELIA POPESCU, Reginh
41. ADRIAN CĂTĂLIN BIOLAN, Co-rabia
42. DANIEL ȘTEFAN, Tirgu Neamț
43. RĂDUC BODEA, com. Sîmnihaia Almașului, jud. Sălaj
44. ION TEPENEA Anina, jud. Caraș Severin
45. VALENTIN LICĂNESCU, Pitești
46. PETRU V. COVRIG, Roman
47. LAVINIA GOROFTEI, Lugoj
48. PETRE I. STĂNICĂ, Giurgiu
49. AGLAIA VOLINSCHI, com. Buce-nea, jud. Botoșani
50. VIRGIL I. BOBOC, Pașcani

PREMIILE 126-200 — 75 abona-mente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. GHEORGHE BUDRUGEAC, Pitești
2. MIHAI ALEXANDRU DĂRĂMUȘ, Petriți II
3. CRISTIAN GH. CONSTANTIN, București
4. IOAN DOBRIȚĂ, Reginh
5. MIOARA STOICA, com. Drago-dana, jud. Dimbovița
6. AUREL ANTOHI, Iași
7. IOANA CIOCAN, com. Vlădeni, jud. Iași
8. LEONARD EUSEBIU LUPU, Vaslui
9. LIVIU DAMIAN, Satu Mare
10. IOAN LUNGU, Focșani
11. BOGDAN PAȘCAU, Tecuci
12. CLARA POPESCU, Suceava

13. NICOLAE BERINDEIU, Cîmpeni, jud. Alba
14. ANDREEA ROXANA IFRIM, Sibiu
15. MARIA MUNTEA, com. Bistria, jud. Alba
16. VICTOR VRÂNCEANU, com. Alex. Vlahuță, jud. Vaslui
17. IOAN LUCIAN BORAN, sat Chen-drea, com. Bălan, jud. Sălaj
18. CONSTANTIN HUTANU, Mediaș
19. SIMION NICOARĂ, Oradea
20. EMIL M. BOCCOS, Turda
21. ADRIAN IVĂȘCU, Constanța
22. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 1, Mărgheci
23. RĂZVAN RANETE, Baia Mare
24. CORNEL DAROLTI, Brașov
25. LICEUL AGROINDUSTRIAL SĂR-MAȘU, jud. Mureș
26. CERCUȚ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 2, Vîlbița, jud. Harghita
27. STAN MIHAILĂ, Orșova
28. SANDU NICULAE, Botoșani
29. IONEL ISAI, Oradea
30. LUCIAN TODOSIU, com. Adunași, jud. Prahova
31. IOAN BUDIU, com. Sintana, jud. Arad
32. PETREA R. PATRAȘCU, Pașcani
33. LIVIU PLETOSU, București
34. LUCIA MANZA, Bacău
35. ION PREDA, București
36. CARMEN I. POPESCU, sat Neagra Șarului, com. Șarul Dornei, jud. Suceava
37. GLEB STĂNIC, Poiana Tapului — Buzeni, jud. Prahova
38. VALENTIN PRUNĂ, București
39. CONSTANTIN GH. COMAN, București
40. NICOLAE BOGLUT, com. Ucuriș, jud. Bihor
41. MARCELA CHIȚANU, București
42. DAVID IORDĂCHESCU, Rîmnicu Vîlcea
43. CALIN MIHAIL N. CHITUC, Băile Govora, jud. Vâlcea
44. LUMINIȚA GENOVEVA ANGHEL, com. Adunași, jud. Prahova
45. VOLOSCUK ERZSEBET, Sighetu Marmăției
46. EDGAR BLEIER, Drobeta-Turnu Severin
47. RADU BĂRSASTEANU, Brașov
48. IONUT CRISTIAN STOICA, Buzău
49. ZOE GRĂDINARU, Petrița II
50. ELENA KUJI, com. Tesca, jud. Bistrița-Năsăud
51. VIOLETA RĂDULESCU, com. Dra-godana, jud. Dimbovița
52. CORNEL MOGA, sat Hârșăgani, com. Băila, jud. Hunedoara
53. IUSTIN MOROȘAN, Tirgu Neamț
54. VASILE BULGARIU, Bacău
55. CALIOPIA CORSEI, sat Păclă-geanca, com. Căstăchioi, jud. Tulcea
56. TEODOR SUȚIC, Sighetu Marmă-ției
57. NICOLAE SIMINIUC, București
58. NICOLAE T. OPRESCU, com. Boldu, jud. Buzău
59. LIDIA GOROFTEI, Lugoj
60. FLORIN I. NAGY, Bistrița
61. RADU GRECU, Tulcea
62. ILIE VLADU, Craiova
63. CERCASA PRICOP, Constanța
64. NICU ROATĂ, București
65. NICOLAE CONSTANTIN, Bucu-rești
66. NECULAI TIPRIGAN, Hașeg
67. NECULAI VĂLCU, Iași
68. EUGEN POSTECUȚ, Oștelul Roșu
69. DANIELA N. DAMIAN, com. Spânțov, jud. Călărași
70. ROMEO MATEI, Galați
71. VERGILIA ODOBESȚIANU, Bucu-rești
72. MIRCEA TEODORIAN, Caracal
73. ALEXANDRU BOLOG, Beclen
74. MARIANA AIONESI, Șîmleu Sil-vaniei
75. GHEORGHE ONEATĂ, Curtea de Argeș

LUI DANTE ALIGHIERI —

OMAGIUL ROMÂNILOR DIN ANTICA DACIE

Conf. univ. GEORGE LĂZĂRESCU

La mijlocul secolului trecut, Ministerul Instrucțiunii din București propunea lui Giovenale Vegezzi Ruscalla (1799-1885), din Torino, funcția onorifică de mentor al studenților români aflați la studii în acel oraș italian. La data respectivă, G.V. Ruscalla se făcuse cunoscut ca un fervent susținător al cauzei poporului român. Interesul său pentru românii data din 1821, în urma evenimentelor declanșate ca urmare a revoluției conduse de Tudor Vladimirescu și care avuseseră un puternic

ecou în opinia publică progresistă europeană. Ca tânăr diplomat al serviciului diplomatic al regatului sard, G.V. Ruscalla dovedise o deosebită receptivitate față de lupta popoarelor asuprite din sud-estul Europei, preocupate, ca și italienii, de realizarea independenței și unității lor național-statale. În 1831 făcuse o vizită în Transilvania, stabilind strânse legături cu intelectuali și fruntași politici transilvăneni, printre care: Simion Bărnuțiu, A.T. Laurian, Al. Papiu-Ilarian, George Bariț ș.a.

Pe temeiul acestor vechi și statornice relații de prietenie, la 30 iunie 1861, domnitorul Al. I. Cuza a publicat un decret în care exprima „domnului Vegezzi Ruscalla, în numele țării, domniașca noastră mulțămire pentru frățestile sentimente de care se arată inspirat pentru interesele noastre naționale, și-l numim cu plăcere corespondentul guvernului nostru în relațiile învățămîntului țării cu așezămintele din Italia, însărcinat cu o specială îngrijire asupra studenților români”.

Doi ani mai târziu, Parlamentul român acorda aceluiași G.V. Ruscalla, titlul de cetățean de onoare al României și îi oferea o remunerație lunară de 1 000 lei, pentru a ține un curs liber de istorie și literatură română la Universitatea din Torino. În scrisori adresate domnitorului Cuza, generalului Christian Tell, lui M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian, Simion Bărnuțiu ș.a., el și-a exprimat mulțumirea și emoția pentru încrederea acordată. „În cursul meu — scria el lui S. Bărnuțiu — voi vorbi nu numai despre originea românilor, dar și despre actuala lor forță numerică, cuprinzând pe toți românii ce stau între

Adriatică și Marea Neagră. Voi spune că datorim românilor, dacă [faptul că] Europa nu a ajuns în mina turcilor; apoi despre latinitatea etnografică și idiomatică a românilor; după aceea, voi trata despre limba și în urmă despre tinăra lor literatură, nelăsată cu scopul de a fraterniza amândouă națiunile... Voi, de acolo, și noi de aici, să ne dăm mîna împreună, spre a face unite și solidare una cu alta Italia și România”.

La 13 aprilie 1863, el scria ziarului *Independența*: „Calitatea de român îmi va permite să fiu astfel folosit acestei țări atât de puțin cunoscută în Europa occidentală și atât de demn de a fi cunoscută”. Și mai, departe: „Moralitatea țăranilor români merită să fie cunoscută întregii Europe, pentru ca ea să învețe să prețuiască un popor care, sub o presiune străină barbară, păstrează încă virtuțile antice. Despre acest lucru voi ține seamă în lecțiile mele”.

În prima lecție, ținută la Universitatea din Torino, el a ținut să demonstreze că latinitatea poporului român era un fapt recunoscut în primul rînd prin numele însuși pe care i-l acordă străinii, precum

și prin afinitatea de caracter, de fire, prin tradiții, pentru a nu mai vorbi despre documentele care o atestă, din punct de vedere lingvistic. A insistat cu deosebire asupra aportului poporului român la salvarea Europei în fața pericolului invaziei otomane, acuzînd pe istoricii occidentali (cu excepția lui Jules Michelet) că trec prea ușor peste acest aspect; în contextul respectiv, el a rostit cu respect numele corifeilor Școlii ardelenice și a misiunii lor în cunoașterea originii poporului român.

Cîteva luni mai târziu, în februarie 1864, în *Revista învățămîntului și educației la români*, Aron Densusianu a înregistrat pe patru pagini evenimentul tinerei primei lecții de către G.V. Ruscalla, redînd unele pasaje mai elocvente: „Am ajuns după un șir de secole — scria Densusianu — acel timp fericit, nu numai de a fi cunoscuți după nume de dulcii noștri frați italieni, dar de a forma chiar și obiectul propunerilor lor într-o universitate ilustră ca aceea din Torino”.

În toul luptei diplomatice pentru Unirea Principatelor, G.V. Ruscalla a susținut ferm triumful ideilor unioniste.

1939-1945. CORESPONDENȚĂ SECRETĂ

(Urmare din p. 43)

Vasile Alecsandri a relevat sprijinul pe care românii l-au primit din partea acestui sincer și devotat prieten. Trimis de Cuza în misiunea pentru a obține recunoașterea dublei alegeri, poetul spune că a ajuns la Torino, fiind întâmpinat „acolo de cavalerul Vegezzi Ruscalla ce avusese bună-tatea să fie înaintea mea la acea oră mai matinală. El este unul din acei oameni privilegiați, a căror tinerețe sufletească se conservă pînă la cele mai adînci bătrînețe. Patriot ardent, el visează neîncetat la unirea și neatrînarea Italiei și visurile sale se înalță pînă la culmea ideii de reînviere a întregii familii latine“. Alecsandri lasă apoi să se înțeleagă că succesul întrevederii lui cu Cavour și apoi cu regele Victor Emmanuel se datora lui G.V. Ruscalla.

Atitudinea sa de prieten al poporului și țării noastre s-a vădit și prin articolele publicate în revista *Mondo letterario*, mai ales în numeroasele apărute în 1858 despre literatura română, însoțite de comentarii concludente privind împrejurările în care a fost scrisă o operă sau alta și personalitatea autorului respectiv. A scris în acest fel despre Costache Negruzzi și importanța revoluției de la 1821, cu amănunte despre personalitatea lui Tudor Vladimirescu, a scris despre V. Cîrlova, Grigore Crețianu, Petru Poenaru și alții.

La marile serbări organizate la Ravenna, în 1865, cu prilejul împlinirii a 600 ani de la nașterea lui Dante Alighieri, Ruscalla a avut misiunea de a-i reprezenta pe români. Tricolorul românesc și coroana depuse pe mormîntul marelui poet florentin erau însoțite de următorul text în limba română: „Pe oasele divinului Dante Alighieri descoperite la Ravenna, la 27 iunie 1865, românii din antica Dacie cu profundă venerațiune depun această coroană“. În alocuțiunea rostită, el declara că românii venerază pe Dante „ca, și cum ar fi al lor“.

Patru ani mai tîrziu, în ședința din 15 septembrie, Societatea Academică Română l-a proclamat pe G.V. Ruscalla membru de onoare. ■

tru britanic: „Dragă Winston, Nu am primit răspuns la cea de-a doua invitație pe care am trimis-o Unchiului Joe¹, dar, presupunînd că a refuzat din nou, cred că, în ciuda acestui fapt, noi doi ar trebui să ne vedem, întrucît sînt lucruri care pot fi lămurite definitiv numai în cadrul unei întâlniri între noi, însoțiji de oamenii noștri de stat major. Sînt sigur că amîndoi vrem să evităm amînările care au însoțit declanșarea operației «Torch» în iulie.

1. Din motive de elină păcătoasă și de givraj al aripilor, trebuie categoric să renunșăm amîndoi la Islanda.

2. Anglia trebuie exclusă, în ceea ce mă privește, din motive politice.

3. Se va face multă gălgăie aici dacă se descoperă că am zburat peste mări și oceane. Prin urmare, Bermudele sînt pentru mine la fel de departe ca și Africa. Totuși, cu condiția să pot pleca în secret absolut și să se mențină deplasarea secretă pînă mă întorc, aproape că m-am hotărît să accept ideea africană, pe baza teoriei că opinia publică de aici se va cutremura, dar va fi mulțumită aflînd de călătorie, după ce ea se va fi încheiat.

4. O circumstanță atenuantă ar fi cunoașterea faptului că m-am văzut cu comandanții noștri militari din Africa de Nord și de Vest și de aceea cred că ar fi cel mai bine dacă ne-am putea întîlni undeva în zona aceea, mai degrabă decît la Khartoum. De fapt, chiar aș putea vizita cîteva trupe ale noastre.

5. Tot în treacăt fie spus, imi va face personal enorm de bine să mai scap din atmosfera politică de la Washington, vreme de două săptămîni.

6. Mă gîndesc deci că, dacă perioada corespunde și planurilor dumneavoastră, ne-am putea întîlni în apropiere de Alger sau de Casablanca, în jurul datei de 15 ianuarie. Aceasta ar însemna ca eu să plec pe la 11 ianuarie și să mă rog să am vreme bună. Rula

pe care voi călători va fi fie de aici la Trinidad și de acolo la Dakar, iar apoi spre nord, fie de aici pînă la Natal, în Brazilia, apoi să trec oceanul spre Liberia sau Freetown și de acolo să vin spre nord.

7. Ținînd seama de absența lui Stalin, cred că nici unul dintre noi nu are nevoie de oameni din domeniul relațiilor externe, cîci vom avea de discutat, în esență, probleme militare. Cei trei comandanți militari ai dumneavoastră și cu cei trei ai mei s-ar putea întîlni în același loc, cu patru-cinci zile mai devreme de sosirea noastră. Și ar avea astfel planurile preliminare puse oît de oît la punct cînd ajungem noi. I-am cerut generalului Smith, care a plecat de aici acum patru sau cinci zile, să ceroteze confidențial o posibilă oază turistică, aflată oît mai departe de orașe mari sau centre cu populație numeroasă. Un dicționar spune «o oază nu este niciodată total uscată». Halal dicționar!“

Înțelegerea cu privire la întîlnirea de la Casablanca a făcut, cel puțin pentru o perioadă, ca asperitățile din relațiile celor doi să fie uitate. Se apropiu, de altfel, Crăciunul și Anul Nou, și mesajele de felicitare erau chiar mai calde decît de obicei:

„Londra
25 decembrie 1942.

Primul ministru către președinte,

Anul trecut am petrecut un Crăciun fericit acasă la dumneavoastră, iar acum vă trimt dumneavoastră și celor pe care îi aveți în preajmă urările mele cordiale în această zi mai luminoasă decît cele pe care le-am avut pînă acum. Soffia mi se alătură în acest mesaj către dumneavoastră și doamna Roosevelt. Winston și Clementine Churchill“.

„Washington

25 decembrie 1942,

Din partea președintelui către Fosta persoană navală, personal și secret,

Roosevelții le transmit Churchillilor călduroase urări personale de Crăciun. Vechea echipă merge strună. Roosevelt“.

(Va urma)

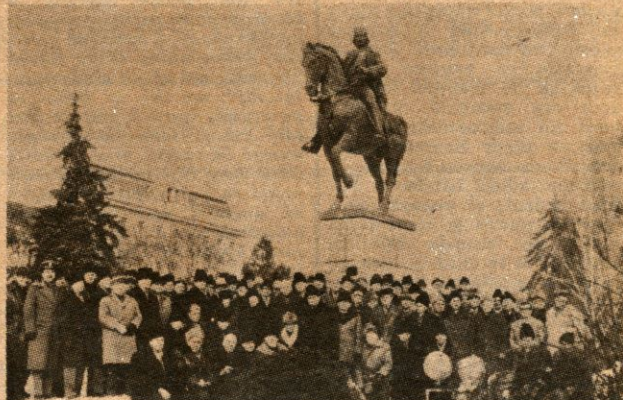
Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

¹ După cum se știe, numele codificat al lui I. V. Stalin, în corespondența Roosevelt-Churchill.

CEI PATRU DIN RĂȘINARI

NICOLAE MIRCEA CIUCEANU, consilier juridic pensionar, din București, ne relatează că între voluntarii ardeleni înrolați în armata română în Războiul de Independență s-au aflat și patru membri ai familiei Ciuceanu, din Rășinari, jud. Sibiu.

Astfel, dr. Ion Iacob Ciuceanu (1849-1924), când s-a declarat războiul, a trecut în România și s-a pus la dispoziția doctorului Davila. Nepotul său, Ion Nicolae Ciuceanu (1859-1897), a renunțat la ultimele examene de la Facultatea de medicină din Graz (Austria) și s-a angajat la ambulanțele române de pe front. Nicolae Ciuceanu (1856-1937), frate cu medicul, împreună cu vărul său, Emilian Ciuceanu-Bulete (1856-1938), au trecut și ei Carpații, înrolându-se ca voluntari în Divizia 4. Toți patru au primit diverse decorații și medali pentru faptele lor de arme în lupta pentru independență.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
CIRCULAR ROMÂNESC

Se face cunoscut prin prezenta că în data de 16. 10. 1918, amplasându-se în fața Ministerului Afacerilor Străine, s-a înălțat statuia lui Avram Iancu.

Statuia de bronz, înălțată de către Comitetul de Salvare a Monumentelor, este înălțată în fața Ministerului Afacerilor Străine, în locul unde s-a înălțat statuia lui Avram Iancu.

Statuia este înălțată în fața Ministerului Afacerilor Străine.

Ministerul Afacerilor Străine
Circulație
H. I. Iancu

nr. 278

Revenți acasă, în 1878, Nicolae și Emilian au fost urmăriți de autorități, fiind nevoiți să se încadreze în armata austro-ungară, cu gradul de sublocotenent. La 1 decembrie 1918, când a sosit clipa mult dorită a unirii românilor transilvăneni cu frații de peste munți, cei doi veterani au trecut cu gradul de maior în armata română.

Dintre mărturiile documentare păstrate în familie — multe au fost donate muzeului „Astra” din Sibiu — vă trimitem această copie după Brevetul nr. 275 din 28 decembrie 1927 al Ministerului Afacerilor Străine (semnat de N. Titulescu), prin care lui Nicolae Ciuceanu i-a fost conferită Medalia comemorativă a proclamării independenței absolute a României.

EROULII MUNȚILOR APUSENI

Colonel (r) IULIAN SIGMRIZAN, din Tirgu Mureș: Vă trimitem, alăturat, această fotografie realizată la sfârșitul anului trecut, în care stătem un grup de veterani din primul război mondial și din războiul antihitlerist — între ei mulți prieteni și susținători ai Magazinului Istoric — fotografiati în fața statuii lui Avram Iancu din orașul nostru.

Statuia eceastră a eroului Munților Apuseni din 1848-1849 a fost dezvelită în partea de nord a Pieței Trandafirilor din acest oraș. Este creația sculptorului Florin Codre. Soclul are înălțimea de 6 metri, iar statuia, turnată în bronz, este de cca. 5 metri.

În 1930, la Tirgu Mureș, mai fusese înălțată o statuie eceastră a lui Avram Iancu, care în 1940 a fost mutată la Cîmpeni, spre a o salva de barbaria horthystilor, care puseseră stăpînire pe această parte de țară, în urma odioșului diktat de la Viena. Această statuie se află, în prezent, tot la Cîmpeni, jud. Alba. Este opera sculptorului Constantin Dimitriu-Bîrlad.

LEUL — 120 ANI

Profesorul ALEXANDRU BARBU și studenta DIANA BARBU, din com. Mineciu, jud. Prahova, ne scriu despre colecția muzeală de istorie și etnografie a școlii generale din Mineciu-Ungureni. Printre exponate se află și primele emisiuni de monedă românească din anul 1847 (monede de 1 ban, 2 bani, 5 bani și 10 bani).

Cei doi corespondenți ne trimit, totodată, câteva date privind instituirea sistemului monetar național în România, în urmă cu 120 ani, când, la 14/26 aprilie 1867, a fost adoptată Legea pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru fabricarea monedelor naționale. Promulgarea acestei legi (care a intrat în vigoare cu începere de la 1 ianuarie 1868) a constituit un important pas spre afirmarea independenței depline de stat a României.

Prin legea din 1867 a fost adoptat leul ca unitate monetară națională, cu 100 subdiviziuni — bani. În același an s-au și fost bătute primele monede subdivizionare, iar un an mai târziu prima monedă de aur, în valoare de 20 lei. Din monedele divizionare (1 ban, 2 bani, 5 bani, 10 bani) s-au bătut 65 000 000 exemplare, în valoare totală de patru milioane lei, iar cea dintâi monedă de

aur a fost bătută în 100 exemplare, constituind adevărate rarități numismatice. Primele monede de 1 leu, din argint, au apărut în 1870. Zece ani mai târziu, în 1880, s-a înființat Banca Națională a României, cea mai importantă instituție bancară din țara noastră.

MERGerea CU LINIȘTE

IOANA DUMITRĂSCU, din Iași: În completarea celor scrise de dv. în cadrul rubricii în București, acum 50 ani (nr. 7/1937), vă trimitem și eu un document pe care l-am înfățișat reproduc în Adevărul literar și artistic din 13 iunie 1937 și care se referă la unele măsuri privind circulația bucareșteană în urmă cu... 200 de ani. Este un pitac domnesc, dat de Alexandru Ipsilanti la 16 martie 1787, care arată, între altele: „Fîlindcă mergerea fără de orînduială a caretelor, a butelilor, a carelor și a altor căruțe pe ulițele Bucureștilor este o acatastose neșuferită, din care s-au și înfîlțat primejdiile de moarte... și fiind aproape de cunoștință că vizitînd în bieșmeatul firea lor obicnăuți fiind a se întrece unul cu altul și a alerga cu tot cu butelii și caretele pe uliță, și fîlindcă pe uliță se pururea urdîna [aleargă] oamenii pe jos și călare la trebură lor negreșit se poate întîmpla și altele multe ca acestea. Pentru acela cu hotărîre se poruncește să faceți știut la toată obștea cu prîstav că de acum înainte toți de rînd mari și mici, veri arhieru, veri boer mare sau veri cine alți să-și înfrîneze vizitîli cu poruncă strîncă ca pe uliță cînd merg să meargă înecut cu orînduială bună și cu mare luare aminte privind și deoparte și de alta și strîngînd înainte ca să se păzească.

Iar mai virtos cînd este buluc ori să aștepte să se curețe strada și să se lărgească locul de a trece sau să urmeze mergerea cu mare liniște înfăcnel ca să nu vatămpe pe cineva.

Curier școlar

DE-O VÎRSTĂ CU REVISTA

● Mă numesc CĂLIN-OVIDIU OLE, locuiesc în orașul Beius, sint absolvent al liceului și intenționez să susțin concursul de admitere la Institutul Politehnic din Timisoara.

Sint născut la 10 aprilie 1967, deci sint de aceeași vîrstă cu revista, avind același număr de luni cu cîte numere din Magazin istoric au apărut.

De mic, pasiunea mea cea mai mare a fost istoria. Din 1977, sint abonat permanent al revistei dv. și am reușit să-mi alcătuiesc o colecție aproape completă.

Imi lipsesc însă cîteva numere, pe care cu ajutorul cititorilor revistei sper să reușesc să le procur. Decr. solicit. nr. 1-4/1967; 1/1968; 7, 10/1972. Adresa mea: str. 1 Decembrie 1918, nr. 26, Beius, jud. Bihor.

Am deschiis această ediție a rubricii puse la dispoziția cititorilor elevi și studenți, cu un fragment din scrisoarea prietenului nostru beiușean, de-o vîrstă cu revista.

● Si alți cititori elevi ne scriu despre dorința lor de a-și completa colecțiile Magazin istoric.

Astfel, ȘTEFAN ROBILĂ, clasa a VII-a, din Iași, str. Al. Vlahuță, Copou, nr. 7 A, sc. A, ap. 15, solicită: nr. 1-5, 8/1967; 2-11/1968; 12/1970; 1, 3, 6-8, 11/1971; 1, 4, 6-8/1972; ofera: nr. 6/1967.

ALIN DOROBANTU, clasa a X-a, din Slatina, alea Muncii, nr. 13, bl. FB10 anexa, et. III, ap. 14, solicită: nr. 1/1967; 1, 2, 3/1968.

● CRISTIAN TOMESCU, clasa a IX-a, din Tirgoviste, b-dul Independenței, bl. 23 UJCM, sc. B, et. II, ap. 25, dorește să corespundă cu colegii săi îndrăgostiți de istorie.

● Iată, în continuare, alte vesti primite de la cititorii noștri tineri. ANDREEA CIORTAN, clasa a VIII-a, din Lugoj, ne mărturisește că în dragostea sa pentru istorie a fost îndrumată de prof. Emilian Iclozan. Descooperind destul de tirziu revista dv. — spune Andreea — încerc să recuperez din timpul trecut, citind tot mai multe numere anterioare.

Din partea membrilor CERCULUI DE ISTORIE A ELEVILOR CLASELOR V-VIII de la Școala Holboacă, jud. Iași, ne relatează responsabilul cercului, Lucica Aneculei: În cadrul cercului nostru, am alcătuit o colecție muzeistică cu piese arheologice, numismatice, etnografice, precum și diferite documente. Avem, de asemenea, o colecție Magazin istoric, pe care ne străduim s-o completăm cu toate numerele apărute pînă acum. La cerc, pe lîngă alte activități, rezolvăm în colectiv și întrebările din cadrul concursului Magazin istoric. Am participat pînă acum la șapte ediții ale acestor concursuri și vom participa și la Clio în concurs, ediția specială pentru noi elevi și tinerii.

Felicitări, dragi prieteni din Holboacă și noi succese în activitatea dv.

● De pe meleaguri brașovene, primim aceste rînduri de la ADINA STĂNASEL, elevă în cls. VI A, Școala generală nr. 3 Codlea: Vrem să știți că toți iubim istoria și citim cu multă pasiune articolele din revista Magazin istoric.

● Elevul caporal RUSLAN SPIREA, de la Școala militară de ofițeri activi „Nicolae Bălcescu”, din Sibiu, ne scrie, odată cu răspunsurile trimise la concursul 30 din 30: Cu toate că sint la școala se chimie, iubesc istoria și aici, în școală, avem posibilități multiple de a ne întregi cunoștințele în acest domeniu. Sibiu însuși este un oraș care te îndeamnă să cercetezi istoria. Vizitînd muzeele, locurile istorice, înțelegi mai multe despre cei ce-au trăit pe aceste meleaguri. Invit iubitorii de istorie care n-au vizitat acest oraș s-o facă.

Am mai primit, de asemenea, vesti și de la NICOLETA NICOARĂ, anul III, Liceul Industrial nr. 12, din București; DANIELA PREDA, Liceul „Mihai Eminescu”, din Iași; BOGDAN ORZA, Liceul „Bolyai Farkas”, din Tirgu Mures; MARIAN DOBRIN, clasa a IX-a, Liceul Industrial nr. 1, din Pitești; DORIAN D. RUSU, din sat Topliceni, com. Polana Telului, jud. Neamț; MIHAI-CĂTĂLIN COSOSCHI, clasa a VIII-a, Școala generală nr. 152, din București; DUMITRU BONTAE, Liceul de chimie Industrială nr. 3, din Bala Mare.

Tuturor le mulțumim, așteptînd în continuare noi vesti de la cititorii noștri din școli și facultăți.

Si cum în această lună septembrie începe un nou an de învățămînt, vă dorim, dragi prieteni, cititori al revistei elevi și studenți, mult succes la învățătura, multă sănătate și noi bucurii.

Iar cînd vreunul din vizitii și după aceasta va face o catastasis (grecesală) cu mergere fără de orînduială pe un acela să albă vole zapelli și căpitanii rășpintilor a-l da jos, a-l opri și a-l înștiința d-voastră Domniei Mele, ca să i se facă căzuta pedepșă, (care această hotărîre după ce o veți face d-voastră cunoscută la toți zapelli mari și mici al tirgului și la căpitanii rășpintilor apoi să fiți înșiva cu mare privilegere și purlare de grîlă a pururea ca să nu se întîmple vreun eusur, pentru că nu numai ael zapellu sau căpitan într-al cărui popor să va face una ca aceasta i se va face de către Domnia Mea strănsică pedepșă ei și asupra d-voastră foarte mult ne vom scribi.

Si nu veți avea nici un cuvînt de îndreptare ei dar fiți cu mare luare aminte, pentru toată vremea ca și ziua și noaptea mergerea a tuturor pe uliță să fie cu liniște”.

Pitacul era dat „cătore vel spătari către vel Agă”, dorințînd către seful oștirii și seful poliției.

ABONAMENTE

Dorind să mă abonez la Magazin istoric, rog a mi se indica modalitățile în care pot să o fac, ne soliciți ANETA TURTUREANU, din București.

Așa cum am precizat și cu alte prilejuri, abonamentul la revista noastră se poate face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali, precum și la difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Pretul unui abonament este de 18 lei pe 3 luni, 36 lei pe 6 luni și 72 lei pe un an de zile. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE I. MIJA, str. Caporal Ursulei, nr. 14, bloc M2, ap. 22, București, ofera colecția completă.

IOAN ȘTEFAN, str. Arzăreului, nr. 8/47, Tirgu Mures, solicită: nr. 11/1972; 12/1978; 6/1981.

VASILE GURAMULĂ, str. Republicii, nr. 338, Săscut, jud. Bacău, solicită: nr. 1, 4/1967; ofera: nr. 7-12/1975.

DUMITRU CIORNA, str. Moldovei, nr. 23, sc. 8, ap. 34, Bala Mare, solicită: nr. 1, 2, 4, 5/1967; 2/1968.

DIMITRIE CAPRI, str. Bodestii, nr. 2, bl. 29 B, sc. E, et. VI, București, ap. 204, ofera colecția completă.

CRISTEA NISTOR, sos. Giurgului, nr. 118, bl. 12, sc. V, ap. 133, București, solicită: nr. 1-4, 7/1967; 5, 9/1968; 10/1969; 9/1970.

AUREL SILVESTRU, str. Reconstructiei, nr. 10, bl. 29, sc. 7, ap. 268, București, ofera: nr. 5, 6, 7/1967; 2, 3, 4, 6-12/1968.

GHEORGHE MARIN MORAR, str. Hateg, nr. 12, ap. 27, Cluj-Napoca, solicită: nr. 2, 7-9/1967; 2, 3, 6, 10, 11/1968; 3, 10/1969; 5, 9/1970; 7/1982; ofera: nr. 5, 7, 8/1969; 9, 10-12/1970; 4/1971.

CONTENTS (Romanian History) History and Culture • Stephen the Great in European Consciousness • G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Măraști, Măreșesti, Oltuz — Unpublished Documents • Al. Rosetti The History of the Romanian Language • V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara: His Diplomatic Mission to Constantinople (1896) • D. Hineu Eighteenth and Nineteenth-century German Authors about the Romanians • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș (1859-1903) • In Bucharest, 50 Years ago • V. Smărăndescu History in Oaș • G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, a Friend of the Romanian People

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Histoire et culture • Etienne le Grand dans la conscience européenne • G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Măraști, Măreșesti, Oltuz — documents inédits • Al. Rosetti Histoire de la langue roumaine • V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara en mission diplomatique à Constantinople (1896) • D. Hineu Ecrits allemands des XVIIIe-ème-XIXe-ème siècles qui traitent des Roumains • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș (1859-1903) • A Bucarest, il y a 50 ans • V. Smărăndescu Histoire en Oaș • G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, un ami du peuple roumain

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История и культура • Стефан Великий в представлении европейской мысли • Дж. Мейтленд-Эдвардс, Л. Гетцер 1917 г. Мэрэшти, Мэрэешти, Ойтуз — новые отклики • А. Росетти История румынского языка • В. Будару, И. Урсу Трандафир Г. Джуvara и его дипломатическая миссия в Константинополе (1896) • Д. Хинку Немецкие писания XVIII-XIX веков о румынах • Р. Дима Константин Добреску-Арджеш (1859-1903) • В Бухаресте, 50 лет тому назад • В. Смэрэндеску История в Оаше • Г. Лăzărescu Вереци Рускалла — друг румынского народа

INHALT (Rumänische Geschichte) Geschichte und Kultur • Stefan der Grosse im europäischen Bewusstsein • G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Măraști, Măreșesti, Oltuz — neue Belege • Al. Rosetti Geschichte der rumänischer Sprache • V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara in diplomatischem Auftrag in Konstantinopel (1896) • D. Hineu Deutsche Schriften aus dem 18.-19. Jahrhundert über die Rumänen • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș (1859-1903) • In Bukarest, vor 50 Jahren • V. Smărăndescu Geschichte in Oaș • G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, ein Freund des rumänischen Volkes

SUMARIO (Historia romana) Historia y cultura • Esteban el Magno en la consciencia europea • G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Măraști, Măreșesti, Oltuz — documentos ineditos • Al. Rosetti Historia de la lengua rumana • V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara, en misión diplomática a Constantinopla (1896) • D. Hineu Escritos alemanes de los siglos XVIII y XIX sobre los rumanos • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș (1859-1903) • En Bucarest, hace 50 años • V. Smărăndescu Historia en Oaș • G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, un amigo del pueblo rumano

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDATOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

